

FÖLD ÉS EMBER

TUDOMÁNYOS SZEMLE ~ SZERKESZTI:
KOGUTOWICZ KÁROLY

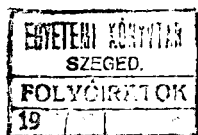
TARTALOM:

FÖRDÖS LÁSZLÓ: A II. József-féle kataszteri földmérés Magyarországon.

VIRÁGH RÓZSA: Magyar helységnevek eredete. III. Szemle. — Apróközlemények.

X. ÉVF.
NEGYPEDIK, ÖTÖDIK ÉS HATODIK SZÁM.
1930.

SZERKESZTŐSÉG:
SZEGED, EGYETEMI FÖLDRAJZI INTÉZET
A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG EMBERFÖLDRAJZI
SZAKOSZTÁLYÁNAK KIADÁSA
BUDAPEST

TARTALOM.

Értekezések:

Lap

<i>Fördös Ldszló</i> : A II. József-féle kataszteri földmérés Magyarországon	205
<i>Virágh Rózsa</i> : Magyar helységnevek eredete III.	258

Szemle:

„Néhány megjegyzés a középkori magyar városok kérdéséhez“ (Szabó István). — <i>Fodor Ferenc</i> : Egy palócfalu életrajza (Nagyvisnyó) (Bátky Zsigmond). — <i>W. Rummel</i> : Napsütötte országokban (Apró Aranka). — <i>Strömpl Gábor</i> : Helyneveink vízrajzi szókincse (Bátky Zsigmond). — <i>Levy H. dr.</i> : Die Grundlagen der Weltwirtschaft (Kováts József). — <i>Erődi Kálmán dr.</i> : Középiskolai földrajz-pedagógiai kiállítás Budapesten 1930. VI. 23.—VII. 12. (Kanszky Márton). — <i>A. Hettner</i> : Die Oberflächenformen des Festlandes (Wagner Richárd)	318
--	-----

Apró közlemények:

Kak. — Zarándok, Bendek, Rendek. — Kecskemét Győr megyében. — Brassó Mátyusföldön (Bátky Zsigmond)	327
--	-----

FÖLD ÉS EMBER

két havonként megjelenő

TUDOMÁNYOS SZEMLE. — SZERKESZTI:

KOGUTOWICZ KÁROLY.

A Magyar Néprajzi Társaság Emberföldrajzi Szakosztálya, a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Földrajzi Intézete és a Szegedi Alföldkutató Bizottság hivatalos folyóirata.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Szeged, Egyetemi Földrajzi Intézet, Baross utca 2.

Célja: az emberföldrajz művelése, elsősorban a magyar föld tudományos kutatása.

Előfizetés egy évre 10 pengő,

iskolák, könyvtárak, tanárok és tisztviselők számára 4 pengő.

Postatakarékpénztári csekkszámla száma 48180.

Lakásváltozást kérjük okvetlen bejelenteni.

A folyóirat közleményeire való jogainkat fenntartjuk!
A közlemények csakis a forrás megnevezésével idézhetők.

A II. József-féle kataszteri földmérés Magyarországon.*)

I.

A jobbágYTELEK köz- és magánTERHEI a XVIII. században.

II. József reformrendeletei között, melyek úgy egyházi, mint társadalmi téren, valamint az alkotmányos és közigazgatási életben nagyszabású átalakulást hoztak a rendi Magyarországra, a legutolsó, egyuttal azonban a legnagyobb fajsúlyú volt az 1786. évi febr. hó 10-én aláírt és gróf *Pálffy Károly* főkancellár által ellenjegyzett patens, mely „Magyar Or-

*) Jelen tanulmány a Kecskemét város levéltárában szerencsésen megmaradt II. József-féle kataszteri felmérési anyagnak ismertetése. — Nagy értékű s az országban egyedül álló anyag ez, mert II. József halála után a nemesség szemében kimondhatatlanul gyűlöletes iratok országosan megsemmisítettek. A kecskeméti felmérési anyag még 100 évvel az összeírás után is együtt lehetett. Hornyik János Kecskemét város történetírója és főjegyzője egyik helyi lapban 1883-ban azt írja, hogy a felmérési iratok három börtöncellát töltenek meg, melyek azonban rendezetlenségük miatt nem használhatók. — Mikor 1893-ban a levéltár új helységet kapott; ezen iratok jó része kiselejteztetett, úgy annyira, hogy jelenleg csak egy szekrényre való van belőle, ezt is Garzó József főlevéltáros, Hajnóczy Iván dr. igazgató együttes munkájával 1927-ben szedte össze a minusz necessáriák közül — 1929-ben, midőn a II. József-féle katonai felmérés kecskeméti lefolyása után kutattam a levéltárban, az 1780—90-es évek tanácsjegyző könyveiben és körleveleiben nagy mennyiségű anyagot találtam a polgári (kataszteri) földmérésre vonatkozólag. Ezeknek összegyűjtése és hosszas tanulmányozása után vált lehetővé, hogy a fenn említett birtokfelvételi és egyéni birtoklapoknak feldolgozása: a néma számadatoknak megszólaltatása. — E levéltári anyagnak feldolgozását két részre osztottam. Az elsőben — jelen dolgozatomban — általános képet akarok adni e munkálatokat végző szervekről, a felmérés módjáról, a jövedelem megállapításáról, valamint eseményszerű befolyásáról; a másodikban pedig be akarom mutatni, miképpen zajlott le legkisebb részleteiben is egy helység területén belül, s hogy milyen gazdaságtörténelmi anyagot rejt magában a sok ezer összeíró lap. — Utóbbit „II. József-féle kataszteri felmérés Kecskeméten“ cím alatt fogom közreadni.

szágban, a több hozzá tartozó Tartományokkal egyetemben és Erdély Nagy Fejedelemségben“ levő összes telkeknek *felmérését és jövedelmének összeírását* rendeli el.

A cél: az eddigi igazságtalan adózás megváltoztatása volt. Mert — mint a rendelet bevezető sorai megállapítják — úgy a „Köz-jóra szánt esztendei *Ország-adó*“, mint a „belső *Domestica*“ költségekre engedett esztendei somma“ elosztása igazságtalan, helytelen lévén a jelenlegi kivetési eljárás, mely porták szerint osztja szét a közterheket, „holott a Vármegyékre az országgyűlésen számozott porták ép oly önkényesen és igazságtalanul állapítottak meg, mint ahogy az egyes jószágoknak meghatározása s ezeknek felrovása helytelenül, hibásan és a szorgalmatosságnak terhével vitetődött végbe“. ¹⁾ „Önként következik innét, — indokolja folytatólag a rendelet — hogy a mi gondviselésünk s igazgatásunk alá bízott Magyar Tartományoknak valóságos Boldogságát ily módon soha el nem érhetni, következésképpen kötelességünk kívánja a dolgot úgy intéznünk, hogy minden adózó jobbágy csak ereje s tehetségéhez képest viselje a közönséges terheket“. ²⁾ „Ezt, hogy el lehessen érni, szükséges az adófizetést leginkább olyan jószágra vetni, mely az igaz jó felosztásra maga egyedül alkalmas; úgymint a Földekre és Fundusokra, melyeknek tágosságát és gyümölcsöző termékenységét felvenni, a szorgalmatosságot pedig minden terhe alól felszabadítani kell“. ³⁾ „De nem csak egyedül a Paraszti Adózás miatt“ van erre szükség, hanem mert a „Nemességnek amaz *Insurrectiója*, hadbamenése is, melyre az ország törvénye szerint is köteleztetik, éppen olyan bizonytalan és sem a való igazságnak, sem a Haza védelmezéséért veendő haszonnak egyenlő arányosságával meg nem egyeztethető módra tartatott“. ⁴⁾

Hogy megérthessük a rendelet bevezető soraiban hangoztatott igazságtalanságokat, meg kell ismernünk a XVIII. sz. beli jobbágy-sorsot: milyen terhek azok, melyeket a földes úrral szemben és milyenek, melyeket az állammal szemben kénytelen viselni.

A tisztán földesúri önkénnytől függő úrbéri terhek első igazságos rendezése Mária Terézia nevéhez fűződik. Ő rendeli el

¹⁾ és ²⁾ Kecskemét város levéltárában levő Instrukcióhoz kapcsolt leirat.

³⁾ és ⁴⁾ Alaprendelet bevezető sorai. Kecsk. levéltár.

1765-ben ennek rendezése céljából az erre szolgáló anyagnak összeírását. A helytartó tanács felügyelete alatt működő kir. biztosok a melléjük rendelt személyezettel név szerint összeírták a faluban levő jobbágyokat, földjüket, rétjeiket, szőleiket, a talajt minőség szerint osztályozták s ebből állapítják meg a telki állományt.⁵⁾ A létminimum megállapításánál szem előtt tartják, hogy a telek annyi legyen, amekkorán a hármass nyomás rendszer mellett a jobbágy megélhet.⁶⁾ Minden telekhez megfelelő legelő hasítandó ki. (*Industriális* földnek nevezetett az a földesúri birtokrész, melyen a jobbágy mint haszonélvező élt, érte bizonyos évi bért fizetett, holdanként 30 kr.-t. *Remanenciális* földek lettek azok, melyek a jobbágy részére kiutalt telkekből visszamaradtak, ezeket azonban nem csatolhatta a földesúr a birtokához, hanem ebből jobbágytelket kellett kihasítani.)

Táblázatban foglalták össze megyénként (sajnos csak 42 vm.-ben, mert Erdélyben és Szlavonországban nem írták össze) hány hold az I., II., III., IV. és V. minőségű jobbágytelek, s hogy hány holdat tesz ki a jó, közepes és rossz minőségű rét, mely a telek járuléka. (Szántóföldnél 16—40 hold között váltakozott az I—V. minőségű jobbágytelek; a rétnél 6—22 hold között, mint a jobbágytelek járuléka.)⁷⁾

Az összeírás után is megmaradtak a jobbágyok az eddigi két gazdasági csoportban. Az *1-be* a telkes gazdák tartoztak (sessionati), kik között voltak több, egész, fél, negyed és nyolcad telkesek. A *2-ba* a *telek nélkülieket* (non sessionati) sorozták, kik lehettek a) *házas* (saját házukban lakó) *zsellérek* (inquilini), kiknek csak házuk volt, vagy annyi földön gazdálkodtak, hogy nem tett ki egy nyolcad telket, b) *házatlan* (subinquilini) *zsellérek*, akik más házában laktak.⁸⁾

Az úrbér rendezés másik nagyon fontos része a jobbágytelken levő *pénzbeli, terménybeli és robot* terhek szabályozása.

Minden házas jobbágy v. zsellér elsősorban 1 frt. *censust*

⁵⁾ és ⁶⁾ *Acsády Ignác*: A magyar jobbágyiség története. Budapest, 1906. Politzer-féle könyvkiadó cég. 257. l.

⁷⁾ *Acsády I.* i. m. 259. l. Telek szerinti összeírás 1780-ban volt az országban először, amikor a tört részeket összevonták, és kikerekítették a telkeket. Sajnos, tagosítás nem követte e szabályozást, sőt a földes úr, ha jobbágyát büntetni akarta, a jobbágytelektől távol jelölte ki a rét járulékot. U. o. 358. l.

⁸⁾ U. o. 358. l.

(évi bért) fizet földesurának. Ha valakinek több külső telke van, annyi 1 frt-t fizet, ahány telken gazdálkodik.⁹⁾

A cenzuson kívül a jobbágy még a következő természetbenieket szolgáltatja be földesurának: évenként 2 tyúkot, 2 kaptant, 12 tojást, 1 icce vaját, ez utóbbit csak, ha tehene és legelője van. Egész telkes jobbágyok 30-an együtt 1 borjút, vagy helyette 1 frt 30 krt fizetnek; ha a községben nincs 30 jobbágy, ott egyenként 3 kr.-ral váltják meg magukat. Ha a jobbágy mindezeket pénzben akarta megváltani, akkor helyette évenként 53 krt fizetett és pedig a vajért 20, a két kappané 18, a két tyúkért 6, a tizenkét tojásért 6 és a borjúért 3 krt. Ezzel kapcsolatban mindennemű pénzbeli beszolgáltatás megszűnik. Rendkívüli esetek voltak azonban: ha a földesúr házasodik vagy primitiáját mondja vagy ha ellenség fogságába kerül, mérsékelt segély terheli őket; mint közterhet a község, tizeden és kilenceden kívül az országgyűlési követek költségeit is a jobbágyok fizetik (ez utóbbi egyes megyékben elég nagy terhet jelentett: 50 krt).

A robotra nézve az urbárium a következőképpen rendelkezett: A jobbágy tartozik napkeltétől napnyugtáig hetenként egy napot robotolni szekérrel, ekével stb., vagy négy igás marhával, amint a helyi szokás megállapítja. Egy napi igás robot két napi kézi robotra is átváltoztatható. Ha a jobbágy egy héten több napot is robotolna, azt későbbre be kell számítani s 52 napnál többre nem mehet az évi igás robot. A zsellér évenként csak 18, a házatlan zsellér pedig csak 12 napi kézi robotra volt kötelezve. (Temes megyében ez 8, illetve 6 nap.) A megváltása készpénzzel csak egyes helyeken volt megengedve: A nyolcados és házas zsellér a robotot egyáltalán nem válthatta meg. A kereskedők és iparosok szintén megválthatták az évi robotot.

Kimutatás készült ekkor arról is, hogy a telki állománnyal járó összes pénzbeli, természetbeni és testi szolgáltatások, valamint a kilenced megváltása esetén pénzben, milyen összeg terhelné a jobbágyot. Eszerint: az egész telkes 24 frt 31 krt, a háromnegyedes 18 frt 38 krt, a féltelkes 12 frt 45 krt, a negyedes 6 frt 53 krt, a nyolcados 3 frt 56 krt, a házas zsellér 4, a házatlan 2 frt fizetne.

⁹⁾ U. o. 360. l.

Az urbárjium rendelkezett még az úrbéres viszony egyéb mozzanataira vonatkozólag is, így az italmérésre, székállásra, malomjogra, makkoltatásra, fajzásra, pálinkafőzésre stb., de ezeket majdnem a régi állapotnak megfelelően érintetlenül hagyta.¹⁰⁾

Az úrbér rendezés jobbágyvédelmi szempontból készült s elviselhető állapotot teremthetett volna, ha végrehajtása nem a rendi vármegye közegeinek kezében van, akik együtt éreztek a földesúrral. Úgyhogy a jobbágnak ezután is csak ott volt jó dolga, ahol helyzetén eddig is segített már a földesúr jó szíve.

Hasonló rendezésre várt még a jobbágy azon terhének szabályozása is, mely *közsadók* néven ismeretes.

A török hódoltság megszűnése utáni új honvédelmi és államkormányzási rendszer két új adónak létrejöttét eredményezte. Az egyik az állami célokra szolgáló *hadi adó*, a másik az önkormányzat költségeinek fedezésére szolgáló házi adó, vagy közismerten *domestica*.

Az állami adó igazában katonai adó, mely contributio néven az állandó katonaság eltartására szolgál, tehát egyidős az 1715. évi VIII. t.-c.-kel. Az előtt e terhet a nemesség viselte személyes véráldozattal, később pedig a XVI. és XVII. sz.-ban — az esetenként megszavazott subsidiumot — a saját vagyonából fedezte, amihez bizonyos százalékban a jobbágy is hozzájárult, ha éppen az országgyűlés úgy határozott.¹¹⁾ A XVIII. sz.-ban a nemesség teljesen megfélekedzik e közjogi kötelességéről és az ő katonai szolgálata helyett felállított új zsoldos haderő költségeinek fedezését megtagadja, vagy jobbanmondva áthárítja a *jobbágyagra*.

A hadi-adó összegét az országgyűlés szavazza meg, de behajtásáról nem gondoskodik. Eleinte porciókban vetik ki (1722-ig) és ezt számolják át a fennálló kulcs szerint pénzre. Az így pénzben kifejezett összeget egy bizottság osztja szét a megyékre, sz. kir. városokra és kerületekre olyan arányban, ahogy a porták száma mutatja. A porta a XVIII. sz.-ban már csak képzeleti szám, mely az adófizetők vagyonosságát fejezi ki. Hogy egyes vármegyékre és sz. kir. városokra mennyi

¹⁰⁾ Acsády I.: A magyar jobbágyiség története. 160. és 161. oldalakon.

¹¹⁾ A régi Magyarország. Írta Grünwald Béla. III. kiadás. Budapest, Franklin. Használtam még Falk Miksa: Magyarország adó- és finanszrendszer történetét. Egyetemes Magyar Encyclopedia. Pest, 1859.

porta számoltassék, azt az országgyűlés határozta meg, mely ellen fellebbezés nem volt. A porta orsz. adókulcsa s a megyékre számozott porta-szám adta meg azt az összeget, melyet a törvényhatóságoknak be kellett szolgáltatni. Ennek behajtása, melyről már a vármegyének kellett gondoskodni, nem porta, hanem *dika* szerint ment végbe. A dika a jobbágy vagyonosságából megállapított vagyon-egység, melynek alapján adózik. Természetes, csak ingó vagyonról lehet szó. Ezért számba veszik a jobbágy család tagjait, cselédeit, marháját, értékesíthető gazdasági eszközeit, bútoraikat stb. és ebből a paraszt ingó vagyonából alakítják ki az adó-egységeket, a dikákat. Pl. egy-egy dika volt: két munkabíró fiú, két ígás v. hízott ökör, két tehén, négy ló, négy hízó, tizenhat sertés stb. Ahány dika volt található a paraszt tulajdonában, annyit fizetett a megye által megállapított dika-kulcs szerint.¹²⁾ Az adó-alap tehát a megyei paraszt személye és annak vagyonossága volt.

Mária Terézia korától kezdve a parasztra nézve új adó a *házi adó* vagy *domestica* is. Azelőtt t. i. a nemesek vagy más érintett személyek fizették, de a paraszt azonban nem. A vármegye ebből fizette tisztviselőit, szolgálóit, követeinek napidíját, a főispán tiszteletdíját, a közigazgatás, az igazságszolgáltatás, közlekedés stb. költségeit és az úgynevezett *deperditákat* is. A háziadó e legnehezebb tétele az a veszteség volt, mely a katonai beszállásolással vagy általában a katonaság részére szedett termények vagy szolgáltatásokkal kapcsolatban érte a lakosságot. Az 1683. óta több ízben megújított hadi regulamentumok szerint u. i. az ország köteles volt olyan áron szállítani a katonaság ellátására szükséges terményeket, ahogy a kincstár megállapította, tekintet nélkül az akkori folyó árakra.¹³⁾ Az előírt és folyó árak közti különbözetből alakult ki a *deperdita*, melyet megyénként és városonként az adózókra vetettek ki. Ez kezdetben elenyésző összeg volt, később azonban már a hadi adóval egyenlővé vált (1772-ben 3 millió volt).¹⁴⁾ Nagy teherként járult még ehhez a király és királyné ajándéka, melyet a nemesek ajánlottak fel, de a parasztok fizettek.

A házi adó kivetéséről, kezeléséről és behajtásáról a tör-

¹²⁾ Grünwald i. m. 235. l.

¹³⁾ Grünwald i. m. 243. l.

¹⁴⁾ U. o. 243. l.

vényhatóságok gondoskodnak. A megyéknek központi és járási pénztárnokai végzik az adóbeszedést. A hadi adót a katonai bizottságnak, a domesticát pedig és annak járulékait a megyei hatóságnak szolgáltatják be. A hátralék behajtását a katonaság végzi, amelynek eltartása a végrehajtást szenvedőt terheli. Az elszámolás két havonként történik a vármegyei hatóság és az ezred között; az országos leszámolás pedig évenként kétszer és végül az egész évi adó elszámolása egy külön bizottság kezébe kerül, melynek tagjai a hadbiztosok, a pénztártisztek, a provinciális biztosok s a törvényhatóság megbízottai.¹⁵⁾

Mint látjuk a jobbágyot terheli minden magán- és közteher. A földesúrnak a földhasználatért fizeti a pénz, természetbeni és robot járandóságot; az állami és vármegyei célra pedig a hadiadót és a domesticát.

Még e megterhelés mellett is megtalálhatta volna a jobbágy boldogulását, ha az adó szétosztása az igazságnak megfelelően, a megyékben található tényleges porták száma után történt volna, ehelyett azonban az országgyűlés önkényes döntése szerint rótak ki egyik megyére többet, másokra kevesebbet aszerint, hogy a megye főurainak milyen befolyása volt; ennek persze az lett a következménye, hogy a dika kulcs némelyik vármegyében 20—30%-kal is magasabb volt az országos átlagos kulcsnál. A közadók ez igazságtalan megterhelése mellett az adózó jobbágy helyzetét súlyosbította az úrbéri tartozások hasonló igazságtalansága. Hogy ez a Mária Terézia-féle úrbérrendezés után is fennállhatott, annak magyarázata az, hogy először az úrbérrendezés csak Magyarországon és Szlavóniában ment végbe, Erdélyben azonban nem, továbbá az a körülmény, hogy még ott se hajtották végre, ahol az már befejeztetett és annak végrehajtása elrendeltetett. Általában csak az a földesúr léptette életbe a jobbágytelkek rendezését, ahol az már eddig is ilyen megterhelésű volt, vagy ha a jó szíve az új rendezés szerinti könnyítést sugallta.

A földesúrral szembeni jobbágy helyzetet, ha gyökeresen nem is, de átmenetileg rendezte II. József az 1785. aug. 12-i intézkedésével, mellyel megszüntette a jobbágyi intézményt, visszaadva a jobbágy személyes szabadságát, eltörölve a röghöz-kötöttséget s megtiltva még a jobbágy szó használatát is. Mind

¹⁵⁾ U. o. 245. l.

azon jogok megilletik a jobbágyot, melyek eddig csak a polgár kiváltságai voltak, s ezzel úgyszólván az összes személyi jogok birtokosaivá váltak. Ugyanolyan szabad paraszt lett ezáltal, mint a nemzeti királyság idejében volt, jogvédelmet kapott vagyonára, személyére egyaránt. A vármegyei ügyész földesurával szemben az ő ügyének képviselője ezután.¹⁶⁾

Személyes szabadságát visszakarta ugyan a jobbágy, de telkének vagy telkeinek nem lett önálló szabadtulajdonossává, mert József a földesúri kárpótlásról nem gondoskodott: Mindezek mégis nagyjelentőségű intézkedések voltak: ezután nem jobbágya, hanem haszonélvezője lett telkének, melyért mint bérlő az úrbéri rendeletben megszabott pénz és természetbeni járandóságot fizette, az ellen pedig megvédte a parasztot, ha földesura e kiszabott járandóságot emelni akarta volna; elrendelte még azt is, hogy a földesúr a parasztot csak igen fontos és hatósága előtt indokolt esetben távolíthatja el telkéről, amely eljárásnál a megyei ügyész védelmében részesült.¹⁷⁾ A jobbágy kénye-kedve szerint választhatta meg tehát földesurát s — ami eddig lehetetlen volt — ingóságait és gazdasági felszerelését értékesíthette.

II. József a közsadók terhét a paraszt „szorgalmatosság” mentesítésével egy új adónak, a telek-jövedelemadónak bevezetésével akarta áttenni azok vállaira, aki a telek jövedelmét tényleg élvezték, legyen az nemes vagy paraszt, köz- vagy bármilyen magánszemély.

A telek felmérésre vonatkozó rendelete tehát a nemesség legerősebb bástyáját támadja meg az: „onus non inhaeret fundó” elvet. Meggyőződéses fiziokrata lévén a teher egyenletes és igazságos elosztását csak a földjövedelemre alapozva tudta elképzelni. Fiziokrata felfogás szerint a föld és annak jövedelme a legállandóbb, tehát adóalapnak is legmegfelelőbb. Elfogadhatatlan az a rendi álláspont, hogy a föld (jobbágytelek) adómentes, mert nemesi tulajdon; nem indokolható ez még azzal sem, hogy a nemes vérével adózik, amely adózás különben az állandó katonaság felállításával úgyszólván megszüntnek tekinthető. A rendelet éppen azt akarja előkészíteni a telek felmérésével és azok jövedelmének bevallásával, hogy a föld átlagos évi jövedelme legyen az az alap, mely adóval

¹⁶⁾ Acsády i. m. 380. l.

¹⁷⁾ Acsády i. m. 380. l.

megterhelhető, s ne a jobbágy, mint ahogy az eddigi porták szerinti adózás mellett történt, amikor a porta nem magát a fundust, a telket jelentette, hanem egy adózási szám volt, melynek alapján az adó szétosztása történt; amely szám is igen különbözőképpen alakulhatott, mert bár egy portára rendes körülmények között 4 adótelket számítottak, ez még sem állt fenn minden esetben, mert ha a négy adó teleknek megfelelő 4 jobbágy ház vagy 12 zsellér ház elköltözés miatt megcsónkult, akkor annak arányában a porta adókulcsa is csökkent.¹⁸⁾ A portás és dikás adókiivetés mellett tehát az egyedüli adótárgy: a jobbágy személye és vagyonossága.

Az európai országok között ezidőben hasonló, kizárólagos jobbágy megterhelésre alapított adózás hazánkban kívül még csak Lengyelországban volt. Lombardiában már 1718-ban megindul a földmérő és földbecslő munka: összeírják és megállapítják a föld minőségét és jövedelmét.¹⁹⁾ Az osztrák tartományokban már 1765-ben befejezik a földmérést és haszonbevallást. Ez összeírás még a nemességnek kedvez, mert ők egyéniileg állapítják meg a föld hozadékát.²⁰⁾ Nálunk ezekkel egyidőben szintén voltak portaösszeírásra vonatkozó kísérletek: III. Károly 1729-i országgyűlési kir. előterjesztésében célzást tesz a jobbágytelkeknek adózás végett történő összeírására, ami természetesen a nemesség határozott visszautasításra tárgyalás alá sem kerül. 1741-ben a trónmentő nemesség adómentességének megerősítését kéri Mária Teréziától, ezt meg is kapta.²¹⁾ Az 1765-i úrbérrendezési összeírás sem érinti a nemesség adómentességét. Az 1768-i katonai összeírás se adózás céljából történt, ennek dacára az adózás rémétől félve, a nemesség a megye gyűléseken egymásután tiltakozik még az ilyen természetű összeírások ellen is.²²⁾

A II. József-féle katonai térképezésnek is tisztán és kizárólag katonai és hadi céljai voltak.

Végül 1786-ban II. József, midőn úgy bel- mint külpolitikai tekintetben hatalma tetőpontján állott, uralmát „kifelé a teljes béke“, „országában pedig a teljes engedelmesség jellemezte“²³⁾

¹⁸⁾ *Grünwald* i. m. 240. l.

¹⁹⁾ U. o. 238. l.

²⁰⁾ U. o. 238. l.

²¹⁾ 1741: XII. VIII. t.-c.

²²⁾ U. o. 240. l.

²³⁾ *Szilágyi Sándor*: Magyar nemzet története. VIII. k. 426. oldal.

megkísérelte azt, amit nagyapja és anyja nem tudott megoldani a *nemesség megadóztatását*,²⁴⁾ aláírva azon „Kegyes Parancsolatát“, mely „megváltozhatatlan akarata“-ként az uralkodó nemzeti osztály elevenében mélyen belevágva elrendeli a nemesi, illetve az összes birtokok összeírását, felmérését és jövedelmének megállapítását.

Sajnos, e rendelkezés nemcsak modern és felvilágosult uralkodói intézkedés volt, hanem mint II. József minden intézkedése összbírodalmi érdekből is fakadt. A tervbevett adózás nemcsak a jobbágyon segített volna, de összbírodalmi szempontból is nagy jelentőségű lépés volt, mert ezzel a magyar adózás összhangzásba került volna az osztrákkal. A nemes megadóztatásával II. József eltörölte volna ugyan az insurrecció terhét s a fiskális jog megszüntetésével a nemesnek visszaadta volna birtokát tulajdonjogilag is és noha e birtok felszabadítást kiegészítette volna a magyar nyers termények osztrák beviteli vámjának eltörlésével, amelyből a nemesség nagymérvű vagyoni fellendülése következett volna be — s ezért II. József számított is arra, hogy e rendelkezést a nemesség szívesen fogja venni még azon terve mellett is, hogy a jövedelem növekedéssel bekövetkező jövedelemadó többlet egy részét a vám-eltörléssel megrövidült osztrák ipar támogatására fogja fordítani —, mégis meg kell állapítanunk, hogy ez összbírodalmi célokat is szolgált, mert ősi alkotmányban gyökerező jogától fosztotta volna meg az uralkodó nemzeti osztályt, ezáltal is csökkentve annak politikai és társadalmi súlyát, gyöngítve alkotmányozó erejét, a vám eltörléssel pedig a gazdaságilag is egységes modern jozefini-ország tökéletes kiépülését készítette volna elő.²⁵⁾

II.

Az összeírás végrehajtására alakult szervek.

E hatalmas munka két részre oszlik: „Magyar Országban, a több hozzá tartozó Tartományokkal egyetemben és Erdély Nagy Fejedelemségben“ összeírandó:

²⁴⁾ Alap rendelet, Kecskeméti levéltár.

²⁵⁾ *Marczali H.*: Világtörténet. X. k. 79. oldal. Átnéztem *Marczali Henrik dr.*: Magyarország történelme II. József korában c. mű I—III. kötetét.

1. „Minden termő Fundusok és valóságos Birtokoknak *feljegyzése és kimérése* minden kivétel nélkül“.

2. „A Fundusok (akármilyen név alatt legyenek is azok) *termése s jövedelmének meghatározása* a Jóság Urának tulajdon bevallása szerint“.²⁶⁾

A munka kitaposott úton indult. Rövid másfél évre (1786. márc.—1787. okt.) volt tervezve, talán mert rendelkezésre állottak az 1718-as lombardiai és az 1765-ös örökostartományi összeírás tapasztalatai. Bár a közigazgatás gyökeres átalakításával rendelkezésre állott a megyei apparátus, mégis ezek keresztülvitelére egyrészt, mert szakmunkáról volt szó, legcélszerűbbnek látszott külön e célra egy a központból irányított az egész országra kiterjedő hálózati szervezet megalakítása, másrészt, mert a nemesek részéről várható ellenállás vagy gáncsolódás a rendiségtől főleg az alsó hivatalokban nem egészen mentes közigazgatásban az egész munka elakadására vagy jobb esetben elhúzódtására vezet.

A munkálatok vezetése a bécsi magyar kir. Kancellária, illetve ennek kebelén belül alakult Központi Bizottság kezében volt, mely rendelkezéseit a Kancellária nevében, legtöbbször a főkancellár aláírásával, a Helytartótanácsra keresztül — vagy közvetlenül juttatta el az új közigazgatási egység, a *kerület* élén álló u. n. *Fő-Commissió*hoz, mely azt továbbította a kerület területén levő vármegyékben e munkálatokat vezető és mindig a megye székhelyén tartózkodó *Al-Commissiónak*, hogy innen továbbíttassék a községek élén álló Helytartóknak, esetleg magának a Község bírójának, vagy Elöljáróságának. Az intézkedések ilyen utat tettek meg lefelé és ugyanezen az úton jutottak fel a munkálatokról szóló jelentések is.²⁷⁾

Azon szerv, mely már Magyarországon működött, az új kerületnek (distriktus) élén álló *Fő-Commissió* volt, száma szerint 10. A kerületben ez volt „ezen munkának Fő-Kormányzója“, amely a kerület területén levő vármegyék *Al-Commissiói*-hoz küldi parancsait, rendelkezéseit.

Az *Al-Commissiók* száma kerületenként változott: egy-egy Fő-Commissió alá 5—8 *Al-Commissió* is tartozhatott a kerület és a vármegyék nagysága szerint. A vármegyékben ezen ügyeknek vezetője az *Al-Commissió* volt, mely rendszeren a me-

²⁶⁾ Kecskemét város levéltára. Alap rendelet.

²⁷⁾ Alap okmány. Kecsk. város levéltára.

gye székhelyén rendezte be hivatalát. Az egész Bizottság csak három személyből: a vezető Commissáriusból, Gazdaviselőből (pénztáros) és a vármegye földmérőjéből állott. A munka vezetése az egész vármegyére vonatkoztatva e bizottság kezében van: leveléz a helységekkel vagy az azok élén álló helytartókkal, idefutnak be a megye területén levő községekben folyó felmérési jelentések, ez intézkedik a községek vidékenként felmerülő speciális eseteiben is. Lefelé a szakszerűség képviselője: minden ügyben ez ad felvilágosítást, itt nyernek a községek élén álló helytartók, vagy akik erre vállalkoznak, szakszerű kioktatást. Rajta keresztül érkezik minden parancs, rendelkezés, ő is a felelős azok végrehajtásáért. Ez szervezi meg az időnkénti vidékenként történő kioktató előadásokat. A helytartók és magánmérnökök, akik a földmérésben résztvesznek e bizottság kezébe teszik le esküjüket. A mérés előhaladását itt ellenőrzik, ide küldik fel a helytartók az egyes községekben elvégzett mérési anyagot revideálásra és jóváhagyásra. A községenkénti bizottsági kiszállással intézkedik a peres vagy kérdéses ügyekben. A felmérés befejeztével ugyancsak helyszíni kiszállással ez a szerv adja meg a hozzájárulást a munka befejezéséhez.

Végül a legutolsó és közvetlenül a telken dolgozó szerv a községi bizottság. Tagjai a falu bírása és az esküdtek, akik mellé a község voksolással még 6 férfiút választ a helységből, „akik hiteles és jámbor emberek, akik a gazdálkodást jól értik és azoknak térségét jól tudják“, szóval „akikben a Helység leginkább bizakodik“.²⁸⁾ Jellemző, hogy a rendelet szerint „ezek számából a kisebb birtokos jobbágyok nem zárhatók ki“, sőt ha éppen kimaradtak volna, akkor egy-kettőt a helytartó vagy az Al-Commissió nevez ki. Oly esetben pedig, ha igen kicsiny a község, vagy szétszórta házakból áll, az Al-Comm. hozzájárulásával több község közösen választ egy községi bizottságot, amely egyesülés természetesen csak erre az alkalomra szól.²⁹⁾ E hat választott férfiból állandóan csak három van munkában, kiket

²⁸⁾ Alap okmány. Kecsk. lt. Az alap okmány azt mondja, hogy csak, ha esküdtek nincsenek, ezek helyett kell 6 férfiút választani. Ugyancsak az alap okmányaimban pár lappal odébb már a 6, illetve ezek közül 3-t úgy szerepeltet, mint minden községi bizottságnak állandó tagját. A végrehajtást intéző körlevelekből is ez utóbbi állapítható meg.

²⁹⁾ Instrukció 8. §-a. Kecsk. v. lt.

úgy sorsolnak ki, a másik három csak oly esetben helyettesíti őket, amikor a vallomástevővel rokoni vagy jóismerősi viszonyban volnának, „amikor méltán lehetne félni a pártolástól”. E bizottság kezében volt tehát letéve a telekösszeírás, felmérés és jövedelem bevallás.

Mielőtt e Bizottság munkába kezdett volna, a helység helytartója kioktatta valamennyi tagját s esküt vett ki tőlük, melyben megfogadják, hogy „nem csak tulajdon s ezen Helységnek Foglalattýához tartozó fundusokat” fogják bevallani „azok neve, száma, terjedése, vetése, termése” szerint, hanem jelenteni fogják azonnal „kérdés nélkül” azt is, ha a Földesurak vagy szomszédjuk „tökéletlenül” tenné meg a jövedelmének bevallását.

Azonban bármily becsületes, megbízható férfiak voltak is ezen bizottságnak tagjai, e munka vezetésére maguk képtelenek lettek volna. Minden községi bizottság vezetésére *egy helytartóról* gondoskodik a rendelet. A helytartót a földesúr, vagy ha többen vannak, a birtokosok közösen bízzák meg a munka vezetésével. Ha nem tudnának megegyezni a személyben, akkor a Fő-Commissió küld ki egy commissáriust, hasonlóan az esetben is, ha valami ok miatt a helységekben nem volna helytartó vagy íródeák, ilyenkor azonban jelenteni kell, milyen nyelvű szükségés.³⁰⁾

A helytartók nagyjából a földesurak gazdatisztjeiből szemeltettek ki, mert ezeknek hatáskörébe tartozó felelősség teljes munkát csak olyan férfiakra bízhatták, akik magasabb műveltségüknel, de főleg szaktudásuknál fogva teljes egészében betölthették e bizalmi állást. A helytartó kötelessége volt a felmérés vezetése és a haszon-bevallások ellenőrzése. Nehéz és kényes megbízatás, mert a földesúr javait és jövedelmeit is neki kellett bevallani, az ő esküje is úgy szólt, hogy ha valaki eltitkol valamit, „Hivatalom Buzgóságából és az igazságnak szeretetéből azonnal ki fogom jelenteni” tévedését.

A munka vezetésén és ellenőrzésén kívül egyik legfontosabb teendője volt az Al-Commissió és a községi bizottság közti kapcsolat fenntartása. Kötelessége volt tíz naponként „Relátiót” (jelentést) küldeni az Al-Comm.-hoz a munka folyásáról. Később (1787. jan. 15.), mivel e jelentéseket a nagy elfog-

³⁰⁾ Kurrens levél 1787. jan. 15. Kecsk. v. lt.

altság miatt a kitűzött időre nem tudták felküldeni a helytartók, egy kerületi helytartói állást is szerveznek, melynek betöltője a neki kiosztott 10—15 helyséből összegyűjti e jelentéseket és együttesen küldi fel az Al-Comm.-hoz.³¹⁾

A községi bizottság munkálatait künn a „térj-mezőn“ végezte. A rendelet szerint ez alkalommal ott kellett lenni a) a helység *birájának* és *esküdtjeinek*, b) a *választott férfiak* közül háromnak, akikre éppen a sors esett, c) aztán a fundus *tulajdonosának* vagy teljhatalmú megbízottjának, akiért a földesúr mindenben felelős volt (helyettest is csak az küldhetett, aki külföldön volt, vagy nagyobb országos méltóságot viselt), elmaradást csak „fontos okkal“ lehetett igazolni.³²⁾ A bizottság egy későbbi rendelkezéssel kiegészül még egy *íródeákkal*, aki a mérésnél felmerülő írásmunkát és számolást végzi és akit épen úgy a földesúr és jobbágyság fizetnek közösen a község által megállapított díjazással, mint a mérésben résztvevő bírót és esküdteket.³³⁾ Ott találjuk még a bizottság mellett, mint segédmunkásokat, a lánchúzókat, póznavivőket és szeghordozókat, akik rendszeren szegény napszámos emberek voltak, de megessett az is, hogy e munkásokat katonaság pótolta, akiket az esetre vett igénybe a bizottság, ha máskülönben munkást nem kapott; ezeket a vármegye területén tartózkodó regimentjeikből vezényelték ki jó fizetés mellett. Hogy a bizottság fennakadás nélkül kezdhesse meg munkálatait, nem elégedtek meg azzal, hogy a tulajdonos csak jelen legyen, hanem ekkorára már ki kellett hancsikolni vagy karózni telke határát, s elkészülni arra, hogy a bevetett területről, rétről, erdőről, szőlőről, illetve azok jövedelméről a helyszínen vallomást tehessen.

Olyan természetű fundusnál, mely kis időre volt árendálva, a tényleges tulajdonos ad vallomást, míg az olyan árendánál, mely az utódokra is kiterjed, az árendátor teljesíti azt, mint a tulajdonos „személyesítője“,³⁴⁾ helységek, templomok vagy fundatioknak fundusairól azok tesznek vallomást, akik azokat adminisztrálják vagy gondjukat viselik; a plebániákra tartozandókról a plebános ad vallomást. Ha a föld pőr alatt van, ez esetben az tesz vallomást, aki most bírja; ha pedig a birtok-

³¹⁾ Al-Com. Körlevele, 1787. Kecsk. It.

³²⁾ Instr. 10. §. Kecsk. It.

³³⁾ Al-Comm. kurrense 1786. júl. 29-ről. Kecsk. It.

³⁴⁾ Ezek voltak a jobbágy birtokok.

lás kétsége miatt a föld jelenleg nincs művelés alatt, akkor mivel a föld különben termékeny, az Al-Comm. rendel ki egyet a pörös birtokosok közül.

III.

A felmérés módja.

Mielőtt valamely község vagy város bel-, illetve külterületének felméréséhez hozzákezdett volna a Bizottság, a helytartó közbenjöttével a szóbanforgó területet kisebb részekre, szakaszokra (seccio), dűlőkre osztotta fel. E munkánál szem előtt kellett tartani, hogy egy szakaszt alkosson pl. magának a községnek belterülete; a külterület szakaszokra osztásánál pedig, ha lehetett, fenn kellett tartani az eddigi dűlőbeosztást, de ha a szakaszok arányosításra volt szükség, úgy szakaszhatárt képezhettek a mezei utak, vagy erdők, tavak, szóval olyan összefüggő földdarabok, melyek a környezettől jellegzetesen elütöttek. Külön szakasz lehetett maga az erdő, vagy mocsár stb. is. Különleges esetek is fordultak elő a szakaszok összeállításánál: így pl. ha a helység határán túl, de ehhez a helységhez közelebb feküdtek a szomszédos falu tanyái s ha ezeken 24 háznál több nem volt, úgy ezek e közelebb eső faluhoz csatoltattak külön szakaszként és ugyanez a községi bizottság vette fel összeírásába.³⁵⁾ A szakaszok meghatározása után tisztán állt a Bizottság előtt a terület nagysága s előre mérlegelhetette ennek megtörténtével, mennyiben végezhető el a munka a jelzett határidőre s gondoskodhatott esetleg több felmérő bizottság megalakításáról, miáltal lehetővé tette azt, hogy a község különböző pontjain egy időben is folyhasson a munka. Több bizottság alakulása mellett is természetesen az egész helységre vonatkozó egységes vezetés a helytartó kezében maradt.³⁶⁾ E szakasz-beosztás nélkül a munka meg sem indulhatott, mert míg ezt az Al-Comm. helyben nem hagyta, a munka megkezdése tilos volt. Hogy a munka minél előbb megkezdődhessék, nagyobb városokban a szakaszok kitűzésére katonai mérnököket delegáltak.³⁷⁾

³⁵⁾ Al-Comm. kurrens lev. 1786. okt. 27. Kecsk. lt.

³⁶⁾ Kecskeméten kezdetben 2 és később 5 banda működött.

³⁷⁾ Pl. Kecskemétre is.

A szakaszok száma a helységek nagysága szerint igen változó lehetett (1—50-ig).³⁸⁾ Az első szakaszt legtöbbször a helység belterülete vagy a földesúr belsőségei alkották. A rendelet szerint legcélszerűbb a helység belterületén kezdeni a mérést, ahol főleg csak a házak összeírása a feladat s azután, ha lehetséges, következzen a földesúr fundusának felvétele, ahol a „Bírák és Esküttek“ megtanulhatják a felmérést s mire a helységhez érnek, már „tudósabbak“ lesznek.

A helységből kiérve következzenek a hozzá legközelebb eső secciók fokozatosan künnrebb és künnrebb haladva. A munkaterv megállapítása különben helyenkint és esetenként az ottani viszonyoknak megfelelően alakulhatott.

E hatalmas kataszteri munkálatok anyagát ezen szakaszok határai közé felvett bel- és kültelkekről készített ezer és ezer felmérési adat és haszonvallomás adja.

A rendelet szavai szerint fel kell mérni minden bel- és külterületi fundust.

A belterületre vonatkozó ezen általános intézkedés bizonyos korlátozást szenved: itt u. i. a házak számszerűségi összeírása lévén a fontos, a házhoz tartozó telek csak az esetben mérendő fel, ha 800 négyszögölnél nagyobb. Hogy ekkora terület elhanyagolhatónak minősülhetett, annak az a magyarázata, hogy a ház körüli telken nagyobbra virágos kertek voltak, vagy gazdasági épületek céljaira szolgált, melyekhez rendszerint nagyobb gazdasági udvar vagy szérűskert is tartozott. Ezek mivel semmiféle hasznat nem hoztak, a főleg jövedelem megállapítást végző munkából természetesen ki-maradhattak.³⁹⁾ A 800 négyszögölnél felül eső terület, mint hasznóhajtó már felméréndő és mint veteményes kert bírálandó el. Ha a földesúrnak vagy jobbagynak több telke van, mindegyikre 800 négyszögöl hagyható, ekkora jövedelemmentes beltelek vehető fel még a szabad királyi városokban is.⁴⁰⁾

A külterületi telkek felmérése már féllábnyi pontossággal

³⁸⁾ Kecskeméti 32.

³⁹⁾ Al-Comm. Currense 1786. okt. 17. Pest. A Magyar és Erdélyi Cancellária rendelkezése szerint a gazdasági épületekre, udvarra és szérűskertekre 800 nsz.-öl engedtetik, ha ennél több van, veteményes kertnek minősül.

⁴⁰⁾ Al-Comm. Currense 1787. márc. 8. Pest. Kecsk. lt.

történt. Itt felmérés alá kerül minden hasznothajtó terület. Még a tanyaépület körüli belsőség is. Bár ez utóbbit mint hasznót nem hajtó területet a fundus területéből a végén le kellett vonni.

Nem kellett felmérni az olyan hasznavehetetlen homok vagy sziklás területeket, melyek nagy táblában összefüggően feküdtek, a telek általános leírásánál azonban már meg kellett említeni. Szintén ki vannak véve a mérés alól a posta, kereskedelmi, köz- és mezői utak, hasznavehetetlen földrészek, patakok, folyók. A falusi paraszt felmérő bizottság mentesül még az erdők, a hegyek felmérése alól is; e munkálatokat esküdt tett szakemberek, mérnökök végzik, kiket a földesúr vagy a község fogad fel és fizet vagy pedig az Al-Comm. rendel ki esetenként a község terhére.

A mérő eszközök beszerzése a földesúr vagy a helység kötelessége. A rendelet a következőket írja elő: „1. Fából való Bécsi öl, 2. Mérő láncz, 3. Hat vagy nyolcz egyenes Póznák, 4. Tíz faszegek és 5. papiros, tenta, lenia és rajzoló Plajbász“. ⁴¹⁾ A fa-öl mindkét végén meglegyen „béllegezve“, lábakra és újjakra felosztva. A lánc tíz öl hosszú legyen. A póznák nyolckilenc lábnyiak s vastagabb végük 3 újjnyi és hegyes, hogy a földben jó erősen állhassanak. Jó, ha a póznák valamivel hosszabbak, mert a hegyeken levő telkek méréséhez 3 ölnyiiek keltenek. A faszegek egy láb hosszúak, felső végükön egy újjnyi átmérőjűek, az alsón pedig hegyesek, hogy a földbe minél könnyebben behatolhassanak. ⁴²⁾ Ha esetleg lánc hiányában fa-öllel kénytelenek mérni egyes helyeken, egy lánc alatt mindig 10 ölet kell számítani. ⁴³⁾

A pontos méréshez általában hét személy szükséges: „egy írástudó, aki megmértetett öleknek számát feljegyezze; két ember, akik a 6—8 póznákat hordozni és földbenyomni fogják; ismét kettő, akik a láncokat húzni és végtére két iffiú, akik a tíz fa szegeket tarsolyban vagy kosárban fogják hordozni“. ⁴⁴⁾

Ezen manipuláns vagy íródeák által vezetett kis munkáscsoport felmérési eljárását ellenőrizték a községi bizottság kint levő tagjai, akiknek főleg arra kellett ügyelni, hogy minden fun-

⁴¹⁾ Instr. IV. 6. §. Kecsk. It.

⁴²⁾ U. o. IV. r. 8—9—10—11. §-sok.

⁴³⁾ U. o. 12. §.

⁴⁴⁾ U. o. 13. §.

dus fel legyen mérve, a láncok jók legyenek (csak hiteles láncot volt szabad használni), a szöghordozók becsületesen számoljanak be a szögekkel s hogy a láncról az ölek és lábak pontosan leolvastassanak és a számadatok közzé felvétenessenek.

Mivel e telekfelmérési munkálatokat „parasztok” végezték, bár írástudó volt vezetőjük (igaz, hogy nem szakember), igen részletes utasításokat kaptak a legegyszerűbttől a legnehezebb figurák felmérésére.

A legelső utasítás az adott egyenes felméréséről szól, ahol megismerkedünk a mérőeszközök használatával is.

(I. ábra). A felméréndő egyenes az a és b pont közötti vonal, melynek végpontjaira egy-egy póznát teszünk. A mérés a) pontból indul ki úgy, hogy a lánc egyik végét az a) pontban levő Pál leerősíti, míg Péter megfogva a lánc másik végét a szeghordozó fiúval (akinél még mind a tíz szög ott van) előre megy, magával húzva a láncot, előre haladásában lehetőleg a b) pontot véve irányul s midőn a láncot megfeszülni érzi, hátra tekint, hogy az a) ponton álló Pál irányítása szerint, aki helyzeténél fogva az ab vonalon végig tekinthet, a lánc végét megfelelő helyre tegye és azt a szeghordozó fiúval egy szeg beverésével megjelölje A pontban. Így történik az első tíz öl megmérése. Most Péter és Pál felvéve a láncot előre haladnak a b pont irányában mind addig, míg Pál az A pontban elhelyezett szöghöz nem ér. Itt a szöghöz erősítve a láncot a visszatekintő Péternek újra beintí a b vonal irányát, aki aztán a szeghordozóval újra beszúrat egy szeget megjelölve vele a B pontot. Ezzel megtörtént a második tíz öl lemérése is. Mielőtt a lánc felvételével tovább mennének a b pont irányában, a Pál mellett szolgálatot végző szeghordozó — ezesetben szegszedő — fiú az A pontban elhelyezett faszeget ki húzza és magával viszi. Előre haladásukban Pál elérkezik a B ponthoz, megállást diktál s a lánc végét leerősíti a B ponthoz és Péterrel újra beirányoztatja a láncot, ki aztán egy szeggel leteszi a C pontot. Indulás előtt Pál szeghordozó fia felveszi a B pontban levő második szeget is és a láncolást folytatják C pontból tovább a fenti eljárás szerint mindaddig, míg csak a b ponthoz nem jutottak. Ha az ab távolság 50 öl volt, akkor a láncot ötször fektették le és a munkálat alatt öt szeget helyeztek el és szedtek fel, míg, ha 100 öl volt, tízszer fektették a láncot és tíz szeget vettek igénybe. A

szegek tehát nem csak a lánc végének megjelölésére szolgáltak, hanem — éppen úgy, mint a mostani méréseknél — egyuttal számolási egységként is szerepeltek, mert a Pál szedőfiánál levő szegek száma mutatta mindig, hogy hány tíz ölet mértek fel. S amellet biztos számítási eljárás is, mert az ellenőrzés igen könnyű volt: a két fiúnál levő szögeknek összesen tíznek kellett lenni. Ha 9 vagy 8 taláztatott, akkor a mérés hibás, mert valahol elmaradtak a szegek, ezért induláskor mindig meg kellett számolni a szegeket, miáltal sok felesleges munkától menekült meg a bizottság. Ha pedig olyan hosszú területről volt szó, hogy a tíz szög a mérés folyamán elfogyott, akkor fel kellett jegyezni, hogy már egyszer fordult a tíz szeg s a mérést tovább folytatni s ha a szeg elfogyott, újra feljegyezni. Pl. egy 564 öl és 3 láb hosszúságon ötször fordult a tízszegek azon felül összeszedett Pál fia 6 szeget s a láncról leolvastak 4 ölet és azonkívül még fél ölet, azaz 3 lábat; egy számban kifejezve tehát $564\frac{1}{2}$ öl hosszúságot.

(II. ábra). Ennek felmérése már egy kissé önkényes és nem is pontos, mert nem a görbe vonalon, hanem egy közepes átmetszőn halad a mérés. Az eljárás ugyanaz, mint az 1. ábránál. Itt találunk utasítást arra is, hogy ha bokros vagy erdős területen kell mérést végezni, hogyan tűzzék ki a felméréendő egyenest. Először meg kell kísérelni az irtást, ha ez nem sikerül, úgy az egyenes kitézése komplikált. Először a kiindulás pontjában kell elhelyezni egy póznát az erdész vagy a tulajdonos segítségével, akik az erdőt jól ismerik; a második póznát úgy kell elhelyezni, hogy a harmadikból nézve egyvonalba essék az elsővel, a negyediket már úgy, hogy a harmadikkal és másodikkal álljon egy vonalba, az ötödiket, hogy a negyedikkel és harmadikkal, és végül a hatodikat, hogy az ötödik és negyedikkel álljon egy vonalban. Ha a végső ponton levő hatodik egy kissé jobbra vagy balra esik a már előre megjelölt végcéltől, akkor hasonló eljárással visszafelé haladva kell korrigálni az egyenest.

Megtörténhetett azonban, hogy nagyobb akadályok merültek fel az erdőmérésnél; ekkor csak szakember, földmérő végezhette el a munkát.^{44a)}

(III. ábra). Ezen ábra megtanít arra, hogyan történik

^{44a)} Instr. 20. §. Kecsk. v. lt.

a halom- és hegynek felmérése. Ez alkalommal az eddig használt mérő eszközök mellett sor kerül a hosszabb, 3 öles póznákra is. Bár a mérés a lejtő vonalán halad felfelé egészen a tetőig és azon át a túloldali lejtőn lefelé, mégse e lejtők hossza, hanem a hegykúpnak az alapja az $a-h$ vonal hossza keresendő. Tehát nem a hegyoldalon fekvő telkek területe számítandó ki, hanem egy olyan terület, mely akkor keletkeznék, ha az egész hegyet a vízszintesig lehordanák. A rendelet különösképpen meg is jegyzi, hogy ez hasznára van a birtokosnak, mert ha „a hegynek a, b, c, d, m hajlásai szerint egyenetlenül mérettetne ki a fundus, a számvetés által sokkal nagyobbra menne annak foglalattya, a valóságos foglalattyanál“.⁴⁵⁾

A kezdőpontnál, az a -nál elhelyezendő a 3 öles pózna s annak felsővégére jön a lánc, a másik végét a hegyre haladva magukkal húzzák olyan magasra, hogy a méréstől távolabb álló szemlélő irányítása alapján éppen vízszintesen álljon, itt megjelölik a b pontot és leolvassák a láncot $öl$ és lábnyi pontossággal. A hosszú póznát most a b -ben szúrják le és a c pontot irányítják be és jelölik ki, majd hasonló eljárással a c ponttól a d -t és innen végül az m pontot mérik le. A lánc vízszintes helyzetét mindig a hegytövében, vagy attól egy kissé távol állónak szemmértéke szerint irányozva be, m -ből ugyan így jönnek lefelé e -ig és innen f -ig.

A vízszintesen álló lánc $a-b, b-c, c-d$ és $d-m$, valamint $m-e$ és $e-f$ részlettávolságok adják a hegykúp alapjának hosszát, az $a-h$ távolságot.⁴⁶⁾

Az előző példák a mérő eszközök használatát, az egyenes különböző formáinak kitűzését és felmérését mutatták be, a következő példák már a terület felmérés módozatait ismertetik.

A IV. ábra egy derékszögű és egy ferdeszögű parallelogramma alakú teleknek terület-kiszámítását magyarázza.⁴⁷⁾ Az első a legegyszerűbb eset: a hosszúságot és szélességet össze kell szorozni. Nem olyan egyszerű már a rombold területének a kiszámítása. Ennél a szélesség nem a rövidebb $f-g$ oldal, hanem az alapra merőleges $f-i$. Tehát a $h-g$

⁴⁵⁾ Instr. IV. 21. §.

⁴⁶⁾ U. o. 22., 23., 24. §.

⁴⁷⁾ U. o. 25–29. §.

és az $f-i$ szorzata adja a területet ölekben. A rendelet már korábban kimondja, hogy a lábakat az öl tört részeiben kell kifejezni és a felmérés adatai között az ölhöz kapcsolva kell felvenni (a láb az öl $\frac{1}{6}$ része).⁴⁸⁾

Az V. ábra szerint az egyenlő oldalú, de öblös terjedelmű teleknek felmérése úgy történhet, hogy az öblös vonalú barázdán $efgh$ -n kell a hosszúságot lemérni s a szélességet sem az $a-d$ vagy $b-c$ adja, hanem az mb . Tehát a terület $efgh \cdot mb$. Pl. $efgh = 102\frac{1}{3}$ öl, $mb = 9$ öl. Területe tehát lesz $\frac{307}{3} \times 9$

egyenlő $\frac{2763}{3}$ egyenlő 921 □-öllel.⁴⁹⁾

(VI. ábra). A 4. és 5. ábra egy-egy darab teleknek felmérését magyarázza, a hatodik ábra már olyan felmérési eljárást mutat be, ahol az adatok közössége miatt több kisebb telek felmérése egyszerre történhet. Itt pl. az A, B, C és D telkek hosszának és szélességének meghatározásához elég a KL és LM adat, mert KL lemérésekor K -ból L felé haladva kijelölhették és lemérhették a q pontot s ezzel a Kq távolsággal megkapták az A telek szélességét; q -ból tovább mérve L -ig kapták az qL távolságot, mely megfelel a B, C és D telkek hosszúságának s ugyancsak, ha LM távolságot mérték, a mérés folyamata alatt kapták meg az Lr, rs, sM részletadatokat, melyek a B, C és D telkek szélessége s ezek összege pedig LM az A telek hosszúsága lesz. Az ábra második része ugyanilyen felmérési egyszerűsítéssel foglalkozik. E szerint az NO vonal megmérésével megismerték az F telek hosszát s ugyanakkor lemérték az Nt -t is az E telek szélességét és a tO -t, mint a G, H, J telkek hosszúságát, az OP lemérésével pedig megtalálták a Py -t, az F telek szélességét, folytatólag az yx, xu és uO távolságokat, melyek a G, H és J telkek szélességei.⁵⁰⁾

(VII—VIII. ábra). A 7. egy szabályos, a 8. pedig egy szabálytalan trapéz alakú teleknek a felmérését mutatja be. Mind-

⁴⁸⁾ Ez alaprendelkezést a kioktatáson már módosították, mert a mérést féllábnyi pontossággal kellett végezni, vagyis $\frac{1}{12}$ ölben.

⁴⁹⁾ Instr. IV. 30. §.

⁵⁰⁾ U. o. 31. és 32. §.

kettőnél az alapot és a vele szemben levő oldalt mérték le s adták össze, mely összeget megfelelően megszorozták az alapra állított merőleges vonal hosszával, vagyis a magassággal. A 7. ábránál tehát lemérendő volt az *ad* és a *bc*, valamint az *ad*-re állított merőleges, azaz a magasság. A számítás a következő:

$$\begin{array}{r} ad \text{ egyenlő } 144 \text{ öl} \\ bc \quad \quad \quad 52\frac{1}{2} \text{ öl} \\ \hline 196\frac{1}{2} : 2 \quad 98\frac{1}{4} \times 85\frac{1}{2} \\ \hline 8400\frac{3}{6} \square \text{ öl} \end{array}$$

A 8. ábránál ugyanaz az eljárás csak arra kell ügyelni, hogy az alapra állítandó merőleges az alappal szemben álló párhuzamost metsze.⁵¹⁾

A IX. ábra területének kiszámítása ugyanaz, mint a 7. és 8-ik ábráé, csak ennél a magasságot felesleges kitűzni, mert az alapra merőlegesen álló egyik oldal ezt pótolja, vagyis a hosszúsági rovatba beírandó magasság az ábra szerint az *ab* oldal lesz.

A X. ábra már többfelé kiágazó teleknek a rajza. Az ilyen fundus felmérésénél — a rendelet szerint is — a gazda útmutatása, tanácsa nélkül nagyon nehéz boldogulni. A négyszögeknek kitűzése az ő támogatása nélkül szinte lehetetlen volt. Ebből a különös formára elnyúlt földből öt részletfigurát sikerült kihasítani. Az I. részletfigura felmérése az eddigiek szerint könnyű, a II. és III-nál az *m* és *s* pontok kitűzése már nagyobb gyakorlatot kívánt; itt az *m*—*G* felmérése a nehezebb, amely különben a II. ábrának az esete. A IV. *r* figura szabályos felmérési eset. Az V. részletfigura kitűzése és felmérése egyaránt új: itt egy háromszögű telek van négyszögletűre áttéve olyan formán, hogy *r* terület helyett *n* és *o* szögrészek hozzáadásával keletkezett négyszöget kell felmérni az *u*, *E*, *F* háromszög helyett. Az így kapott I—V. részletfigurák területének összege adja az egész telek területét.⁵²⁾

(XI. ábra). Ez szintén kombinált figura, melyet három részre kell bontani. Mind az I—III. részletfigura különben a VII. ábra szerint oldandó meg:

⁵¹⁾ Instr. IV. 31. §.

⁵²⁾ U. o. 40. §.

	Hosszúság	Szélesség	Középszélesség	Terület
		92		
I. rf.	73	<u>147</u>	119 $\frac{1}{2}$	8723 $\frac{1}{2}$
		239		
		107		
II. rf.	30	<u>74</u>	90 $\frac{1}{2}$	2715
		181		
		67		
III. rf.	34	<u>48</u>	57 $\frac{1}{2}$	<u>1955</u>
		115		

Egész terület tehát 13393 $\frac{1}{2}$ □-öl

A XII. ábra még komplikáltabb esetet mutat be. E példa főként arra ad gyakorló utasítást, hogy a nem egyenes határok hogyan tűzendők ki. Az egész terület itt hat részben méretik fel.⁵³⁾

Ennek adatai a következők:

	Hosszúság	Szélesség	Középszélesség	Terület
I.	85	56		4760 □-öl
II.	80	74		5920 „
III.	31	39		
		<u>80</u>	59 $\frac{1}{2}$	1844 „
		119		
IV.	71	53		3763 „
V.	40	33		1320 „
VI.	63	33		<u>2079 „</u>
			Egész terület	19686 „

Az alap utasítások szerint, mint látjuk, a paraszt bizottság mérési eljárása a négyszögekben való mérés lett volna: négyszögekre szaggatták szét a telket és ezek részletösszegei adták a teltek terjedelmét. Mindjárt a felmérés megindulása után (1786. júl. 21-én) azonban bevezetik a háromszögletekben való számítást is. Ez biztosabb és gyorsabb. Pestvármegyei Al-Commissió egyik kurrenslevelében a következőképen magyarázza el a három és négyszögletekre való mérést: „Tapasztaltatott már némely helységekben, hol az irreguláris Figurák, melyek 3. vagy

⁵³⁾ Instr. IV. 41. §.

4. Szegletekre osztattak és az keresztáblákkal megmérték, hogy az hosszúságnak Summáját össze addálván és az Szélességének summáját is összevévén az egész hosszúságnak vagy Basisnak Summájával multiplikálták, mely hibás munkát okozott, az ilyettén esetben tehát, hol több 3rom Szegletek vagy négy Szegletek egy darabban találtnak, következendőket észre kell venni, az hosszát a Bázisnak, és a Fél mélységét avagy a Perpendicularumot az Szélességnek Rubrikájában kellett venni, az hossza mind a három szegletnek a félmélységgel avagy Perpendicularummal multipikáltassék és az ilyen darabban valamennyi három szöglet vagyon, hasonlóképpen véteszen fel és különösen számoltasson össze, úgy minden három szögletnek a Summája vagy capacitása össze adattasson és a Holdak s ölek rubrikájában tétessen, hasonlóképen kell a négyszögletű figurákkal bánni⁵⁴⁾

A háromszögletekre mérés tehát úgy történt, hogy először a telket háromszögletekre bontották, még a parallelogramát is. Példánkban (13. ábra) levő telken 3 drb háromszöget szerkesztettek: I., II. és III-kat. Ezeknek a háromszögeknek a területét számították ki külön-külön és ezek összege adta az egész telek területét. A háromszögre bontás után két szomszédos háromszög bázisát tűzték ki legelőször és azt mérték fel. Példánkban az I. és II. háromszög bázisa a BD egyenes lett. Ez került a fassionális tábla hosszúsági rovatába. Erre állították az Aa és Cc perpendicularumokat, melyeket lemérve külön-külön megfelezték és ezen összegeket, mint szélességi adatokat jegyezték be a fass. tabellába. A hosszúságnak és a fél perpendicularumnak szorzata adta a háromszög területét $\square$ -ölekben. Mikor a telek minden részletháromszögével végeztek, illetve azok területét $\square$ -ölekben megkapták, ezeket összegezték és ezen összegből számítottak ki az ismert eljárási móddal a telek nagyságát holdakban, hold hatvannegyedekben és $\square$ -ölekben.⁵⁵⁾

Bár utasításban nem található, mégis gyakorlatba bevezették, hogy a felmérési naplóban pár vonással megrajzolták a felmért föld alakját a szükséges három vagy négyszögletre való bontás mellett, a megfelelő oldalakra pedig feljegyezték a számadatokat. Ezen alapfelvételek az otthoni tovább számításnál

⁵⁴⁾ Körlevelek 1786. július 21-én Kecskemét város levéltára.

⁵⁵⁾ Kecskeméti felmérési tabellából vettem ki.

vagy későbbi korrigálásnál pótolhatatlan mérési anyagot nyújtottak.⁵⁶⁾

A mérések, amennyire ilyen eszközök mellett lehetett, elég pontosak voltak; az ölek mellett fel kellett venni a lábakat, sőt a féllábakat is. A lábak rendszeren az ölek után az öl tört részeiben kerültek feljegyzésre. Pl. $537\frac{3}{6}$ öl.

A hosszúság és szélesség birtokában megfelelő eljárással megkapták a telek területét $\square$ -ölekben. Ezen összeg azonban a további számításoknál ilyen formában hasznavehetetlen volt; a telkeknek négyszögölekben való kifejezése a fassionális tábellába be sem íródott. A fundusok területét holdakban és négyszögölekben kellett meghatározni s a megfelelő rovatba bejegyezni. A négyszögölek számát el kellett 1600-al vagyis egy holdban található négyszögölek számával osztani. A rendelet még azt is előírja, hogy a holdak hatvannegyed részét is külön ki kell számítani és a holdak mellé mint törtet bejegyezni. Egy példával magyarázom meg ennek kiszámítását: A telek területe $4935 \square$ -öl. Ezt elosztjuk 1600-al, azaz $4935 : 1600 = 3$ hold

135

és $135 \square$ -öl. Ma így fejezzük ki a területet. A rendelet szerint azonban a 135-t még kikellett fejezni a hold hatvannegyed részében is, vagyis a 135-t el kellett osztani 25 $\square$ -öllel, mint a hold $\frac{1}{64}$ -ed részével.

$$\text{Tehát } \frac{135}{10} : 25 = 5$$

az eredmény $\frac{5}{64}$ -ed és $10 \square$ -öl. A bejegyzés $3 \frac{5}{64}$ hold és $10 \square$ -öl lesz.

De az ölek $\frac{1}{6}$ -od, sőt tizenketted részét se lehetett elhanyagolni, pl. egy 50 öl hosszú és $5\frac{2}{6}$ öl széles kertnek területét a következőképpen találták meg:

$$50 \times 5 = 250 \square\text{-öl} = 10\frac{10}{64} \text{ hold}$$

$$50 \times \frac{2}{6} = \frac{100}{6} = 16\frac{4}{6} \square\text{-öl}$$

tehát a kis kert területe $10\frac{10}{64}$ hold és $16\frac{4}{6} \square$ -öl.

⁵⁶⁾ Kecskemét város levéltárában levő eredeti felmérési naplókban minden birtok be van rajzolva kb. 2–3 cm. nagyságban, s mindegyikre rá vannak rajzolva a 3–4 szögletekre tagolt kis telekrészek is, sőt mellettük található a terület kiszámításával kapcsolatos számítási műveletek is.

Egy másik példa még komplikáltabb:

A telek hossza 100 öl, szélessége $42\frac{1}{6}\%$, területének kiszámítása a következőképpen történik:

$$100 \times 42 = \frac{4200}{1000} : 1600 = 2 \text{ hold} \quad 1000 \square\text{-öl egyenlő } \frac{40}{64} \text{ hold}$$

$$100 \times \frac{4}{6} = \frac{400}{6} = 400 : 6 = 66\frac{4}{6} \square\text{-öl}$$

$$66\frac{4}{6} \square\text{-öl} = \frac{2}{64} \text{ hold } 16\frac{4}{6} \square\text{-öl.}$$

Területe tehát: $2\frac{42}{64}$ hold és $16\frac{4}{6} \square\text{-öl}$.

Éppen, mert egyszerű emberekről volt szó, már a mérés megindulásakor (1786. aug. 19.) magyar nyelvű négyszögölek átszámítására szolgáló könyvecskék beszerzését teszik lehetővé, még így is hosszadalmas és nagy figyelmet igénylő munka volt ez, hiszen az ölek mellett tört alakban kifejezett lábak mindig vegyes számmal való szorzást kívántak, ami még az írástudó és számolásban jártas embernek is fárasztó és nehéz munka volt.⁵⁷⁾ Ha az adatok használhatatlanoknak minősültek, a revízió alkalmával a telket újra kellett mérni, amit különben akkor is megtettek, ha a gazda kérte azt, kifogásolva a kimutatott eredményt. Az újrafelmérés már könnyen, minden félreértés nélkül mehetett végbe, mert az első felmérés alkalmával elhelyezett cövekek elmozdítását szigorúan büntették, amelyeket különben is nem csak a föld tulajdonosainak, hanem a csőszöknek is őrizni kellett.

Ha ezekről megállapították, hogy ez alkalomra már az eredeti helyükről elkerültek s a gazda bűnössége nyilvánvalóvá vált, a földmérés terhe a gazdát sújtotta.⁵⁸⁾

IV.

A teher jövedelmének megállapítása.

A conscriptio második része: a telkek *jövedelmének*, a tulajdonos bevallása alapján történő *megállapítása* volt.

⁵⁷⁾ Hogy milyen nehéz munka volt ez, mutatja az a sok körlevél, mely éppen a pontos számításokra hív fel; kitűnik ez a kecskeméti összeírási anyagból is, ahol nem egy szakasznak számításait húzta át a revizor elejítől végig.

⁵⁸⁾ Al-Commissio Currense levele 1787. febr. 8. Kecsk. v. lt.

A *belterületen* a ház mellett elterülő kertek 800 □-öln felül, akár használták valamire, vagy bármivel voltak azok bevetve, vagy ha éppen üresen álltak is, veteményes kerteknek minősültek és a jövedelmét is ilyen értékeléssel vették fel. Abban az időben főleg falvakon igen gyakoriak voltak ilyen terjedelmű beltelkek. A 800 □-öln alóli rész mint a lakóház tartozéka akár üres, akár nem, mint virágos kert, értékelés nélkül került a Fassionális Tabellába. — A házak csak számozást kaptak, azok nagysága, vagy a telken levő elhelyezése vagy éppen hogy milyen célra használtattak, még mint megjegyzése került a tabellába, a helység fejlődés történetének nagy kárára.

A *külterületen* a haszon- vagy jövedelem-vallomás a föld *mindennemű* hozadékára kiterjedt:

„Hasznos földek“ a következők: „a) szántó földek, b) olyan szántó földek, melyek több esztendő alatt csak egyszer műveltetnek, c) halas tavak, d) rétek, e) kertek, f) mezők és havasok, g) tövis bokrok, h) szőlők, i) erdők“. Bár hasznohozók mégis kivételnek a jövedelem-bevallás alól az „arany, ezüst, vas, só- és enyves szénbányák s több effélék, úgy szinte só-érlelések és kőbányák“.⁵⁹⁾ Ezekről sem felmérés, sem bevallás nem készült, — ezek a kincstár kezében voltak már eddig is, — csak annyiban kerültek a tabellába, hogy a fundus leírása mellett nagy általánosságban bejegyeztetett, hogy kb. mekkora és milyen-fajta földdarab. Hasonlóképpen történt a felvétele az olyan természetű földeknek is, mint a „kösziklák teljességgel gyümölcs-telen hegyek és a vízállások, melyek gazdaságos haszonra éppen alkalmatlanok, az utak, víz-árkok“ s a földnek hasonlóan terméketlen darabjai.⁶⁰⁾

A telek jövedelmének bevallása a felméréssel kapcsolatban kint a földön ment végbe. A birtokos mindegyik földdarabjára nézve bevallotta évi jövedelmét. A szántó földekre mag szerint történt a bevallás és pedig a négy fő magra: buzára, rozsra, árpára és zabra. A réteknél szénában, a szőlőknél borban, az erdőknel pedig fában állapították meg a hasznót. Ha a föld árendában volt kiadva, nem az árenda mennyisége volt az irányadó, hanem a föld tényleges termő képessége, illetve a földtől várható termés mennyiség. Állt ez nemcsak egy bizonyos időre kiadott földekre, hanem olyanokra is, ahol a bérlet az árendátor utódjaira is kiterjedt.

⁵⁹⁾ és ⁶⁰⁾ Instr. 9—10. oldal.

Az olyan földesurak, plébánosok vagy bármiféle földbirtokosok, akik számadáskönyvekbe szokták jövedelmüket bevezetni, kötelesek voltak 1777—1785-ig eső kilencévi adatokból külön-külön mindegyik földdarabra vonatkozólag, úgy az őszi, mint a tavaszi termésnek egyévi átlagát kiszámítani s a vallo-másnál ezen adatokat rendelkezésre bocsátani. Ezekre azért is szükség volt, mert a jobbágy vallomásokat ezek alapján jobban ellenőrizhették.

Előfordulhatott az is, hogy a földbirtokosok „röstségből” vagy más okból úgy művelték földjeiket, hogy arról még közepes termés eredményt sem vallhattak be, ez esetben a föld minőségét és a hozamát is a szomszédos földekhez hasonlítva kellett megállapítani. Ugyanez az eljárás érvényesült azokkal szemben is, akik földjeiket több éven keresztül csak azért hagyták legeltető mezőnek, mert bőviben voltak a földnek.

A jövedelem-bevallás általában a következő irányelvek szerint ment végbe: Ha egy darab földrész a telekből megmértett a mérést végző bizottság a jövedelem-bevallással kapcsolatban a következő kérdéseket intézhette a föld tulajdonosához. Ha szántóföldről volt szó, arra kellett első sorban feleletet adni, mit szokott belevetni és mennyit? A gazda erre bejelentette pl., hogy rozstot, búzát vagy árpát s mindegyik magból pl. 8 mérőt. Ez ugy volt értelmezendő, hogy egyik évben az egyiket, a másik évben a másikat s aztán a harmadik évben a harmadik fajta magot, s hogy mindegyikből 8—8 mérőt vetett a földbe. A következő kérdés már az volt, mennyi magot kapott vissza? Ez esetben a vallomás így szólhatott: rozsból 6, búzából 6 és árpából 8 szemet. A termés-eredmény tehát évenként rozsból 48, búzából 48 és árpából 46 mérő volt.

Mivel a vallomást csak a négy fő-magban: búzában, rozsban, árpában és zabban lehetett megtenni, a szántó földek jövedelem-megállapításánál, nagyon sokszor előfordult az önkényes terméseredmény-megállapítás is, mert ha kukoricát, babot, kenderet, kölest, burgonyát stb.-t vetett a gazda vagy nagyobbbrészt ezzel szokta bevetni, nem ezeknek a hozadéka vétetett fel, hanem vagy átszámították mennyi gabona értéknek felel meg és azt jegyezték be a gabona oszlopába mint jövedelmet, vagy pedig a környékbeli földek gabona termés-eredményét vették alapul és a négy főmag megfelelő oszlopába ezen adatokat írták be. Ez az eljárás volt a pariükálás. A négy fő-

magra történő bevallás-korlátozás különböző és különböző parifikálást tett szükségessé.

A *halas tavak*, mivel azok jövedelmező birtokrészek voltak, pontosan felmértettek, jövedelmük azonban nem az értéket fizetett bérleti díjnak megfelelő buzában parifikáltatott, hanem a környékbeli hasonló területű szántóföld hozadékában.

A *rétek* mindig felmértettek és jövedelmük a széna és sarjúszeke számából állapított meg, az eredmény azonban mindig mázsában jegyeztetett fel.

A *kertek* általában réteknek minősültek. Ha konyhai zöldséges vagy gyümölcsös volt, jövedelmét szénában fejezték ki, ha pedig szántották és kukorica, bab vagy káposzta vagy kender volt benne, haszná a négy fő magban határozott meg; az esetben pedig, ha szőlőnek használtatott a rajta teremhető bormennyiség volt az irányadó.⁶¹⁾ A birtok leírásában mint kertek szerepeltek, jövedelmük azonban a parifikáció szerint a szántóföld, rét, szőlő oszlopaiba került.

A *legeltető mező* szintén mint rét került elbírálás alá s termőereje szerint jó, alávaló vagy legalább való, rossz jelzőt kapott, termés eredménye szénában vagy sarjúba íratott fel.

A *havasok* jövedelme a rét oszlopban széna és sarjúban állapított meg annak mérlegelésével, mennyi a rajta teremhető széna vagy mennyi az árendája. Ha egyik adat sem állott rendelkezésre, akkor a szomszédos hasonló földrésznek a jövedelme szerint bíraltatott el.

Tövis és bokros helyek, melyeket erdőhöz nem lehetett számítani, a jövedelem elbírálásnál legeltető mezőként szerepeltek.

Hasonlóan legeltető mezőknek tekintették azon *árkolások* is, melyekből főnyeny vagy agyag ásatott s termőföldekké már nem voltak javíthatók.

A *szőlők* elbírálásánál a legnagyobb körültekintést ajánlja a rendelet, mert itt a legbizonytalanabb a terméseredmény. Lehetőleg kevésre kellett a hasznót megállapítani s mindig akó szerint borbant kifejezni. „A szőlők közt levő gyümölcsösök vagy szilvások mint gyümölcsös vagy veteményes kertek vétetnek fel. Olyan szőlők, melyek a sok fa miatt erdők-

⁶¹⁾ Al-Comm. Currens levél 1786. okt. 8-án. Kecsk. levéltár.

nek látszanak, mivel a gyümölcs csak *accidentális*, a szőlő pedig *fundamentális* termés, szőlőknek vétetődnek“.^{61a)}

Az *erdők* jövedelmének felbecslése a rajta teremhető fa mennyiségén alapult. A felbecslésnél a legutolsó kilencévi kitermelés adatai voltak az irányadók. Ebből kellett megállapítani milyen mennyiség esett holdanként, és mi volt a piaci ára, s ezek alapján mennyi a holdankénti jövedelem pénzben. Az erdők fennmaradását általában fontosnak tartja a rendelet, ezért a jövedelem megállapításnál, főleg olyan helyeken, ahol az erdő földje irtás után szántónak is alkalmasnak látszik, enyhébb elbírálást ajánl, mert a túlértékelés miatt esetleg az erdőt kitermelik és szántónak fogják használni. Ott is jogosult a méltányos elbírálás, ahol az erdő olyan helyen fekszik, hogy a fa nem értékesíthető. Ezek csak mint bokros helyek, vagy mint legeltető mezők vehetők fel s jövedelmük is ennek alapján állapíthatók meg és ezen összeg kerül az erdők oszlopába.

Általában a munkának ez volt a legnehezebb része. Vidékenként nagy változtatásokat kellett tenni az alaprendelet intézkedéseiben. Az Al-Commissiónak a munkavezetésen kívül ez volt egyik legfontosabb teendője. Éppen ezért a vármegye kerületén belül kb. félevenként kioktatásokat szervezett s a kétséges dolgokat ezeken beszélték meg vagy pedig mint a kecskeméti felmérési anyag is mutatja, kurrens levelekkel adott egyes kérdésekre utasításokat.

Amennyire fontos volt, hogy a községi bizottság a felmérés alkalmával még a fél lábakat is számon kérje, éppen olyan vagy talán még nagyobb fontosságú volt az a ténykedése, hogy bárkivel szemben a fundusnak jövedelmét *igazságosan* állapítsa meg.

A munka megindulása előtt a kir. kancellária tisztában volt azzal, hogy e mindenkit személyében érintő rendelkezés etikai alapot csak az egyenlő mértékkel mérő igazságos eljárásból nyerhet: kivétel tehát semmiféle formában nem tehető.

Erről szólnak az alap patens 7., 8. és 9. §-ai.⁶⁴⁾

Először azokat nyugtatja meg, akik eddig a *conscriptio* alól kivonták földjeiket vagy eltitkolták azok termését, ezekkel szemben „minden büntetéseket elengedünk“, mondja a patens, „akarjuk, hogy senki azért ne háborgattasson, ha most oly fun-

^{61a)} Al-Comm. kurrens levél 1787. máj. 5. Kecsk. lt.

⁶⁴⁾ Alap pátens. Kecsk. városi levéltár.

dusok jönnének a világosságra, melyek még eddig adózás alatt nem voltak“.

Amennyire megkönnyíti a régi eltitkolók helyzetét az igazságos jövedelem megállapíthatása végett, éppen olyan szigorral lép fel azokkal szemben, akik az új összeírásnál „szántszándékkal“ vagy „csalárdsággal“ elhallgatják vagy kivonják fundusaikat. Az ember egyik csúf lelki vonására az irigységre és a pénzvágyra alapítja az erről szóló 8. §-t, amidőn az alattomos feljelentőknek nagy jutalmat biztosít. Ha nemes ellen történik feljelentés akár az Al-, akár a Fő-Commissionál s az igaznak bizonyul, „az olyan nemes ellen, mint a mi Kegyelmes rendeleteinknek általhágója ellen, Fiscális per indíttasson és csak igen röviden elvégeztessen“. „A feljebb való Bíró előtt is minden további halogatás nélkül azonnal elvégeztessék“. Büntetése igen súlyos: az eltitkolt fundus árát kell nekie lefizetni s ezt kapja a feljelentő, kinek neve azonban titokban marad, vagy pedig a fundus vétetik el tőle és ezt kapja a feljelentő. Ha a szóbanforgó telek Jobbágy fundus lenne, az esetben (a földesúri haszonvételnek s szolgálatnak terhével) a bejelentő tétetik annak birtoklásába. Ha feljelentő a természetbeni jutalmazás mellett is titokban akar maradni, „Fundus nyilvánvaló kótyavetye által eladatván“, „az érte felveendő pénz“ adatik át neki jutalomkép.

Hasonlóan szigorú intézkedések azok is, melyek a jövedelem csonkítás megakadályozására szolgálnak. (9. §.)

Ezek szerint bármilyen *eltitkolás*, csalás történt a kimérés vagy bevallás alkalmával és azt akár „a földmérést végző személyek, akár a földesúr vagy gazda“ követte el, „a vétek mivoltához képest fog büntetődni“, „a birság ára pedig a Felfedezőnek fog nevének elhallgatásával ítéltetni“. A feljelentéseket akkor is megvizsgálják, ha már a fassiók lezárattak.

A községi bizottság felmérési munkálatai olyan körülmintő pontossággal folytak, hogy a telek eltitkolás szinte kizártnak mondható. Ilyen eset legfeljebb a magánmérnök (akitől az Al-Comm. szintén esküt vett) által felvett földesúri nagyobb birtokoknál fordulhatott elő, amikor a mérnök mellett a helytartó is be volt avatva a dologba.

A 9. §-ban említett eltitkolás főleg a rendes keretek között folyó jövedelem bevallásánál felmerülő szabálytalanságokra vonatkozhat.

Hogy a munka e részénél a bizottságnak nagy éberségre és komoly megfontolásra volt szüksége, egész természetes. *Éberségre* szükség volt a bevallóval szemben, aki tudta, hogy a most bejelentett jövedelme lesz az ezutáni mindenkor adójának alapja, tehát földjének minőségét s az abból vehető jövedelmét a lehető legalacsonyabbra igyekezett bevallása alapján megállapítani, komoly megfontolásra pedig azért, mert hivatalos megbízatásával járó esküjét és embertársának sorsát kellett, az eléje terjesztett adatok elbírálásánál becsületesen és igazságosan összeegyeztetni.

Tudva azt, hogy a jövedelem bevallás tisztasága legnehezebb feladata a községi bizottságnak és helytartónak, a k. kancellária külön ellenőrzői eljárást dolgoz ki, amelynek utasításai szerint kell a haszonbevallást megtartani. E 36 §-ból álló rendelkezés szerint az első ellenőrzés, a községi bizottság előtt a mérés alkalmával, vagy pedig utána eszközölt haszonbevallással egy időben történt, a második az u. n. „valóságos controléria“ pedig a fassiók végleges lezárása alkalmával.⁶⁵⁾

A bevallás lefolyása tehát szorosan össze volt kapcsolva az ellenőrzéssel. A bizottság mielőtt a jelenlévő vallomásttevő birtokosok kikérdezéséhez fogott volna, ezen birtokosoknak, továbbá a bírónak, esküdteknek és választott férfiakkal jelenlétében a község helytartója ismertette a munka célját és felolvasva a patens 7., 8. és 9. §-ait, megmagyarázta az eltitkolás súlyos következményeit, majd a bizottság tagjait ismételten emlékeztette az ő hitelt kötelelességeikre.

Ilyen előkészítés után következhetett csak a vallomásra jelentkezők kikérdezése. Első kérdés: „Mit és mennyit vethet el szokás szerint a tavaszi és őszi magból ezen földbe?“ A második: „Ezen vetésből közepszerű esztendőben mennyit szokott bevenni?“ A válaszok a bizottság előtt hangzottak el. Az utasítás szerint a vallomást nem kellett azonnal elfogadni, hanem a helytartó ezzel kapcsolatban feltett további kérdéseire adott válaszokból kellett az igazságot kihámozni. Ha a helytartó a vallomást helytelennek találta, a hibákat előterjesztette a fatens-nek s ugyanezen dolgokra kikérte a jelenlévő választott

⁶⁵⁾ 1787. febr. 10-én Kecskeméten tartott „kioktatás“ alkalmával leírt manipuláció 36. §. áll és részletes előírást ad a bevallás és vele kapcsolatos ellenőrzésről. — Az utasítás szerint ezt a kioktatáson résztvevőknek le kellett írni.

férfiak és szomszéd birtokosok véleményét is. A vallomást tevő meggyőzésére igénybe vehették még a szomszéd falu vallo-másait is. Ilyen körütekintő alapossággal kellett tisztázni min-den egyes vallomást.

Hogy azonban a helytartónak a bevallás vezetéséhez tel-jes áttekintése legyen s a községi bizottság munkáját is az esetleges részrehajlás szempontjából is ellenőrizhesse, a ren-delet külön is intézkedik, hogy mielőtt ki menne a községbe, tájékozdjék a szomszédos faluban az illető község termésvi-szonyairól, általában az ottani gazdasági helyzetről.

Miután a jövedelemmegállapítás minden telekre nézve megtörtént, az egyes szakaszok lezárattak, ezek végösszegei-ből összeállították a falu summáris extractusát, mely a falu fun-dusainak területét és az azok után eső jövedelmet összesítve foglalta magában (a szántóföldnél a háromévi, rétnél, szőlőnél és erdőnél az egyévi összjövedelmet).

A summárius extractus, a Fassionális Tabellák (könyvek), a gabona helyi árát feltüntető jegyzék, továbbá a haszonbeval-lásnál felmerült considerációk és connatációk jegyzéke felkül-detett az Al-Comm.-nak, hogy azokat az Al-Commissió calcu-lansa átvizsgálja és az iratokat előkészítse a második u. n. va-lóságos controlériára.

A munka mindaddig szünetelt, míg az Al-Comm. calcu-lansa az iratok áttanulmányozásával: a fassionális könyvek felmérési és bevallási eredményeinek számszerű átnézésével el nem készült. Az anyagnak ilyen szempontból való feldolgozása után vált csak lehetségessé, hogy az Al-Comm. a munka vég-leges lezárására kitűzze a revízió és ellenőrzés napját, amikor az AC. személyes kiszállással megejthette az úgynevezett „va-lóságos controlériát“. Ezen utolsó ellenőrzésnek nem csak az volt a célja, hogy a calculans által megállapított hibákat vegyék revízió alá vagy a gazdák esetleges sérelmeit orvosolják, ha-nem hogy a vármegye összes helytartóinak jelentéseiből, majd a helyszínen tapasztalatokból, továbbá az odahívott szakértő bizottság véleményéből megállapítsa azt a termés-fokozatot, mely a vármegye egyes községeire alkalmazható.

A controléria kiinduló pontja azon község lehetett a ren-delkezés szerint, amelyre nézve a helytartók jelentéseiből meg-állapítható volt, hogy a bevallás a legtisztábban a legbecsüle-tesebben történt. (20. §.)

Ide ment le az Al-Comm. vezetője a calculánssal s ide rendelt az előírás szerint „egy-két pár“ helytartót és néhány „hiteles és próbált gazdákat“, akik ebben az ellenőrző munkában segédkeztek. (22. §.)

Ez elé a bizottság elé terjesztette a szóbanforgó község helytartója a községi fassiókat. Ezek átnézésével első sorban megállapították, kik vallottak a legigazabban. Ezeket előhívták és megdicsérték, egyúttal bevonták őket a további ellenőrző munkába: „a fassióban talált helytelenségekről és kétséges állapotokról“ kértek első sorban felvilágosítást, majd felszólították őket, hogy a földön végbemenő ellenőrző munkában is vegyenek részt és támogassák a bizottságot a vallomás tevők felvilágosításában és meggyőzésében.

Ilyen előkészítő tárgyalás után vonult ki a bizottság a földekre. Mivel az ellenőrzési utasításban (21. §.) szigorúan külön §-ban is el van rendelve, hogy a falu Summárius Controlériájában talált az egész községre, telkeire vonatkozó jó, közepes vagy rossz minősítés az egyes földek termésmegállapításánál alapul nem szolgálhat, ezen „valóságos controlérián“ tehát a Fassionális Tabellában felvett összes telkeknek jóvedelem bevallását külön-külön elbírálva kellett ellenőrzés alá venni.⁶⁶⁾

A telkek szerinti ellenőrzés a Fassionális Tabella alapján az I. szakasz 1. top. számánál kezdődött. Tekintettel arra, hogy rendszeren a falu házas telkeinek az összeírásával kezdődött a felmérési munka, az első top. számok különös ellenőrzést nem kívántak, hacsak a háztelken található konyha vagy gyümölcsös kertek haszonbevallásával nem foglalkoztak. A komoly ellenőrző munka kint a földeken kezdődött. Erre vonatkozó utasítások már részletesebbek is. A rendelet szerint, mikor a szántóföldekre kerül a sor, a „község íródeákja olvassa földről tett bevallást“. A birtokoshoz a következő kérdés intézendő: „ez az ő saját és igazsággal összekapcsolt vallomása volna-e?“ Igenlő válasz esetén is megkérdi tárgyalást vezető helytartó a szom-

⁶⁶⁾ A kecsk. ltárban kezelt körlevelek között több controlérára való meghívást és terminus kitűzést találtam. Ezen meghívók szerint nem várták meg, hogy az egész környék községeinek felmérése befejeződjék, hanem ha a felmérés befejeződött és a calc. a fenti átvizsgálást befejezte, a környék bírúinak és helytartóinak bevonásával megtörténhetett a val. controléria.

szédbirtokosokat, hogy elfogadható-e e jövedelem. Ha a nyilatkozat nem volt összhangzó, akkor a választott férfiak, kik a föld jövedelmének összeírásakor a község bizalmi emberei voltak, továbbá a bizottság többi tagjai is, mint szakértők hoztak döntést a kérdéses ügyben.

Ez ellenőrzői munka jegyzőkönyvben örökített meg, amelyben a község helytartója a következő adatokat vette fel erre a célra elkészített oszlopos táblázatban: 1. Birtok száma, tulajdonos neve és a föld leírása. 2. A föld minősége. 3. Controllérozott jövedelem. 4. A birtokosnak az ellenőrzésnél megállapított jövedelemre tett nyilatkozata. Ez vagy úgy szólt, hogy „reá áll” vagy pedig „nem áll reá”, mely esetben a fatens kifogásai is felvétettek.

Hogy mennyire egyénileg és csak a földbevetett magból kapott haszon alapján történhetett a jövedelemmegállapítás, a többek között mutatja az is, hogy a rendelet ez alkalommal külön is megjegyzi (26. §.), illetve tiltja az olyan haszonmegállapítást, mely a szomszéd földjének haszonértékét az ugyanolyan minőségű, de mással bevetett földnek hasznaként venné fel, „mert nem befolyásolható senki sem, hogy földjébe egy és ugyanazon magot vesse”. Ugyancsak az egyéni elbírálás mellett tör pácát az az álláspont is, hogy még az uraság számadásai sem voltak minden esetben az ellenőrzésre elfogadhatók.

Általában megállapítható, hogy ezen ellenőrző eljárási módok minden személyi befolyástól mentes tiszta és tényleges haszonmegállapításnak kihámozását tartják szem előtt.

A controléria megnyitása, fenti módok között az Al-Comm. vezetőjének jelenlétében történt. Miután azonban a község helytartóját bevezette az ellenőrzés munkájába és az elég megbízható és ügyes embernek találtatott, a munka folytatását reá bízva tovább ment olyan helytartók mellé, akik „gyengébbek” és nem „egészen megbízhatók”.

Ha a községben befejeződött az ellenőrzés, amely kisebb faluban 2—3 napig tartott, e bizottság átvonult a szomszéd faluba az ottani hasonló munka elvégzésére.⁸⁷⁾ Eddig a

⁸⁷⁾ Ennek feltétele volt természetesen az, hogy a községi iratok a kellő ac. felülvizsgálaton átessenek. Megtörténhetett, hogy az AC. összevarta a szomszédos községek iratait s a controléria tényleg az alap rendelkezés szerint ment végbe, de amint a körlevelekből megállapítható, na-

szomszéd bizalmi emberei voltak az ellenőrök, most pedig ennek a községnek emberei végzik az ellenőrző munkát. Itt az elsőhöz hasonlóan megalakult a bizottság: az Al-Comm. megnyitotta s a vezetést átadatta ennek a helytartónak. A rendelkezés szerint egy helység controlériáján legalább két község bizalmi embereinek kellett jelen lenni. A gyakorlatban — mint a kurrens levelekből megállapítható — minden községben akkor lehetett e controléria, ha az összes iratok revízió és contr. végett felküldettek az Al-Comm.-hoz és ez az átvizsgálás után annak terminusát legmegfelelőbbnek találta. Az is látható azonban ezekből, hogy e terminusok kitűzése egyik vagy másik községtől, még ha szomszédos volt is, teljesen függetlenül történt, és hogy az előírt két község bizalmi férfiai mindig a szomszéd helytartói, bírái és vál. férfiai voltak, akiknek meghívását az Al-Comm. intézkedése alapján a község előljárósága intézte, s mert több napi ott tartózkodással járt, ezeknek, valamint az Al-Commissiónak elhelyezéséről és ellátásáról is ez gondoskodott.

Külön intézkedés volt azon falvakban folyó contr. vonatkozóan, melyek a szomszédos vármegye határán feküdtek. E bizottságba a szomszédos vármegye is küldött ki bizalmi embereket. Az ellenőrzés itt a közös határon haladva úgy történt, hogy egyszer ennek, egyszer amannak a vármegyének telkét vizsgálták felül, hogy a váltakozó eljárással a haszonbecslés tökéletesebb lehessen. Itt mutatkozott ki a két vármegye termés elbírálási mértéke, amely természetesen nagy differenciákat nem mutathatott. Hasonló közös bizottság ellenőrizte a distriktusok érintkező telkeinek jövedelemmegállapítását is. Az ország határán levő ellenőrzést majdnem teljes egészében az Al-Comm. végezte, segítve a helytartónak, hogy ezáltal elejét vegye az esetleges félreértéseknek.

A controléria jegyzőkönyvek a helytartónál maradtak, hogy az ide-oda utazgató Al-Comm. alkalomadtán megvizsgálhassa a panaszokat.

A contr. könyvek adatai alapján az Al-Comm. jelentést tett a Fő-Comm.-nak és ez döntött az iratok alapján a kérdéses ügyekben. Ha ezen végső fórum döntései is visszaérkeztek a

gyobbrészt minden községnek külön-külön terminusa volt ezen ellenőrzésre, melyre persze a szomszéd községek bizalmi férfiai hivatalosak voltak.

községbe s ezek alapján a korrigálás megtörtént, a fassinális könyvek végleg lezárhatók, letisztázhatók és az Al-Comm. tisztviselői és a községi bizottság tagjai által aláírhatók voltak.

A felmérési munka legutolsó része az individualis tabellának vagy egyéni birtoklapnak vagy táblázatnak a kiállítása volt.

E fontos okmányban megtalálta minden birtokos az ő tulajdonát képező összes birtokainak felmérési és haszonmegállapítási hiteles adatait minden birtoktestre vonatkozólag külön-külön. Elkészítése a községi helytartó vagy előljáróság kötelessége volt.

Ezen 24/38 cm. nagyságú 4 oldalas nyomtatványlap két részre tagolódik. Minden lap első oldalának felső vízszintes rovatában található a *birtokos személyére* vonatkozó néhány adat: a) a házának száma, b) birtokos neve, c) a község és földesúr neve és d) végül a vármegye megnevezése. Ez alatt folytatólag találjuk a *birtokra vonatkozó* adatokat I—V. oszlopban feltüntetve, ugyancsak ez utóbbi rovatolást találjuk a 2—4-ik oldalakon. Az I. o.-ba jött a birtok topografikus száma, II-ba a szakasz és a fundus neve, III-ba a telek területe, IV-be a fundus termése (ezen oszlop fejét mindig aszerint töltve ki, hogy szántó, rét, szőlő vagy erdő-e a szóban levő terület s így ide vagy a négy főmagot, vagy szénát stb. írtak a termésnek megfelelően), az V-be került végül a bevallott és ellenőrzött termésmennyiség egy holdra számítva.

Az egyéni lapok legfőbb kelléke a kifogástalan *pontosság* volt; ezeknek és a Fassinális Tabellák minden összegének fedni kellett egymást. *Közszempontjából* azért volt erre szükség, mert a falura megállapított összetelekjövedelem a Fassinális Tabellákról készült, a falut terhelő adó meghatározása pedig a summárius extractuson alapult, tehát ha az egyéni lapok az eredeti Fass. Tabellákból hibásan vagy hanyagul írtak ki, az adó szétosztása is igazságtalanul mehetett csak végbe. *Magán érdekéből* pedig azért volt fontos a hibátlan pontosság, mert az egyéni birtok-lapok lettek úgy a birtokos, mint a község szemében azon hiteles okmányok, melyekre mint a Fassinális Tabellák kivonatára hivatkozhatott a tulajdonos és község egyaránt minden birtok és adóügyével kapcsolatban.

Ezzel megteremtette II. József a jelenlegi birtokkataszter őseit (igaz ugyan, hogy ezeket a XIX. sz. közepén készült fel-

méréseknél nem használhatták, mert országosan még 1790-ben elégették), amely nem általánosságban dűlök szerinti minősítésben, hanem minden birtok külön elbírálásával egyedi megállapításban fektette le a birtok területét és jövedelmét.

V.

A munkálatok lefolyásának története.

E hatalmas munka végrehajtó szerveiről az előző részekben már bőven volt szó, ismeretlen azonban előttünk az egész munkának országosan történt végrehajtása és lefolyása. Sajnos, ezt megrajzolni most már lehetetlen, mivel ezen munkálatoknak anyagát II. József halála után országosan megsemmisítették, nagyobb részt elégették. A pestmegyei Al-Commissiónak a Kecskemét város levéltárában szerencsésen megmaradt kb. másfél százra tehető körlevelein keresztül azonban betekintést nyerhetünk arról, milyen nehézségek és akadályok merültek fel, vagy milyen rendszabályok váltak szükségessé, hogy e halálosan gyűlölt munka tényleg végre is hajtassék.

Az előzőekből tudjuk, hogy a munka vezetése Bécsben a kir. Kancellária egyik albizottságának kezében volt. Az egész ország területéről idefolytak össze a jelentések a helytartók, az Al-Commissiók és a Fő-Commissiókon keresztül. E jelentések alapján intézték leirataikat vagy az egész ország területére vonatkozóan általánosságban, vagy pedig csak egyes Al- vagy Fő-Commissiónak szánva, ha valami kérdéses dolgot kellett megmagyarázni, vagy bizonyos dolgokban elvi döntést hozni az egyes vidékek gazdasági viszonyait is tekintetbe véve, vagy ami legtöbbször található ezekben: a felmérési munkák elmaradása ügyében.

Az egész összeírási munka elvégzésére kb. másfél évet (1786. márc.—1787. okt. vége) szántak, ami az ilyen körülményes és lelkiismeretes pontossággal végrehajtható munkára igen kevés idő.

E másfél évi munkaidőből is az első három hónap úgyszólván az előkészítő megszervező munkára esik. Ekkor alakulnak meg a Fő- és Al-Commissiók, ezekre a hónapokra esnek a szervek személyzetének kioktatása, hivatalok elhelyezése és berendezése, úgy hogy a munka vezetését csak májusban ve-

szik át a felküldött helytartók kioktatásával. A kancellária azonban gondoskodik arról, hogy a helytartótanácon és a vármegyén keresztül már e vezető szervek munkába lépése előtt a községekben is megkezdődjék az előkészület a felmérési munkálatokhoz.

Pest vármegye már 1786. márc 21-én kelt körlevelében teljes szövegében közli az egyes községekkel II. Józsefnek a földmérésre vonatkozó 10 §-ból álló patensét, tehát pár héttel az aláírás után.

Hogy a jó idő beálltával az összeírás felmérési része minél előbb megkezdődhessék, ugyancsak a vármegyén keresztül történik intézkedés a községek szakaszok szerinti feltagolásáról, a községi bizottságok megalakításáról s a helytartók megbízásáról.

Ha mindezeket a községek végre is hajtották jól vagy rosszul, a komoly munka igazában csak akkor kezdődhetett, mikor a vezetést átvette a vármegyei Al-Commissió. Ennek Pest megyében legelső nyoma csak a július 21-én érkezett Al-Comm. körlevélben van. Egy-egy Al-Comm. legelső teendője a személyi ügyek elintézése volt, legelsősorban a helytartó kinevezése, illetve az előírt kioktatás után annak megeskete, mert ezen keresztül indíthatta meg és vezethette a munkálatokat. Már ezek megbízása sem ment símán: aug. 22-én felhívás megy a földesurakhoz, hogy szaporítsák helytartóik számát s ha alkalmas emberük nem volna e célra, ők majd küldenek, az esetben pedig, ha a földesúr akarva nem biz meg megfelelő számú helytartót, komissziót küld ki terhére.⁷⁰⁾ A községi bizottság kioktatása a helytartók feladata lévén, ahol ilyen nem volt, a munka sem indulhatott meg. Nagy ritka kivételektől eltekintve, végre augusztus hónapban minden község megkapta a maga helytartóját és a községi bizottságok megalakulásával, kioktatásával és megesketésével a munka országosan megindulhatott. Mindegyik községi bizottság számára augusztus hónapban megérkezett az instrukcionális könyv is, amelyből megismerhette az elébe tűzött feladatot, és most már önállóan végezhette munkálatait a helytartóhoz csak egyes kérdéses dologban fordulva.

Hogy azonban a méréssel járó nehézségek akadályként

⁷⁰⁾ Egyes vármegyékben meg is tette.

szóba se jöhessenek, már ekkor a munka megindulásának kezdetén — valószínű országos érvényű rendelkezés alapján — megengedi az Al-Commissió, hogy minden községi bizottság mellé egy manipuláns vagy íródeák állíttassék, aki a számításokat és általában a mérésnél és bevallásnál előforduló írásbeli munkákat végezze. Ugyancsak már ekkor történik intézkedés az esetre is, hogy ha felmérési munkálatokhoz kellő számú munkás nem volna, a megye területén állomásozó katonaságtól igényelhet minden község megfelelő számú embert, természetes jó fizetésért.⁷¹⁾

Az egész felmérés folyamán nagy gondot és terhet jelentett, mint a körlevelekből megállapítható, a bizottságok fizetése.

Az Al-Commissio úgyszólván az első körlevelében már tudomására hozza a községek elöljáróságának és a földesuraknak, hogy a felméréssel foglalkozó személyek fizetése és pedig a helytartó-é csak a földesúr terhe, míg a bíró, esküdtek és választott férfiak és íródeákok (sok helyütt a jegyző) és általában a mérésben résztvevő segédmunkások, napszámosok javadalmazása megfelelő arányban a földbirtokosokat terheli, legyenek azok akár földesurak, jobbágyok vagy bármiféle közület. A javadalmazás nagyságát határozza meg maga a község a földesúrral egyetértőleg, jóváhagyás végett azonban terjessze fel azt az Al-Commissióhoz a megfelelő javadalmazás ellenőrzése céljából.⁷²⁾

Úgy látszik ennek rendezése sok helyen nem ment végbe, mert augusztus hóban az Al-Commissió egyik szigorú rendeletével találkozunk, melyben felhívja a földesurakat, hogy intézkedjenek a fizetések előteremtéséről, illetve állapodjanak meg a javadalmazás nagyságában, mert különben a díjakat ő fogja megszabni, s azokat „a kocsma, malom vagy más jószágbeli jövedelemből“ fogja sequestrálni.⁷³⁾

A munkához erőteljesen kellett hozzáfogni, mert az Al-Commissió egyik aug. végén kelt leirata szerint sok helyen még a szakaszok kitűzése sem történt meg, pedig ez egyszerűségénél fogva helytartó közbejötté nélkül is végrehajtható, könnyű munka volt. Felhívatnak ezért a „rendetlenek“, hogy a Kegyes

⁷¹⁾ AC kurrens 1786. aug. 22.

⁷²⁾ 1786. júl. 29. Ac. kur. 1.

⁷³⁾ 1786. aug. 19. AC. kl.

Parancs 3. §-ának engedelmeskedve, jelöljék ki azokat s „párjukat“ küldjék fel az Al-Commissiónak jóváhagyás végett.⁷⁴⁾

A vezető szervek általános képet akarván nyerni a munkálatok haladásáról, mikor már országos viszonylatban körülbelül mindenik község megkaphatta a maga helytartóját, köriratban a következő kérdésekre kérnek jelentést tőlük: 1. A kimérés és bevallás munkáinak igazgatása kire bízott, ki a földesúr és ki a főhelytartója. 2. Az igazgatása alatt levő községnek neve. 3. Mindegyik községben a kimérést igazgató és az írástviselő személynek neve. 4. Jelenlegi személyek elegendő-e az egész munka elvégzésére, ha hátramaradás volna, hogyan lehetne rajta segíteni. 5. Megtörtént-e már a bírák, esküdtek és választott férfiak választása, méréshez való eszközök és a Fass. Tabellák be vannak-e szerezve, a szakaszok beosztása megtörtént-e? 6. A mérés megkezdődött-e s ha igen, mely napon? 7. Hányadik top. számig jutottak? 8. A már felmért telkek a mérésnek hányadrészét teszik? 9. A felmértlen terület hátralevő részét mennyi idő alatt lehetne elvégezni. 10. Végül annak feltárása, milyen hátráltató akadályai vannak a munkának.⁷⁵⁾

A községi munka haladásáról a helytartók részére előírt 10 naponként felküldendő jelentésekből (u. n. relatiokból) értesült az Al-Commissio, melyeket kiegészítettek a 20—30 napos időközben felmenő összesítő jelentések. Az Al-Commissio ezek alapján készítette jelentéseit a Fő-Commissiónak, amely tudva-levően a vármegyei bizottságok munkájáért ellenőrizte.

E szervezési nehézségek mellett a közhangulat tisztázásával is foglalkozni kell a vármegyék vezetőinek.

Pest vármegyében a rendelet megjelenését követő májusban már a hangulat lecsillapítására és a félreértések megmagyarázására a Híres Feő Notarius Tassi György a következő körlevelet küldi szét a községeknek: „Megértvén Nemes Vármegye némely balgatag embereknek balvélekedéseket, hogy ezen mai részint elkezdett földeknek és határoknak közönséges felmérése által ők bizonyos változástól félnek, vagy azt reménylik, hogy ezen Földmérés által, más szántóföldeket nyernek, mely októl némely helységbeliek az ugar szántáshoz sem fogtanak, azért parancsoltatik, a helység Elöljáróinak, hogy a népet ezen balvélekedésben oktassák és tudtokra adják, hogy ezen

⁷⁴⁾ 1786. aug. 22. kl. AC.

⁷⁵⁾ 1786. aug. 29. kl. AC.

mérés által senkinek földje el nem fog vétetődni, vagy megváltoztatni, de ellenben több sem fog adatodni, vagy megváltoztatni, hanem akinek minémű birtoka vagy, az fog meg méretődni és annak jósága vagy rosszasága, termékenysége vagy terméketlensége az ő valóságos mivoltába fog irattatni“. „Ezért ki-ki földgyét minden gyorsasággal művelje úgy, amint ennek előtte művelte, különben ennek utána valaki tapasztaltatnék, hogy maga vagy Földesura házával földgyét illendőképpen művelni elmulatta vagy nem akarná az érdeméhez képest Büntetődni is fog“.⁷⁶⁾

A mérési munkálatok még hónapok múlva is a bizonytalanság izgalmában tartják a lakosságot — s ez valószínű országos tünet lehetett, — mert most az Al-Commission keresztül érkezik rendelkezés felhíva a Földesurakat, hogy nyugtasák meg az adózó népet, mert „ezen új mérés a közjónak előmozdítására rendeltetett, az adó igazságosabb elosztása végett“.⁷⁷⁾

Az Al-Commissio egymást érő körlevelei majdnem mindegyike a felmérés sürgetéséről szól. Eleinte csak megállapítják a munka elmaradását és nagyobb szorgalomra intik a bizottságtagjait, sőt kezdetben még jutalmazásokat is helyez kilátásba a szorgalmasoknak, később azonban (szeptember hóban), a felhívások eredménytelenségének láttára már szigorúbb hangú levéllel keresi fel a község bírait és nótáriusait, büntetés terhe alatt sürgetve a felmérés munkáját, mert „ha halasztás történik Cseh- és Morvaországból fognak comissáriust kirendelni“ s ha az eddig végzett anyagot szántó, rét, szőlő és erdő csoportok szerint okt. 8-ig összesítve fel nem küldik, pénz és árestom jár érte.⁷⁸⁾

Ugyan ekkor bekérik az Al-Commissióhoz a földeknek „esetleges mappáit“ „autenticálás végett“, ez által is törekedve a munka megkönnyítésére, mert ha az jó, a mérés elmaradhat, de csak úgy, ha a jobbágyok is azt akarják, különben az ő kérésükre a felmérést meg kell ejteni.⁷⁹⁾

Az augusztus végi felhívások sem hozták meg a kívánt eredményt. Az október 30-án érkezett körlevélben már ilyen

⁷⁶⁾ Vármegyei kurrens 1786. máj. 30-ról.

⁷⁷⁾ AC. kl. 1786. aug. 19.

⁷⁸⁾ AC. 1786. aug. 25. kl.

⁷⁹⁾ U. o.

szigorú *fenyegetés*hez folyamodik az Al-Commissio: „Ha Bírák, Esküdtek és választottak engedetlenek és gondatlanok és más Lakosok is s többszöri intésekre sem tesznek eleget kötelességeiknek, akik a kir. Al-Commissió és a Helytartók rendelkezéseit megvetik Páltza ütésekkel büntetődjenek“.⁸⁰⁾

Hogy ez nemcsak üres fenyegetés volt, a következő sorok igazolják: „Némely Szt Lőrincz Kátai és Szt Márton Kátai lakosok a Bíráival együtt a Tekintetes Törvényszéknek ítélete szerint megpálczáztattak azért, hogy a közönségesen és kegyelmesen parancsolt földmérésben lusták és nyakasok voltak, hirdettetnek annak okáért ezen büntetések a végett, hogy a Lakosok üdvességes példát vévén, nem csak valami hátráltatásra vagy ellenkezésre vetemedjenek, hanem inkább minden engedelmességgel és szorgalmatossággal Eő Felsége Parancsolatjának teljesítésére e részben is igyekezzenek“.⁸¹⁾

A tél közeledtével a munka mindinkább kezd csökkenni. A novemberi leiratok már a téli munkanapok programjára hoznak egy-egy utasítást. A külső munka beszüntetésével fel kell küldeni a láncokat hitelesítés végett, ha a mérés kint már lehetetlenné válik, a manipulánsok vagy íródeákok odahaza számitgassák a felmért anyagot s azt mielőbb elkészítve és beírva a Fassionális Tabellába, vagy magát az eredetit, vagy csak a másolatát küldjék fel az Al-Commissióhoz, hogy annak mérnökei ellenőrizhessék és hiteltetve azt visszaküldhessék.

Ezekre a csöndes napokra szánták azon „kioktató“ párhetes tanfolyamot is, melyet az Al-Commissió főmérnöke tartott az erre jelentkező helytartóknak, nótáriusoknak vagy másoknak, hogy őket a felméréssel kapcsolatban előforduló magasabb mérnöki munkára megtaníthassa, akiket, aztán a szükséghez képest a vármegye más községeiben is alkalmazhatott.⁸²⁾

A beérkező Fassionális Tabellákban mutatkozó hibák azonban egy más természetű kioktatást is szükségessé tette. Hogy az egyes vidékeknek megfelelő szakszerű magyarázatot minden községi helytartó megkaphassa, a jövő 1787. év január és február hónapjaiban a vármegye nagyobb helyein vidéki kioktatások tartattak (jan. 9-én Óbudán, 18-án Gödöllőn, 23-án Vácon, 31-én Kalocsán és febr. 10-én Kecskeméten), amelyen

⁸⁰⁾ AC. kl. 1786. okt. 27.

⁸¹⁾ Pestvármegyei körlevél 1786. okt. 30-án.

⁸²⁾ Ac. kl. 1787. febr. 3. A mérnökképzés febr. 8-án volt Pesten.

nemcsak a helytartók, nótáriusok és bírák tartoztak megjelenni, hanem az uraság jágerei is. Ezen a párnapos kerületi „oktatáson” a kérdéses dolgokban mindenki megkapta a község viszonyainak megfelelő utasítást.⁸³⁾

Nemcsak a kioktatásra vonatkozó rendelkezések mutatják, hogy az elmúlt év nem hozta meg a remélt eredményt, de ez állapítható meg az Al-Commissiónak újévi legelső körleveléből is. E szerint az elmaradásnak egyik oka az volt, „hogy sok helyen nem volt helytartó és íródeák, vagy ha volt is, nem fizették érdemelt módon”, megparancsolja ezért a földesuraknak, hogy feltétlenül rendeljenek ki helytartót és íródeákat a bizottságok mellé s fizessék jól őket, ha pedig nem volna a községben, majd ő fog küldeni, s ha most nem tudja a földesúr fizetni őket, majd előlegezi az Al-Commissio.⁸⁴⁾

Sok panasz merülhetett fel a helytartói relációk elkészítése körül is, ami nélkül pedig az Al-Commissió ellenőrző munkája és vezetése lehetetlenné vált. Azért az új évi munka megindulása előtt bizonyos változtatást találunk itt is: több (kb. 20) község helytartója fölé egy kerületi helytartó kerül, akinek feladata az egyes községek relációinak összegyűjtése és azoknak egy csomagban lovas küldönccel az Al-Commissióhoz juttatása. E rendezéssel elejét akarták venni az eddig előforduló mulasztásoknak, mert a rendelet szerint ezután szigorú büntetést kapnak a vármegyei Tisztól azok, akik elkésnek vele vagy pedig hibát követnek el: „az első hátramaradásért és egy hibáért 1 fr, másodikért 2 fr, harmadiké 3 fr s így feljebb, ezek mind a helytartó diurnumából fognak levonadni vagy saját jószágából, többszöri előfordulás után súlyosabb büntetés jár.”⁸⁵⁾

A jelentéseket sem 10 naponként, hanem havonként készítik ezután: minden hónap 23-ra el kell küldeni a körzeti helytartónak, ki azt 25-re felküldi az Al-Commissiónak, honnan 27-re már a Fő-Commissio elé jutnak az iratok.

A téli munka egyik fontos része volt a bevallások készítése, amit bent a községben is végezhettek a bizottság jelenlétében. A külső munka megszűnésével is együtt maradt u. i. a bizottság, amelynek munkájáról ez alatt az idő alatt is pontos

⁸³⁾ Ac. kl. 1786. okt. 24-én.

⁸⁴⁾ AC. kl. 1787. jan. 15.

⁸⁵⁾ AC. kl. 1787. jan. 15.

kimutatás készült, a helytartók ez időre is kötelezve voltak jelentéseik elkészítésére. A jelentések elkészítésére hozott könnyítések sem sokat használtak azonban: a pénzbüntetések havonként megismétlődnek. Március 15-én kelt vármegyei körlevelében Kostyán János fő Sz. Bíró Varjassy Ferenc revisor (kerületi helytartó) jelentése alapján kerületében levő 7 községnek helytartóját 1—1 frt-ra bünteti a január havi mulasztásért, a február haviért 3 helytartót 2—2 frt-ra és még háromat 1—1 frt-ra. E büntetés pénzek exequutio terhe alatt a kerületi helytartónak voltak elküldendők. Április hóban ugyan ezen főszolgabíró büntetéskiszabását látjuk, csak más helytartói kerületben.⁸⁶⁾ A pénzbüntetések mellett is a hanyagság annyira szembevető, hogy az Al-Commissió márciusi körlevelében kénytelen még erősebb hangot használni, a mulasztásokért olyan büntetést helyezve kilátásba, amely már egy-két forinttal el nem intézhető, hanem amelyik már „becsületbe vág”.⁸⁷⁾

Szintén a tavaszi munkák megkezdése előtt közli az Al-Commissio azon rendelkezéseket, melyek — kellő felmérési anyag lévén már együtt — a bevallásra és azok ellenőrzésére, nemkülönben az egyéni birtok lapoknak kiállítására vonatkoznak.

Az anyag mindinkább szélesebb és szélesebb keretek között mozog. Egy-egy helytartó kezében összefolyó munka fokozatosan nő. Az erről szóló jelentések is kibővülnek, mind több és több adatra van szükség a vezető bizottságoknak, hogy az áttekintés tisztább lehessen. Maga a Fő-Commissio írja elő az újabb és újabb jelentésformákat a helytartók számára, hogy a vármegye, illetve a kerület (distriktus) munkaképét megrajzolhassa.⁸⁸⁾

A munka elég nagy lendülettel indul meg, a tavalyi bajok azonban nemsokára kiújulnak: a földesurak nem fizetik a megállapított díjakat; a tavasz folyamán hónapról-hónapra érkeznek e tárgyban a felhívások; a mérési és bevallási munka is csak lassan halad; június 4-én már királyi rendeletet közöl az Al-Commissio, melyben megtiltja azt, hogy a földesurak helytartóikat másra használják, mert a mérés emiatt elmarad, sőt „maguk a földesurak nézzenek utánok és maguk menjenek ki a községekbe serkenteni őket, az újakat pedig segítsék”. Ha pe-

⁸⁶⁾ Vármegyei kl. 1787. ápr. 12.

⁸⁷⁾ AC. kl. 1787. márc. 8.

⁸⁸⁾ 1787. ápr. kl. mellékelve és magyarázat az ápr. 17-i kl.-ben.

dig az uraság a régi jó helytartót elküldte s helyette új rossz került, a régi jó helytartót az Al-Commissió visszahelyezi jófizetésért.⁸⁹⁾

Az elmaradásnak másik okául azt állapítja meg a királyi leirat, hogy a „manipulánsok, nótáriusok és íródeákok“ is más községi dolgokkal foglalkoznak. A helytartók lépjenek közbe ez ügyben a vármegyénél. Ugyanekkor a Helytartótanács is intézkedik ez ügyben egy királyi leirat alapján a vármegyénél. Már június 12-én el is indul azon körlevél, melyben a vármegye a községi előljárókat felhívja, hogy mivel a nótáriusok a földméréssel, conscriptiókkal annyira el vannak foglalva, hogy egyéb községi munkáikat nem végezhetik, mindaddig míg „mostani zűr-zavar megcsendesedik“, ezen községi munkákra diurnisták alkalmaztassanak.⁹⁰⁾

Talán, mert visszaesés mutatkozik a munkákban, vagy mert a nyár a legmegfelelőbb idő ezek végzésére legfőképpen pedig azért, hogy már csak egy félév áll rendelkezésre, a sürgető parancsok egymást érik. A Fő-Commissió szigorú parancsot küld a helytartóknak, hogy ha valaki a munkát hátráltatja, legyen az földesúr vagy jobbágy, név szerint jelentendő azonnal.⁹¹⁾ Szigorú büntetéssel sújtja azokat a helytartókat, akik megfélemlítve esküjükről — bizonyára a nagy sürgetés következtében — hamis jelentéseket küldtek, sokkal többet véve fel elvégzett munkaként, mint a tényleges állapot mutatja.⁹²⁾ Hogy a helytartó mind inkább nehezedő helyzetén könnyítsenek, az olyan helytartónak, kinek több községe van, megengedtetik, hogy a haszonbevallásnál őt a „hiteles manipuláns vagy községi íródeák“ helyettesíthesse, mindezen munkákért azonban „caveálni“ tartozik.⁹³⁾ Ez által lehetővé vált, hogy több községben egyszerre folyhatott a bevallás. Sok helyen az aratási és cséplési munkákkal takaródtak, az Al-Commissio azonban ezt sem fogadja el.⁹⁴⁾

E sürgető leiratok dacára oly nagy a visszaesés, hogy a Fő-Commissió valószínű a beérkezett jelentések alapján külön

⁸⁹⁾ AC. kl. 1787. jún. 4-én.

⁹⁰⁾ Vármegyei kl. 1787. jún. 12-ről.

⁹¹⁾ AC. kl. 1787. júl. 9-ről.

⁹²⁾ U. o.

⁹³⁾ U. o.

⁹⁴⁾ AC. kl. 1787. júl. 25.

Pestvármegyére szóló leiratot küld, melyben megállapítja, hogy a Földesurak és községek el vannak nagyon maradva s ennek oka nem a nyári munka, hanem a restség és lustaság s ezért a felsőbb parancs értelmében ezek ellen „Házaknak, Pintzéknek vagy más egyebek lezárásával“ exequutiot rendel, a helytartókat pedig pénzbüntetéssel sújtja. A helytartó pedig ha a község engedetlen, forduljon a vármegye Alispánjához, hogy az a helyszínére küldve a vármegyei tisztet (szolgabíró) a dolgot vizsgálja meg és a munka előmozdítására utasításokat tegyen.⁹⁵⁾

E súlyos intézkedések foganatosítása közben érkezik a török háború kitörésének híre. Az Al-Commissió már aug. 5-én a földmérésben résztvevő összes katonai személyeket visszaparancsolja regimentjeikhez; nemcsak a legénység, hanem a katonai mérnökök és manipulánsok is elhagyják munkahelyüket. Elrendeli azt is, hogy távozásuk előtt minden eddigi munkájokról készítsenek jelentést, hogy az őket követők fennakadás nélkül folytathassák azt s a község felmentő írása alapján jelentkezzenek az Al-Comm.-nál. Ezzel egyidőben bejelentendők az összes magánmérnökök, kik e munka folytatását fogják végezni.⁹⁶⁾ E munkaerők gyors kikapcsolása nem mehetett oly könnyen, mert aug. végén kir. leiratban újabb felhívás érkezik a Katona Tisztek és közlegények késedelem nélküli bevonulására névszerint is felsorolva őket.⁹⁷⁾ A bevonulási kedv se lehetett nagy, mert szeptemberben újabb rendelkezés jön a földesurakhoz és helytartókhoz, hogy „az Irzsenéreket, Helytartókat, Manipulánsokat és figuránsokat“ rögtön küldjék az Al-Commissióhoz — kivéve a betegeket, — kik előbb adják át munkájukat és „adassék nekik attestatum, hogy sem a helységnek, sem másnak adósai nem maradtak“.⁹⁸⁾

Hogy az érdekelték ezen katonai bevonulási esetekből egy percig se gondolkodhassanak e munkák esetleges beszüntetésére, a munkaerő elvonása miatt sok helyen bekövetkező zavarokkal sem törődve, a kir. kancellária augusztus hó közepén az Al-Commissión keresztül publikálja, hogy „a mérés ez évben befejezendő“, mert a jövő évre maradó munkák már kizárólag a

⁹⁵⁾ Al-Comm. kl. 1787. júl. 27.

⁹⁶⁾ AC. kl. 1787. aug. 5.

⁹⁷⁾ AC. kl. 1787. aug. 26. és 29-én.

⁹⁸⁾ U. o.

földesúr terhei lesznek. A begyakorolt katonai erők elvonása azonban nagy elmaradást okozott: október 3-i AC. klevél már megelégszik azzal, ha az egész anyagból csak a fassionális táblák, vagyis a felmérés és bevallás készül el az évvégére, s ha valahol „segítségre“ van szükség, azonnal küld munkaerőt.⁹⁹⁾

Ugyancsak a kir. kancellária szól szeptember közepén — valószínű országosan — a földesurakhoz és helytartókhoz így: „Az a hír terjedt el, hogy a török háború miatt e munka abban marad, ezzel azonban ne álltassák magukat az emberek, hanem inkább siessenek vele, hogy december végére kész legyenek, mert ha nem lesz kész, a Földesurak költségén fogják tovább folytatni s a helytartókat szigorúan megbüntetik“.¹⁰⁰⁾

Hogy milyen helyzet alakulhatott egy-egy vármegyében a bevonulások következtében, mutatja az AC. azon körlevele, melyben Nográd vármegye részére 13 értelmes helytartót és manipulánst keres, vagy azon panasza is, hogy a Fassionális Tabellák egyes helyeken rosszul és hibásan vannak leírva, ami sok felesleges munkát ad a calculátornak, ezért fogadjanak manipulánst, vagy pedig írja azt a nótárius.¹⁰¹⁾

Ilyen zaklatás, sürgetés, fenyegetés Exequálás mellett elkövetkezett az évvége: a munka lezárásának ideje.

A pestvármegyei adatok nagyon gyöngé eredményt mutatnak: az egész vármegye területén csak 4 községben (Palota, Bénye, Örkény és Alpár) jutott odáig a munka, hogy a nyár közepéig megtarthatták a valóságos controlériát, amelynek megtörténtével lehetett tudvalevőleg csak elkészíteni az egyéni birtoklapokat.

Az országos eredmény sem lehetett jobb. Ezt bizonyítják a következő 1788-as év e tárgyú körlevelei. Hogy mennyire számoltak a munka elmaradásával, mutatja az, hogy csak most január végén adják közre az egyéni táblázatok kiállítására vonatkozó manipulációt. A fassionális táblázatok elkészítésére azonban számítottak, mert az új év legelső körlevelében már megjelenik a helytartók megbüntetése, minden elkésettet 6 frtra büntetve s egyuttal febr. 20-t tűzve ki a Fassionális Tabellák elkészítésének és felküldésnek utolsó terminusául. Ennek elmulasztásával most már 12 frttal bünteti őket s ha ez se hasz-

⁹⁹⁾ AC. kl. 1787. aug. 16.

¹⁰⁰⁾ 1787. okt. 9. kelt AC. klevél.

¹⁰¹⁾ 1787. okt. 9. AC. kl.

nálna exequutiot küld ezek véghezviteléhez.¹⁰²⁾ E mellett jelentést követel minden helytartótól: Miért maradt hátra a mérés? Miért nem történt meg a bevallás? Controlériák miért nem végződtek el? Közönséges okai mik voltak az elmaradásnak (a Földesúr, Helytartó vagy a Helyiség vagy éppen az Al-Commissió?).¹⁰³⁾

Hogy a beérkezett jelentések mit tartalmaztak, nem tudhatjuk, de az elmaradásért további zaklatást nem találunk az ez évi leiratokban, sőt a fent jelzett beszolgáltatási terminust is márc. 29-re tolja ki a AC., valószínűen azért, mert ezek lezárása csak az összes, tehát a magánmérnökök munkáinak a felvételével együtt történhetett, akiknek késedelmezése pedig a leiratokból megállapítható.¹⁰⁴⁾

A tavasz folyamán a körlevelek megritkulnak: havonként alig érkezik egy. A nyár beálltával a munka mintha fokozódó tempóval indult volna meg: az AC. újabb és újabb utasításokat és szaktanácsokat küld a helytartóknak.

S mert a végleges lezárásra is reá került a sor egy-egy községben, ennek az évnek nyarán az egyes községeknek termény árait is meg kellett állapítani. Hogy az egész vármegyére nézve ez közmegnyugvásra történhessék, ezért az AC. a vármegye 5 nagyobb helységébe (többek között Kecskemétre is 18 község képviselőit) meghívja ezen centrumok köré eső községeknek képviselőit (egy-egy községből két esküdtet), hogy a gabona árát minden község földrajzi és kereskedelmi viszonyainak megfelelően állapítsák meg. A meghívás alkalmával egyuttal utasítják az egyes községek elöljáróságait, hogy a gabonaárakat már otthon állapítsák meg s ezt küldjék fel az esküdtekkel, feltüntetve azt is, mely piacon szokta a község terményeit értékesíteni.¹⁰⁵⁾ Ezen gyűlések augusztus hóban mind az öt helyen lezajlottak. Okt. 1-én az AC. már közli Pestvármegye 193 helységére vonatkozó bor, fa, széna és sarjú árakat, melyek egy korábbi helyszíni megállapítás eredményei voltak.

Ezen értékmegállapítások úgy a gazdák, mint a községek szemében végtelen fontossággal bírtak. Az adó kivetését pénzben

¹⁰²⁾ 1788. jan. 24. kl. AC.

¹⁰³⁾ 1788. márc. 16. kl. AC.

¹⁰⁴⁾ U. o.

¹⁰⁵⁾ AC. kl. 1788. aug. 1-én.

tervezte a kormány, tehát ha a falura immár megállapított terménymennyiség értékesítési fokát magasra vették, a község s vele együtt annak minden birtokosa a szomszéd faluhoz viszonyítva igazságtalanul nagyobb megterhelésben részesült. Ez tényleg egyik legkényesebb része volt a munkának, mutatja ezt a Fő-Commissiónak egy évvel később (1789. ápr. 29-én) kelt rendelkezése is, mely szerint „mivel hogy Pest megyében a négy fő magnak ára a többi megyéhez viszonyítva magos, az idecsatolt táblázat adatai alapján kell a számadásokat átdolgozni, ami sok munkát fog adni“.

A munkálatok majdnem országosan áthúzódtak még az 1789-es évre is. A pestvármegyei Al-Commissió január 24-én kelt levelében az egész munkálatok befejezéséül ápr. 15-ikét jelöli ki utolsó terminusként.

A helytartótanácsan és a vármegyén keresztül le jön a király utolsó intelme is. Pestvármegye 1789. febr. 10-én kelt körlevelében ezt olvassuk: „Eő Felsége nagy kedvetlenséggel veszi a Kimérés dolgának ilyen hosszú időre haladott végzését. Intetnek ezért minden Manipulánsok és Helységek előljárói, hogy az eddig kiadott rendeletek szerint ezen többször sürgetett dolgot egész igyekezettel mennél előbb végrehajtani igyekezzenek, különben reménytelen következtésekkel fognak terheletni“.

Hogy a másfél évre tervezett munka eredménye négyévi állandó munka mellett is 1789. év végén hogyan állott, azt csak sejtethetjük. Az bizonyos, hogy a feladat legértékesebb alapvető része a felmérés és haszon-bevallás minden községben országosan elvégződhetett és csak a végleges lezárások hiányoztak, amelyek az 1790-ik év első hónapjainak téli napjaira maradtak volna.

Még javában folytak a számadások s egyes helyeken talán éppen az utolsó műveleteket végezték akkor, midőn II. József betegségtől agyongyötört lelke a közismert, három rendeletének kivételével az összes többivel együtt ezt is visszavonta.

Mi volt a további célja a kormányzatnak e nagy költséggel és munkával végrehajtott anyaggal, nem tudjuk. A helytartótanács József halála előtti napon küldi le rendeletét a vármegyékhez (febr. 19-én), hogy a földmérés maradjon abba, a számadáshoz nem szükséges személyzet elbocsátandó. Az iratokat a kir. biztos vegye át, a tisztök leteltével pedig a főispá-

nok vegyék őrizet alá.¹⁰⁶⁾ Úgy látszik a számlálók visszatartására azért lett volna szükség, hogy a már feldolgozott anyagot végleg be is fejezzék.

A helytartósági intézkedés a vármegyétől csak márc. 15-én érkezik le Kecskemétre, amely igen rövid: „Nem szükséges tovább, hogy a birtokosok s Földesurak a magok jószágok mennyiségét valakinek bevallják“.¹⁰⁷⁾

E gazdaságtörténelmi szempontból pótolhatatlan munka sorsa József halálával megpecsételtetett. Befejezetlen maradt. Még ilyen csonkaságában is azonban teljes és tiszta képét tudta volna adni a 150 év előtti Magyarország gazdasági életének, mert az összeírási munkálatok két legfontosabbika: a felmérés és jövedelem megállapítás végrehajtatott.

A josefinus közigazgatás már 1790. január havában megszűnyn, a megyék visszanyerik önrendelkezési jogukat. Intézkedéseik legelsősorban a két leggyűlöletesebb rendelkezés ellen szólnak: a földmérés és németnyelv ellen.

Hogy e sok keserűséget okozó munkálatoknak még a késői utódokra maradható dokumentumai is eltűnjenek a földszínéről s hogy tettekkel is kifejezzék utálatukat e munkával szemben, vagy talán — nem ismerve a jövőt — még a lehetőségét is ki akarván zárni annak, hogy ezen adatok valamikor az adózás céljaira felhasználhatók lehessenek, a nemesség a maga visszafoglalt váraiban, megyegyűlésein — nem törődve a helytartótanácsi rendelkezéssel — ezen munkálatok anyagának a teljes megsemmisítését, illetve csúfos megbélyegzését határozza el.

A megyei határozatok hangjából a halálos bosszú érzik. Zemplén megye jegyzőkönyvének hangja még elég nyugodt: „A földmérés aktáit“, hogy nem szolgáltatassanak bizalmatlanság tárgyául utódainknak, sőt, hogy a szeretet kösse őket a fejedelemehez, elégettük.¹⁰⁸⁾

Megsemmisítik az összeírást és a házak számozását is.¹⁰⁹⁾

Vasmegye a császári akarat kellemetlen eszközeivel szemben így határoz: „Hozzáteve, I. hogy a gonosz és az egész tar-

¹⁰⁶⁾ *Marczali Henrik*: Az 1790—1. országgyűlés. Budapest, 1907. 1. k. 45. lap.

¹⁰⁷⁾ Vármegyei kl. 1790. márc. 1-én kelt.

¹⁰⁸⁾ *Marczali H.* i. m. 20. l.

¹⁰⁹⁾ U. o.

tományra vészes földmérésnek vége szakadván, a manipulánsok nyájából azokat a nem-nemeseket, kik hadi szolgálatra alkalmasak, ha egy hét alatt el nem hagyják megyénk területét, elfogatjuk s átadjuk a katonaságnak, hogy ez a léha nép ne váljék az állam terhére“.¹¹⁰⁾

2. A házszaomokat, mint „a gyalázatos szolgaság bélyegeit rögtön megsemmisítjük, a földmérés alkalmával földjeinken vagy határokon elhelyezett jelzőket kitelepítjük, a földmérés aktáit rögtön lefoglaljuk és elégetjük. A szolgabíráknak meghagyjuk, hogy az összeírás jegyzékeit a jövő congregatióra hozzák el, hogy szintén el lehessen égetni“.¹¹¹⁾

Belső Szolnok vármegyében elhatároztatott, hogy a földmérési iratok az evégre kinevezett k. atyánkfiai által a vármegye ordinárius nótáriussától készített regressorium mellett által vétetődjék, a városból kivitessék és megégettessék“.¹¹²⁾

Biharban március 17-én határozták el a házszaomok letörlesztését. A vármegye házáról pro specimine mindjárt le is vakarták. „Ez véghez ment egy rab által, aki is akkor pro memoria szabadon bocsáttatott“.

„A dimensionális akták, mint a nemesség kárára célzók, munkák, hogy megégetessenek, elvégeztetett. Nagy vita után elhatározták, hogy ez az akasztófa alatt menjen végbe. Estve hét órakor 10 szekéren minden summáriumokkal s mappákkal odavitetvén, csúfságosan meggyújtattak, a máglyába ordó iudiciarius, normális könyvek hányattak, más helyeken pedig német ruhák és kalapok“.¹¹³⁾

Gömör megye március 2-án ülésezett Pelsőcön. Úgy határozott, hogy mivel a földmérési akták jó része még künn van, amelyeket a kezelők nem akarnak beszolgáltatni, míg díjaikat meg nem kapják, — hogy a nem-nemesektől bekövetelik az átadást, börtönnel fenyegetve őket, ha első intésre be nem szolgáltatják, a nemesek ellen pedig hasonló esetben fiscális actiot indítanak. Az írásokat, a rendek további végzéséig őrizet alatt tartják.¹¹⁴⁾

Hasonló auto-da-féket rendeztek még több megyében, ahol

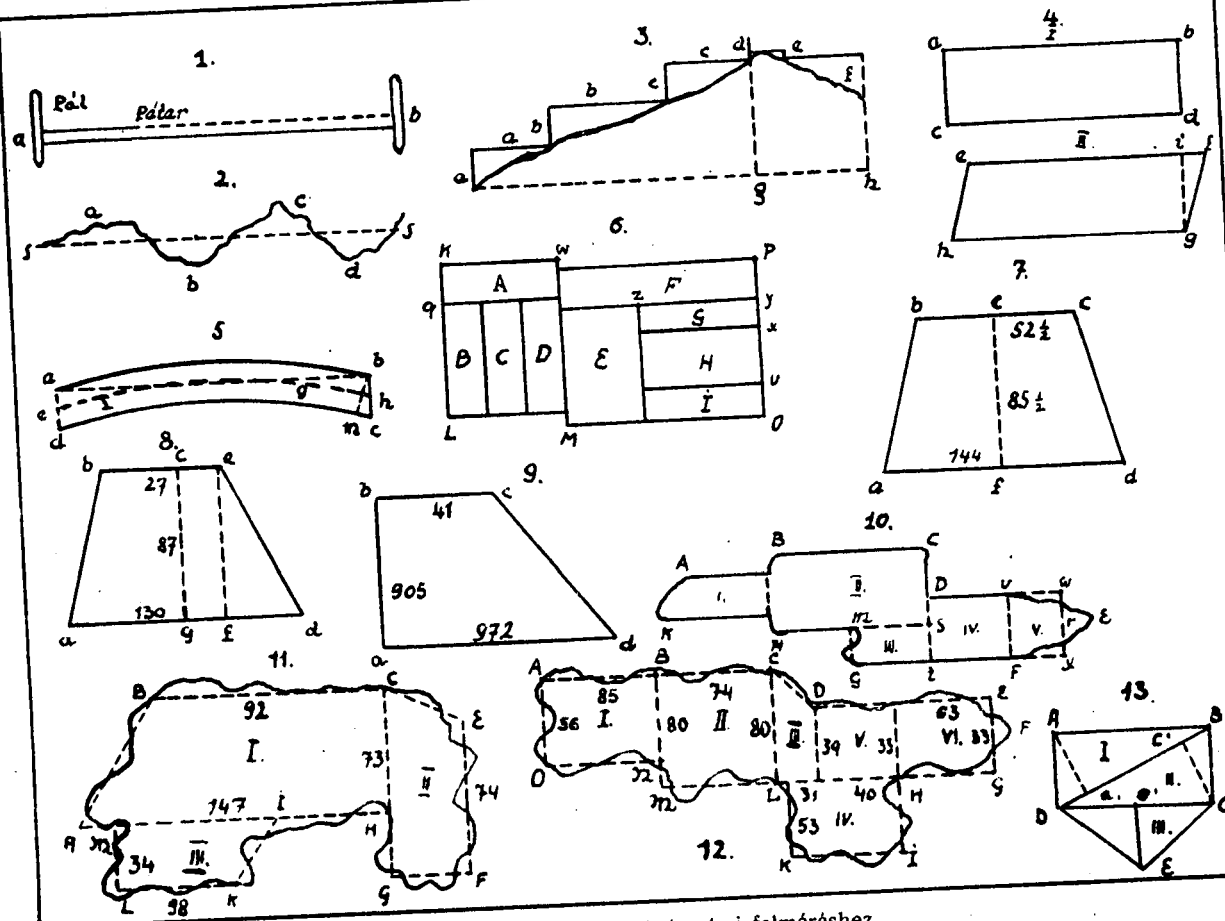
¹¹⁰⁾ I. m. 46. oldal.

¹¹¹⁾ U. o.

¹¹²⁾ I. m. 48. oldal.

¹¹³⁾ I. m. 48. oldal.

¹¹⁴⁾ I. m. 49. oldal.

Ábrák II. József-féle kataszteri felméréshez.

pedig nem égetnek, más módot találnak ezen munkák megbélyegzésére, mely a nemesség lealázására, vagyis e kiváltságos rend adó alá vetésére volt hivatva.¹¹⁵⁾

Amit a máglyák könyörtelen tüze meg nem emésztett, karjaiba vette „az Idő“. A megmaradt felmérési anyagnak is megsemmisülés lett a vége. Idők folyamán ezek mint befejezetlen munkának anyaghalmazai a levéltárak por és helyfogói lettek, melyektől egyik előbb, a másik később, de szabadulni akart. Egy része az akasztófák helyett a szolgabíró urak kandallóiban találta meg „méltó helyét“, másik része pedig a vármegye szemétdombján semmisült meg.¹¹⁶⁾

Fördös László.

¹¹⁵⁾ I. m. 48. oldal.

¹¹⁶⁾ Midőn a kecskeméti levéltár felmérési anyagának áttanulmányozása után meggyőződtem ennek rendkívüli értékéről, a levéltár vezetőjét, *Garzó József* főlevéltárost felkértem, hogy intézzen köriratot a trianoni Magyarország összes törvényhatóságainak (25 vármegyei és 11 th. városi) levéltárosaihoz, megkérdezve, van-e levéltárunkban II. József kataszteri földmérésére vonatkozó anyag. A válasz Zala vármegye kivételével nemleges volt, de ezen helyen is csak töredékek vannak és azok is rendezetlenek. Az Országos levéltárban személyesen kutattam; találtam is e tárgyú levelezést a kanczellária és helytartótanács között, sőt három hatalmas foliánsban Heves vármegye teljesen kész adókiivetésre is alkalmas végösszegezéssel ellátott felmérési könyvét, amely éppen mert csak az egyes falukra vonatkozó végösszegeket foglalja magában, gazdaságtörténelmi szempontból nem használható. Instructionális könyvet is találtam latin és német nyelven. Mindazokat azonban, melyekből csak egy vármegyének a munkáját is meg lehetett volna rajzolni, nem. Kecskemét város levéltára az a szerencsés, amely — körleveleiben és tanácsjegyzőkönyveiben megőrizve ezen anyagot — lehetővé teszi e nagy történelmi jelentőségű munkálatoknak — bár csak vármegyei keretre összeszorítva is — a megrajzolását. A kizárólag Kecskemétre vonatkozó fassionális és individuális tabellákban felvett felmérési és jövedelem megállapítási adatok pedig módot adnak arra, hogy Kecskemét birtokviszonyain keresztül megismerhessük az itteni gazdasági életet is.

Magyar helységnevek eredete. III.

Frink (-falva) k. Szoln.-Dob. vm. < Frink ~ Frank szn. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 480.

Füge k. Szoln.-Dob. vm. < Füge (R Fyge) szn. *Szoln.-Dob.* vm. I, 548.

Füged k. Heves stb. vm. < Füged (R Fygudy ~ Figuth) szn. *Szilády:* Nyr. II, 107.

Füle k. Fejér stb. vm. < Füle ~ File szn. < Fil (a lat. ered. Filipus 'Philippus' szn. bec. csonkítása) szn. + -e bec. kics. képző. *Pais:* MNy. XXI, 112. — *Kardcsonyi:* MNy. I, 275. — *Kardcsonyi:* A szék. ered. 40.

Fülecs k. Somogy vm. R Filecs (írva Fylech ~ Phylech) < Fil (< lat. ered. Filipus szn. bec. csonkítása) szn. + -cs kics képző. *Pais:* MNy. XXI, 112.

Fülek k. Nógrád vm. R Filek < Filek szn. < Fil (l. Füle a.) szn. + -k kics. képző. *Pais:* MNy. XXI, 113.

Fülpös k. Szatmár vm. R Philpes < Filep szn. szárm. *Eorovszky:* Szatmár vm. 73.

Füred (Balaton-, Kapos-, Tisza-) k. Zala stb. vm. < für (a fürj régi alakja) + -d képző. *Tolnai:* MNy. X, 35. — *Borovszky:* Honf. tört. 96.

Fürged p. Tolna vm. < Fürged (R Fergadi, Ferqued) szn. *Szilády:* Nyr. II, 107.

Füss k. Komárom vm. vszleg füves rövidülése. *Bátky:* FE. III, 25.

Füzegy k. Bihar vm. < füz + -gy (~ -d) vvel bővelkedő jel. hn.-képző; tehát = 'fűzfában bővelkedő hely'. *Horger:* FE. IX, 42.

Füzes k. Szoln.-Dob. vm. < ném. Fidisch. *Kúnos:* Nyr. XIII, 537.

Füzeselke k. Szoln.-Dob. vm. < Füzes szn. + telke. *Szoln.-Dob.* vm. III, 499.

G

Gaborján k. Bihar vm. a Gabriel szn. magyarosítása. *Pesty:* MO. hn.-i 219.

Galambod k. Maros-Torda vm. < galamb + -d hn.-képző. *Szarvas:* Nyr. II, 344.

Galgó k. Szoln.-Dob. vm. < ószl. glog 'galagonya, tövises bokros hely'. *Szoln.-Dob.* III, 501.

Galgóc k. Nyitra vm. < szl. Glogovac. *Horger:* Nyr. XXXIX, 340. — *Borovszky:* Borsod vm. 9 szer. < ószl. glogu 'galagonya' szárm.

Galsa k. Abaúj-Torna vm. < Galsa szn. (a -sa vszleg képző). *Melich:* Jegyz. 3.

Galvács p. Borsod vm. < ószl. glava 'fej' szárm. *Borovszky:* Borsod vm. 9.

Gáncs k. Szoln.-Dob. vm. < szl. ganž 'kötőfűz' v. 'akadály, gát'. *Szoln.-Dob.* III, 513.

Garáb k. Nógrád vm. < kfn. Grab 'Graf'. *Deutsche Ortsn.* 39. — *Borovszky*: Honf. tört. 90. szer. < R Grab < ófn. grab 'sír'.

Garadna k. Abaúj-Torna vm. R Gradna < garadna, gradna 'kertes, olyan hely, mely körül van kerítve'. *Melich*: Jegyz.

Gáta k. Moson vm. R Káta bes. elnevezés (a gyepűrendszer korából). *Tagányi*: MNy. IX, 263. — Más, de vszleg téves magy.: *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Gecse k. Veszprém vm. < Gecse a mai Géza szn. régi kiejtése. *Karácsonyi*: Tur. VII, 39. — *Lehoczky*: Száz. VII, 66.

Gede (Szarvas-) k. Nógrád vm. < Gede szn. < gede (~ gida ~ geda stb.) 'kecskefi, olló'. *Bátty*: FE. VII, 120.

Gelence k. Háromszék vm. < Gělénica < Glenica. *Horger*: Nyr. XXXIX, 292.

Geregye k. Vas vm. < geregye kn. 'halfogó kerítés'. Ilyen tárgykörből való: Gerge is. *Bátty*: FE. VI, 235. — *Karácsonyi*: Magy. nemzetiségek a XIV. sz. köz. II, 8 szer. < Geregye nemz.-név.

Gerencsér p. Veszprém vm. < gerencsér < göröncsér < szl. grnčarŭ 'fazekas'. *Melich*: MNy. XIX, 108. — *Melich*: Honf. tört. 187.

Gerend k. Hunyad vm. < gerend szl. ered. szó 'hosszan elnyúló, hátszerű emelkedés'. *Hefty*: Nyr. XL, 168.

Gerenda k. Zemplén vm. < gerenda szl. ered. szó (vö. Gerend a. gerend.jelentésével). *Hefty*: Nyr. XL, 168.

Gerge k. Nógrád vm. l. Geregye a.

Gerla k. Békés vm. < szl. grló 'folyamtorok, -ág'). *Karácsonyi*: Békés vm. 123.

Gernyész k. Máramaros vm. < gernye 'száraz, szikár, aszott'. *Parászka*: Nyr. XLIV, 448.

Gernyeszeg k. Maros-Torda vm. < gernye 'száraz, szikár, aszott' + szeg. *Parászka*: Nyr. XLIV, 448.

Gertenyes k. Krassó-Ször. vm. a régi Gyertyános eltorzítása. *Pesty*: Krassó vm. II, 186.

Geszt k. Bihar stb. vm. < geszt a gesztenye kn. elvonása. Hasonló elvonása és továbbképzése e szónak: Geszti, Geszte, Gesztely, Gesztes (vszleg Keszthely is). *Bátty*: FE. II, 62.

Geszte l. Geszt a.

Gesztely l. Keszthely a. és Geszt a. is.

Geszteréd k. Szabolcs vm. < vszleg Geszteléd < Gesztenéd. < gesztene 'gesztenye' szárm. *Bátty*: FE. II, 62.

Gesztes k. l. Geszt a.

Gesztete k. Gömör vm. < geszt a gesztenye szó elvonása + vszleg -ete, -te kics. képző. *Bátty*: FE. II, 63.

Geszti l. Geszt a.

Gesztőd k. l. Keszthely a.

Gibárt k. Abaúj-Torna vm. < Gibárt (< ném. Gebhardt) szn. *Deutsche Ortsn.* 38.

Gilád k. Temes vm. < szl. Glad szn. — *Moór*: Ung. Jhb. IX, 64.

Girált (-falva) k. Sáros vm. < ném. ered. Girált szn. *Deutsche Ortsn.* 35. — (L. még Gerált a.)

Gocnód (ma Dajta) k. Pozsony vm. < ném. Gottsgnad ~ Gottesgnad. *Kúnos:* Nyr. XIII, 490. — *Wertnes:* Nyr. XLVI, 284. — *Borovszky:* Pozsony vm. 68 szer. < a Disznód németes elnevezése.

Gógánfa k. Zala vm. < Gógán vszleg szn. (< gógán 'vesszőből font és sárral betapasztott kémény v. szikrafogó; v. vesszőből font és sárral vastagon betapasztott igen nagyterjedelmű szobai tüzelő kemence') + fa (< falva). *Pais:* MNy. IX, 177 — Gógán-t szn.-nek magyarázzák. — *Wertner:* Nyr. XLIV, 397. — *Nagy I.:* Tur. XI, 68, Száz. VI, 343.

Gógánfa (Kis-) k. Sopron vm. R Abolgán (basztja) < Abolgán szn. (Az a-t névelőnek vették s azért maradt el, a Bolgán-ból lett Bogán s ebből népetimológiával Gógán). *Pais:* MNy. IX, 178.

Gógányvár k. Kis-Küküllő vm. < gógány valószínűleg = gógán 'kemence' + vár. *Pais:* MNy. IX, 178.

Gombos k. Bács-Bodrog vm. < Gombos szn. *Trencsény:* Nyr. XXVI, 452.

Gorl. Guar a.

Gorbó (Csáki-) k. Szoln.-Dob. stb. vm. < ószl. és rom. gorb, grb 'hegyhát'. *Szoln.-Dob.* vm. II, 347. — *Alsófehér* vm. 746.

Góré p. Veszprém vm. < góré 'örház' (a gyepűrendszer korából). *Tagányi:* MNy. IX, 203.

Gorond k. Bereg vm. < gorond kn. Szabolcsban a jelentése 'árteret vídekén kiemelkedő magános domb v. összefüggő dombláncolat, amely árvízkor szigetet alkot'. *Pais:* MNy. VIII, 394. — Has. magy.: *Lehoczky:* Száz. VII, 67.

Gorzsa p. Csongrád vm. < vszleg Gorzsa szn. < gorzsa 'nád-vágó kacor, tolócsáklya'. *Bátky:* FE. VII, 196.

Göböl (-falva) k. Szepes vm. R Gebely, Gebel, Gobel < Göbel szn. *Pesty:* MO. hn.-i 119.

Göcz k. Szoln.-Dob. vm. < Göcz szn. — *Szoln.-Dob.* vm. III, 545. — Más magy.: *Szoln.-Dob.* vm. I, 54.

Gödöllő k. Pest vm. R Gedellő ~ Gedele ~ Gudulleu ~ Gudullew < gede 'kecskefi' + ellő (az ellik 'felmegy, felhág' ige szárm.); tehát 'olyan hely, hol gidák járnak'; — de valószínűbb < gödölő 'olyan hely, ahol a tizedelők a bárány, disznók, gida stb. tizedelést végeztek'. *Bátky:* FE. VII, 121. — Has. magy.: *Pesty:* MO. hn.-i 120.

Gölle k. Somogy vm. < gelle ~ gerle kn. *Bátky:* FE. IV, 122.

Gömör (Sajó-) k. Gömör vm. R Gümür < *Gimir ~ *Gimür < vszleg tör. ered. *Gimür szn. (a -mür tör. képző). *Bátky:* FE. VII, 125. — Más, de vszleg téves magy.: *Borovszky:* Honf. tört. 90.

Gönc(z) k. Abaúj-Torna vm. R Gunch ~ Gench ~ Kunch < Kuncz (~ Guncz) ném. ered. szn. (Vö. Konrád). *Iványi:* Gönc tört. 2.

Görbed k. Krassó-Ször. stb. vm. < rom. Gurbegy. *Kúnos:* Nyr. XIII, 537.

Görényvár k. Komárom vm. < Görény csal.-név + vár. *Bátky:* FE. II, 165.

Görgő k. Abaúj-Torna vm. a Gergely szn. -ő amplicativ képzővel alkotott alakja. *Melich*: Jegyz.

Gösfa k. Vas vm. < Gösefalva < Göse (~ Köse ~ Küse < a hasonló alakú 'sarok, szöglet' kn.-ből) + falva. *Bátky*: FE. IX, 45.

Gredistye k. Hunyad vm. < szl. gradu 'kerített hely' szárm. *Borovszky*: Honf. tört. 81.

Guar (ma Gőr) k. Vas vm. < Guar szn. *Historikus*: Nyr. XXXVIII, 277.

Gúg k. Komárom vm. < Gúg nemz.-név. *Karácsonyi*: Magy. nemzetiségek a XIV. sz. köz. II, 18. *Bátky*: FE. I, 140.

Guga k. Szoln.-Dob. vm. < gluga, guga 'süveghez hasonló hegy'. *Szoln.-Dob.* vm. III, 555.

Gurab k. Pozsony vm. < szl. grab, hrab 'gyertyánfa' (esetleg ném. < Graben, Grube). *Wagner*: Pozsony vm. hn. magy. 7.

Guszona k. Gömör vm. < szl. gus 'lud' szárm.; tehát 'Ludas'. *Melich*: Jegyz.

Gy

Gyalán k. Somogy vm. < Gyalán vszleg tör. ered. szn. (< tör. jylan 'kígyó'). *Bátky*: FE. II, 237. — *Gombocz*: MNy. X, 301.

Gyalár k. Hunyad vm. < ófn. galári 'lakás'. *Borovszky*: Honf. tört. 90.

Gyalóka l. Gyalu a.

Gyalu k. Kolozs vm. < szl. Jelow (< jela 'Tanne'). Has ered. Gyalóka (< szl. ielovika). *Moór*: Ung. Jhb. IX, 64.

Gyán (Köte-, Mező-, Vizes-) k. Bihar stb. vm. < vallon-ol. ered. Gyán szn. 'Jean, János' (Kötegyán = Köte csal. Gyán faluja; Mezőgyán = a Mezőségen levő Gyán falu). *Karácsonyi*: MNy. XIX, 28.

Gyapjú k. Bihar vm. vszleg gyeptű volt az eredeti alakja. *Győrffy*: FK. XLI. 469.

Gyármán k. Békés vm. < Germán szn. *Karácsonyi*: Békés vm. 127.

Gyarmat k. Győr stb. vm. < Gyarmat nemzets.-név. *Nagy G.*: T. XXVIII, 30.

Gyergyó- (összetételek előtagja) Csík vm. < *Gyërgyjó < Gyërgy (< Gyorgy < Gyorgyus < Gyeorgyius < lat. Georgius szn.) 'György' + jó 'folyó'. E szn. bec. szárm. Gyerk, Gyerő-. *Horger*: MNy. XX, 172.

Gyerk l. Gyergyó a.

Gyerő- l. Gyergyó a.

Gyód k. Baranya vm. < Diód < dió + -d képző. *Szarvas*: Nyr. XI, 235.

Gyógy k. Alsófehér stb. vm. < Gyód < Diód < dió + -d képző. *Szarvas*: Nyr. XI, 235. *Tolnai*: MNy. X, 35.

Gyoma k. Békés vm. R Goma ~ Gywoma < ófn. guomo ~ gōmo, giuomo 'torok, torkolat'. *Borovszky*: Honf. tört. 90. *Karácsonyi*: Békés vm. szer. < Gyoma szn.

Gyorok k. Arad vm. < *Gyorgy szn. szárm. (< *Gyorgyus < *Gyeorgyius < lat. Georgius 'György' szn.) *Horger*: MNy. XX, 172.

Győ (Al-) k. I. Décse a.

Gyömörő (ma Gyömöre) k. Győr vm. < Gyömörő ('zuzó, rontó') szn. *Török*: Nyr. XL, 131. — L. még Gyömrő a.

Győr v. Győr vm. az avarok gyűrűsáncaitól veszi eredetét. *Szombathy*: Tur. VI, 88. *Borovszky*: Győr vm. 68. *Pais*: Magy. Anon. 117. — L. más magy. Décse a.

Győre l. Györgye a.

Györke k. Békés vm. < Györke szn. *Karácsonyi*: Békés vm. 136.

Gyömöre l. Gyömrő a.

Gyömrő k. Pest vm. < tör. ered. Gömör szn. (< talán tör. kömür 'szén') szárm. Has. ered.: Gyömörő, Gyömöre is. *Bátky*: FE. VII, 125.

Györgye (Tápió-) k. Pest vm. < György (< György l. ott) szn. bec. továbbképzése. Ilyenek még: Györgyén, Györgyő, Györgyös, Győre, Györk, Györök, Györke, Györköny is. *Horger*: MNy. XX, 172.

Györgyén l. Györgye a.

Györgyő l. Györgye a.

Györgyös l. Györgye a.

Györk k. Pest vm. < R Györk szn. < R Gyürk (< Gyürkű) < Gyür a György szn. kics. bec. al. + -k (< -kü ~ -ku < *-ki) kics. képző. *Melich*: MNy. X, 150. — L. még Györgye a.

Györke k. Abaúj-Torna vm. < györke 'kisebb talajkiemelkedés'. *Hefty*: Nyr. XL, 207. — Talán elfogadhatóbb magy. Györgye a.

Györköny k. Tolna vm. < Györkőn < Gyürküm < Györ ~ Gyür (a György szn. szárm.) + küm (~ kün > kön > köny) kics. képzőbokr. *Gombocz*: MNy. XXII, 10. — L. még Györgye a.

Györök k. Somogy vm. < Györ a György szn. kics. bec. al. + -k (< -kü, ~ -ku < *-ki) kics. képző. *Melich*: MNy. X, 150. — L. még Györgye a.

Gyulafehérvár v. Alsófehér vm. < gyula 'helyettes fővezér' + fehérvár (a vár faragott fehér kövekből rakott falairól kapta az elnevezést.) *Karácsonyi*: MNy. XIII, 205. — *Huntalvy*: Ethnogr. 218.

Gyüre k. Szabolcs vm. < gyüre 'kisebb talajkiemelkedés'. *Hefty*: Nyr. XL, 207.

Gyűrűs k. Zala vm. < tör. ered. gyűrű 'növénynév'. *Gombocz*: NyK. XXXI, 244.

H

Hahót k. Zala vm. < Hahót nemzets.-név. *Karácsonyi*: Magy. nemzet. a XIV, sz. köz. II, 116.

Hajdubagos l. Bagos a.

Hajduböszörmény l. Böszörmény a.

Hajdusoboszló l. Szoboszló a.

Hajnik k. Zólyom vm. < tót hajnik 'csősz, erdőóvó' (< tót háj 'erdő'). *Melich*: Jegyz.

Hájó k. Bihar vm. < Héjó < Hévíj < hév + jó 'folyó'. *Pesty*: MO. hn.-i 130. *Melich*: MNy. XX, 33.

Halmágy k. Nagy-Küküllő vm. < halma 'halom' + -gy kics. képző. *Edelspacher*: Nyr. VI, 242.

Halmaj k. Abaúj-Torna vm. < Halmai < halmó (< halm ~ holm 'halom' + -ó kics. képző + -i (> -j) mn. képző. *Pais*: MNy. X, 133.

Hámri k. Árva vm. < hámor kn. tót többes nom. *Melich*: Jegyz. Hámor k. Borsod vm. < ném. Hammer. *Kúnos*: Nyr. XIII, 537.

Hanta k. Veszprém vm. < Hanta szn. < vszleg Anta < Ont (< On szn. < tör. on 'tíz') szn. szárm. *Bátty*: FE. IX, 197.

Haracsány k. Sopron vm. a szl. ered. kirics 'felhagyott szántó-föld' rejlik benne. *Bátty*: FE. II, 70.

Harapkó k. Sáros vm. < harap 'száraz avar, égett cserjés hely' szárm. *Bátty*: FE. II, 70.

Harc k. Tolna vm. < Harc nemzets.-név. *Kardcsonyi*: Magyar. nemzet. a XIV. sz. köz. II, 144.

Harka k. Sopron vm. < vszleg Horka szn. (< karhan v. har-kan méltóság jelölő szó). Has. ered. Harkány is vszleg. *Pais*: Magyar. Anon. 119. — L. még Harkány a.

Harkács l. Harkány a.

Harkány k. Baranya vm. < vszleg Harkány szn. (< harkány 'a harkály' madár tájnyelvi vált.) Has. ered.: Harka, Harkács. *Bátty*: FE. III, 24. — Más magy. l. Harka a.

Harossziget kr. Pest vm. < haris 'madárszó' + sziget. *Bátty*: FE. VI, 125.

Hárságy p. Veszprém vm. < hárs 'fa' + -gy (< -d) hn. képző. *Pais*: MNy. VII, 168.

Hársány k. Bihar stb. vm. < hárs 'fanév' + -n ~ -ny kics. képző. *G-M.*: MNy. XXIII, 54. *Bátty*: FE. III, 25.

Hasfalva k. Sopron vm. < ném. Hatschendorf. *Kúnos*: Nyr. XIII, 537.

Háshágy k. Zala vm. < hás ~ háss ~ hárs 'tilia' + -gy (< -d) hn. képző. *Pais*: MNy. VII, 168.

Hásság k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Haschagen. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Hásságy k. Baranya vm. < háss, hás, hárs 'tilia' + -gy (< -d) hn. képző. *Pais*: MNy. VII, 168.

Hátszeg v. Hunyad vm. < hát (~ laposhát). + szeg 'szögelés, szeg, egyesülés, találkozás'. *Parászka*: Nyr. XLVI, 60. *Borovszky*: Honf. tört. 90. szer. < R Haczag ~ Hateszeg ~ Hatszok < ófn. chazzá 'macska' + ekka 'szeglet, zúg'.

Hatvan v. Heves vm. < Hatvan szn. (< hatvan kn.) *Pais*: MNy. XVIII, 97.

Havad k. Maros-Torda vm. < hav + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. 345.

Házsongárd (-villatelep) Kolozs vm. < ném. Hasengarten. *Kúnos*: Nyr. XIV, 49.

Héderfája k. Kis-Küküllő vm. < Hedruh (< ném. Heindrich ~ Hedrich < Heinrich) szn. + fája. A Hedruh szn. szárm. Hedri, Hedrehely, Hédervár. *Melich*: NyK. XLIV, 336. *Melich*: Jegyz.

- Hédervár l. Héderfája a.
 Hedrehely l. Héderfája a.
 Hedri k. l. Héderfája a.
 Hegykő k. Sopron vm. R Ekkü ~ Egkü ~ Ikkü ~ Igkü < Ek
 ~ Eg ~ Ik ~ Ig 'szent' (> egy vö. egyház) + kő (R kü). *Fábián:*
 NyK. VII, 121. *Kúnos:* Nyr. XIV, 99.
 Héjasfalva k. Nagy-Küküllő vm. előtagjában szn. rejlik és nem
 a héja madár. *Pesty:* MO. hn.-i V.
 Héjő k. Borsod vm. utótagjában a jó 'folyó' rejlik. *Melich:* MNy.
 XX, 33.
 Henckő k. Gömör vm. < ném. Henc (a Heinrich szn. bec. al.)
 szn. + szl. képző. *Melich:* Jegyz.
 Hencse l. Encs a.
 Henye k. Tolna vm. < henye (~ hene ~ ene ~ ine) 'szolga'.
Bátky: FE. II, 239.
 Herepe k. Hunyad vm. < herep 'irtott v. égetett vágásokban
 termő gomba' szárm. *Bátky:* FE. II, 70.
 Hermány k. Szeben vm. < ermány 'forrásos hely'. *Orbán:* A
 'szék. föld leírása I, 217.
 Hermánszeg k. Szatmár vm. < vallon- ol. ered. Hermán
 (< Herimán) szn. + szeg 'szeglet'. *Karácsonyi:* Kleb. eml. 218.
 Hernád p. Pest vm. < ném. ered. Herrand szn. *Wertner:* Nyr.
 XLIV, 389.
 Hertelend k. Baranya vm. < hertelen + -d hn. képző.
Szarvas: Nyr. II, 345.
 Hét k. Gömör stb vm. < Hét szn. (< hét kn.) *Pais:* MNy. XVIII. 97.
 Hete k. Bereg vm. < Hete szn. *Lehoczky:* Száz. VII, 66.
 Hetény k. Komárom vm. < Hetén szn. (< het ~ hét kn. + -é
 + -n képzők.) *Pais:* UJb. III, 249. — *Pais:* MNy. XVIII, 97. *Pais:* Magyar
 Anon. 118. *Borovszky:* Komárom vm. 70.
 Hetes k. Somogy vm. < Hetes szn (< hét). *Wertner:* Nyr.
 XLIV, 388. — *Pais* UJb. III, 249.
 Hetvehely k. Baranya vm. < Hétfőhely. *Wertner:* MNy. II, 122.
 Hévaszó l. Aszó a.
 Heves k. Heves vm. < ófn. hewi 'széna, fű' + wisa 'rét, legelő'.
Borovszky: Honf. tört. 90.
 Hidegaszó l. Aszó a.
 Hidegség k. Sopron vm. R Hidegséd < hideg + séd 'folyó,
 siető'. *Bátky:* FE. V, 121. *Kúnos:* Nyr. XIV, 99. *Fábián:* NyK. VII, 120.
 Hilyó k. Abaúj-Torna vm. < Hilyó 'Illés' szn. bec. al. (vö. lat.
 Helia, Helias, Elias). *Melich:* Jegyz.
 Himód k. Sopron vm. R Himod < Himod szn. < R Hem
 ~ Him szn. + -d kics. képző. *Melich:* NyK. XLIV, 338. *Melich:* Szl. jövő-
 szav. I. k. 2. r. 144.
 Hirics k. Baranya vm. < szl. ered. hirics 'felhagyott szántóföld'.
 Ez a szó van meg Haracsány hn.-ben is vszleg. *Bátky:* FE. II, 70.
 Hirip k. Szatmár vm. < hirip 'irtott v. égetett vágásokban termő
 gomba'. *Bátky:* FE. II, 70.

Hobaj l. Hoba a.

Hodász k. Szatmár vm. < hodász 'hódvadász, v. hódvadászok lakóhelye'. MNy. XXIV, 142.

Hódság k. Bács-Bodrog vm. R Hodzsák < tör. hodzsák 'kémény, torony, telep'. *Trencsény*: Nyr. XXVI, 452.

Homonna k. Zemplén vm. < szl. homen, homun 'sík föld, sík'. *Dudás*: Akk. XIII, 65.

Homorod k. Szatmár vm. < homoró ~ homorú (< *humur ~ *homor ige -ó (< ou) képzős igeneve + -d kics. v. hn. képző. *Pais*: MNy. XIV, 69. *Szarvas*: Nyr. II, 343.

Homorog k. Bihar vm. R Homorok ~ Humuruk < homor ~ humur + (-uk) -ok névszóképző. *Pais*: MNy. XIV, 68.

Hont k. Hont vm. < ném. ered. Hont szn. *Melich*: Száz. VII, 96. *Melegdi*: MNy. VII, 182. *Nagy I.*: Száz. III, 581.

Horhát k. Zólyom vm. < tót chrochot 'fagyos rét, -göröngy, hant'. *Melich*: Jegyz.

Horsó p. Borsod vm. R Hurussó < szl. hruša 'körte'. *Borovszky*: Borsod vm. 9.

Horhi k. Hont vm. < horh (~ horoh) 'angustiae locorum'. *Hefty*: Nyr. XL, 212.

Hosdát k. Hunyad vm. < ófn. hôhstat 'magashely'. *Borovszky*: Honf. tört. 90.

Hosszaszó k. Csík vm. < hosszú + aszó 'völgy'. *Pais*: MNy. VIII, 395.

Hosszúaszó k. Bihar vm. < hosszú + aszó 'völgy'. *Pais*: MNy. VIII, 394. *Hefty*: Nyr. XL, 160. — L. még Aszó a.

Hosszúszó k. Gömör stb vm. < hosszú + aszó 'völgy'. *Pais*: MNy. VIII, 394. *Tolnai*: FE. II, 71.

Hottó k. Zala vm. < Hótó < Hóltó < Holtó < Haltó < hal 'piscina' + tó. *Pais*: MNy. VII, 168.

Höflány k. Sopron vm. < ném. Höflein. *Kúnos*: Nyr. XIII, 490.

Hölgész k. Tolna vm. < Hölgyész < hölgysz kn. 'hermelin-vadász v. hermelin vadászok lakóhelye' (a hölgy R 'hermelin'). MNy. XXIV, 142.

Hugyag k. Nógrád vm. < vszleg hugy 'csillag'. Has. ered. *Hugyai. Bátky*: FE. VI, 235.

Hugyai l. Hugyag a.

Hunfalu k. Szepes vm. < Hund ~ Hunt szn. ('kutya, praeda') + falu. *Melich*: Jegyz.

I

Ibafa k. Baranya vm. < ófn. íva 'tiszafa' v. ószl. iva 'fűzia' + fa (< falva). *Pais*: MNy. VIII, 401.

Ibaszó k. Ternes vm. < Iba (< ófn. íva 'tiszafa' v. ószl. iva 'fűzia') *Pais*: MNy. VIII, 401.

Igal k. Somogy vm. < vszleg Ikal < ik 'tölgy' + al. *Bátky*: FE. II, 240.

Igar k. Fejér vm. < vszleg Ikar < ik 'tölgy' szárm. *Bátky*: FE. II, 240.

Igmánd k. Komárom vm. R Wýgman, Wigman, Vigman, Huigman < Vigmann (~ Wigmann) ném. ered. szn. *Wertner*: Tur. XXX, 132. *Németh*: Kleb. eml. 140. *Jakubovich*: MNy. XIV, 31. *Karácsonyi*: Magy. nemzet. a XIV. köz. II, 239.

Igrici k. Szoln.-Dob. vm. < igric 'regös, énekes' szárm. *Szoln.-Dob.* IV, 60. *Borovszky*: Borsod vm. 9.

Ikafalva k. Háromszék vm. < Ika vszleg szn. (< ika 'tölgy') + falva. *Bátky*: FE. II, 240.

Iklód k. Temes vm. < vszleg' az ik 'tölgy' szárm. *Bátky*: FE. II, 240. — *Szoln.-Dob.* IV, 69. szer. < szl. klad, kladu, ukladu 'lerakó, vámos hely'.

Ikrény p. Győr vm. < R Ikren ~ Ikrin < vszleg iker + in 'szolga'. *Bátky*: FE. II, 238.

Iktár k. Temes vm. < Ik vszleg szn. (< ik 'tölgy') + tar (?). *Bátky*: FE. II, 240.

Ilanda k. Szoln.-Dob. vm. < szl. ileanda, lendve 'hegyhát'. *Szoln.-Dob.* IV, 102.

Ilosva k. Bereg vm. < szl. jelša ~ olše 'égerfa' + -va '-s' képző. *Simonyi*: Nyr. XLIV, 241. — *Szoln.-Dob.* vm. IV, 116. — L. Jolsva a.

Imreg k. Zemplén vm. R Imbreg < Imbreh 'Imre' szn. (< ném. Ambrich). *Melich*: Akk. XII, 16. *Pais*: MNy. IX, 360. — *Zemplén* vm. 54.

Inak (-telke, -főldé) k. Sopron vm. < tör. ered. Inak szn. (< tör. ynak 'herzlich, schön, Freund, Bekannte'). *Gombocz*: MNy. XI, 435.

Inám kr. Pest stb. vm. I. Inke a.

Ináncs k. Abaúj-Torna vm. < tör. (ill. kun) ered. szn. Ináncs (< kun *Ynanc < ynan- 'glauben, vertrauen' + -č refl. igékhez járuló tör. képző.) *Gombocz*: MNy. XI, 152. *Melich*: MNy. XIX, 140.

Inárcs I. Inke a.

Inaszó k. Nógrád vm. < Inőaszó ~ Ineaszó < inő ~ ine (mai ünő) 'tehén, junge Kuh' + aszó 'völgy'. *Pais*: MNy. VIII, 398.

Incsel I. Inke a.

Indal I. Inke a.

Inke k. Somogy vm. < in (~ en) 'szolga' szárm. Hasonlóan: Inárcs, Inám, Indal (?), Incsel. *Bátky*: FE. II, 239.

Inota k. Fejér vm. < tót hinutya 'elveszés'. *Szombathy*: Tur. VI, 82.

Ireg I. Ürög a.

Iriny k. Szatmár vm. < Iriny szn. (< tör. ür, er, ir 'férfi, hős' kics. szárm.) *Bátky*: FE. IX, 99.

Irsa k. Pest vm. R *Ilsva ~ Ilsa < szl. jelša (~ olše) 'égerfa'. *Simonyi*: Nyr. XLIV, 242.

Isaszeg k. Pest vm. R Irsazeg (~ Irsovaszeg ~ Irswaszegh) < Ilsvaszeg < szl. jelša, olše 'égerfa' + szeg. *Simonyi*: Nyr. XLIV, 242.

Isztebne k. Árva vm. < szl. steb 'hombár, méhkas'. *Melich*: Jegyz.

Ivád k. Heves vm. < iva 'tisza' + -d képző. *Pais*: MNy. X, 69.

Izbég kr. Pest vm. < őszl. Zbieg 'menekült'. *Karácsonyi*: A m. nemz. őstört. 92.

Izsó (-pallaga) k. Bihar vm. < Izsó (< Isó < Isoŋ < *Esaŋ < lat. Ēsau) szn. *Melich*: MNy. XII, 195.

J

Jablunca k. Abaúj-Torna vm. < tót jablonca 'almás'. *Borovszky*: Abaúj-Torna vm. 308.

Ják k. Vas vm. < Ják szn. ez pedig a Jakab szn. bec. elvonása. *Melich*: MNy. X, 106.

Jákó k. Somogy stb. vm. < Jákó szn. < Ják szn. (a Jakab szn. bec. elvonása) + -ó kics. képző. *Melich*: MNy. X, 106. *Karácsonyi*: Magy. nemz. a XIV. köz. II, 265.

Jálna k. Bars vm. < tót jela, jedla 'fenyő'. *Melich*: Jegyz.

Jalóc k. Liptó vm. < szl. jalovŭ 'meddő, terméketlen (föld)' szárm. *Melich*: Jegyz.

Jám k. Krassó-Ször. vm. < szl. jam, jama 'árok, gödör'. *Pesty*: Krassó vm. II, 234.

Jamnik k. Liptó vm. < szl. jama 'gödör, árok' szárm. *Melich*: Jegyz.

Jánd k. Somogy vm. < Jánd szn. (a -d kics. képző). *Melich*: MNy. X, 151.

Jánosd k. Bihar vm. R Jánosda < Jánoshida. *Kúnos*: Nyr. XIII, 492.

Jarabó k. Zólyom vm. < szl. jarembŭ 'iromba' szárm. *Melich*: Jegyz.

Jaszenova k. Árva vm. a szl. jasen 'kőrisfa' szárm. Hasonlóan: Jeszenő, Eszeny. *Borovszky*: Honf. tört. 74.

Jászfényszaru k. Jász-Nagykun-Szolnok vm. R Fővényszaru. *Bátky*: FE. III, 25.

Jászberény l. Berény a.

Jászó k. Abaúj-Torna vm. < Jáhászó < Jajaszó < jay (> 'jó') 'folyó' + aszó 'völgy'. *Horger*: MNy. IX, 115. *Pais*: MNy. VIII, 336. *Tágányi*: MNy. IX, 256. szer. < jay 'csatorna, gát' (a gyepűrendszer korából).

Jelsőc l. Jolsva a.

Jenő k. Arad stb. vm. R Jenach (~ Gyēnach, Const. Porph. evay) törzsnév. *Nagy G.*: Tur. XXVIII, 31. *Melich*: NyK. XLIV, 360.

Jeszenőc k. Zemplén vm. < szl. jasen 'kőrisfa' szárm. *Melich*: Jegyz.

Jeszenő l. Jaszenova a.

Jód k. Máramaros vm. < jód kn. (< jó 'folyó' + -d kics. k.) esetleg < R Joŋd < Joud szn. (< jó 'bonus, gut' + -d kics. képző). *Melich*: MNy. XX, 33.

Jolsva k. Gömör stb. < szl. jelša, olše, olša, joša 'égerfa' + -va ('-s') képző. *Simonyi*: Nyr. XLIV, 242. *Borovszky*: Honf. tört. szer. has. származású: Jelsőc, Alsok, Ilosva (< Ilsva) is.

Jósvafő k. Abaúj-Torna vm. < Jolsva (l. ott) + fő. *Simonyi*: Nyr. XLIV, 242.

Jut k. Somogy vm. < Jut tör. ered. szn. (< tör. jut + mak

'falni, nyelni' ige szárm.) Has. ered. Juta (< Jut + -a), Jutom (Jut + -m), Jutas (Jut + -s). *Bátky*: FE. IX, 190.

Juta l. Jut a.

Jutas kr. Veszprém vm. < Jutas szn. *Karácsonyi*: Árp. és az Árp.-ok 143. — L. még Jut a.

Jutom l. Jut a.

K

Kaba k. Hajdu vm. < vszleg Kaba szn. ami a Kabold szn. rövid. al. *Bátky*: FE. II, 71.

Kabala (-patak) k. Szoln.-Dob. vm. < kabala 'ló'. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 153.

Kaca k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Katzendorf. (< Macskaifalva ford.) *Etelváry*: FK. XXVIII, 246.

Kackó k. Szoln.-Dob. vm. < kuckó 'szöglet, szeg'. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 160.

Kacola k. Borsod vm. < ószl. kotilu 'üst' v. szl. kozel 'szarvasbika' szárm. *Borovszky*: Borsod vm. 9.

Kacorlak k. Zala vm. < Kacor szn. + lak. *Holub*: Tur. XXXIV, 105.

Kacvin k. Szepes vm. < ném. Katzwinkel. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Kács k. Borsod vm. < or. kaci 'bölcső'. *Borovszky*: Borsod cm. 9.

Kaján k. Szoln.-Dob. vm. < szl. kalu, kalen 'sár, sáros'. *Szoln.-Dob.* IV, 173. — L. még Kajmád a.

Kajántó k. Kolozs vm. R Keantó < Kean szn. + tó. *Karácsonyi*: Száz. XXXIV, 1055.

Kajászó (-szentpéter) k. Fejér vm. < Kajaszó < Keaszó, Keasza, Kúasza < Kevaszó (-asza) < Keve 'kő' jel. -ű szn. + aszó 'völgy'. *Melich*: Honf. MO. 210. *Pais*: MNy. VIII, 395. *Csanády*: Nyr. XLVIII, 41. *Tolnai*: FE. II, 71. *Borovszky*: Honf. tört. 97. *Pais*: Ujb. III, 243.

Kajd k. Vas vm. < tör. ered. Kajd szn. (< tör. kajdi < tör. kaj 'zürnen' ige jel. mód múlt idejű egyes 3. sz.) *Pais*: MNy. XXV, 124.

Kajdacs k. Tolna vm. < bes. ered. Kajdacs szn. (< talán a tör. kájtmac 'visszatérni' ige szárm.) *Bátky*: FE. IX, 99. *Bátky*: FE. IX, 189. szer. < Kajdacs szn. (< tör. kalmak 'maradni' ige szárm.)

Kajmád kr. Fejér vm. < tör. ered. Kajmád szn. (< tör. kajmak 'elrontani, megölni' ige szárm.) Has. ered. Kaján, Kojár, Katymár. *Bátky*: FE. IX, 99.

Kakas d k. Maros-Torda vm. < kakas + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Kál k. Heves vm. < Kál szn. *Karácsonyi*: A szék. ered. 41. *Pais*: MNy. XXV, 123. szer. < Kál szn. < Kál < Kálu (< tör. kal- 'maradni' ige egyes 2. sz. felszólító).

Kalacsna k. Bars vm. < szl. kolač 'Kreis, kerék'. *Melich*: Jegyz.

Kalász (Buda-) k. Pest vm. R Kalócz ószl. ered. szó s jel. 'bagoly'. *Karácsonyi*: A m. nemz. őstört. 92.

Kálbor k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Kaltbrunnen. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Káld k. Vas vm. < Kál szn. + vszleg kics. -d képző. *Melich:* Jegyz. — *Pais:* MNy. XXV, 124. szer. < tör. ered. Káld szn. < tör. kaldy (< tör. kal 'maradni' igének jel. mód mult idejű egyes 3. szem.)

Kallós k. Zólyom vm. < szl. kalŭ 'sár, lutum' szárm. *Melich:* Jegyz.

Kálmáncsa k. Somogy vm. < Kálmáncse < Kálmáncsehi < R Kálmáncsehi < Kálmán szn. + csehi (< cseh népnév + -i sz. birt. rag). *EtSz.* I, 808. *Pais:* MNy. XII, 17.

Kálna k. Szoln.-Dob. vm. < szl. kalu, kalina 'sáros hely'. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 185. *Melich:* Jegyz. szer. < szl. kalŭ 'sár'-nak kalónŭ melléknévi alakjából.

Kálnó k. Nógrád vm. < szl. kal 'sár, vízállás, mocsár' szárm. Has. ered. Kálnok. *Melich:* Jegyz.

Kálnok k. Zólyom vm. < szl. kalina 'pataki bodzafa' szárm. *Melich:* Jegyz. — L. még Kálnó a.

Kalócfia p. Zala vm. < R Kálócfalva < Kálóz (< kalóz, kalauz) szn. + falva. *Pais:* MNy. VII, 169. — *Nagy G.:* Tur. XXVIII, 60. szer. < Kaloz (~ kaluz ~ kaliz) nemzets.-név (a kabar törzs egyik ága) + falva.

Kalocsa v. Pest vm. < szl. kalu, kaluža 'sár, pocsolya'. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 190. — *Borovszky:* Pest vm. 522.

Kalota k. Bihar vm. < szl. kalŭ 'fekete' szárm. *Melich:* Jegyz.

Káloz k. Fejér vm. < kaliz ~ kaluz nemzets.-név (a kabar törzs egyik ága). *Nagy G.:* Tur. XXVIII, 59.

Kalsa k. Abaúj-Torna vm. < Kalsa szn. (a -sa képző benne vszleg). *Melich:* Jegyz.

Kámon k. Vas vm. < szl. kamenu 'kö'. *Borovszky:* Honf. tört. 79.

Kanizsa (Nagy-, Magyar-) k. v. Zala stb. vm. R Knéza < a szl. künežŭ-nek nőnemű künežŭja melléknévi alakjából 'praedium regis, principis' jelentéssel. *Melich:* Szl. jöv. szav. I. k. 2. r. 115. — *Borovszky:* Bács-Bodrog vm. I, 311. — L. még Kenéz a. is.

Kanyár l. Konyár a.

Kaplony k. Szatmár vm. < Kaplony szn. < R Kaplan, < tör. kaplan 'tigris'). *Karácsonyi:* Száz. XLII, 104. — *Gombocz:* MNy. X, 300. *Szoln.-Dob.* IV, 198.

Kapocsány k. Bihar vm. vszleg a kapu (a gyeprürendszer korából) szárm. *Györffy:* FK. XLI, 470.

Kapornak k. Zala vm. < szl. koprnik (< koprŭ 'Dill'). *Moór:* Ujb. IX, 242.

Kapornok k. Vas stb vm. < tör. ered. Kapornok szn. (< tör. koparnak 'leszakítani' ige szárm.) *Bátky:* FE. IX, 100.

Kaposfüred l. Füred a.

Kara k. Somogy vm. < Kara szn. (< tör. kara 'fekete' v. kara ~ gara 'héja') *Pais:* MNy. VIII, 400. — *Rohonyi:* A honf. tört. 169.

Karácsonfalva k. Alsófehér vm. < Karácson szn. (< cseh Kračín) + falva. *Melich:* MNy. II, 57.

Karád k. Somogy vm. R Karadi < Kara szn. (< tör. kara 'fekete' v. kara ~ gara 'héja') + -d kics. képző. *Pais:* MNy. VIII, 400. és 303.

Karancs k. Baranya vm. < Karancs -ně képzős tör. igei származékból lett tör. majd m. szn. *Melich*: Nyr. XIX, 140.

Karaszó k. Bihar vm. < Kara (l. ott) szn. + aszó 'völgy'. *Pais*: MNy. VIII, 400.

Karcag v. Jász-Nagykun-Szoln. vm. R Karszag < tör. ered. Karszag szn. (< *Karszak < tör. karsak 'pusztai róka'). *Németh*: MNy. XVIII, 126. és *Kleb*. eml. 140.

Karcsa k. Pozsony vm. < tör. ered. Karcsa szn. (< tör. karča 'madárnév, sólyom'). *Gombocz*: MNy. X, 247. — *Bátky*: FE. III, 24.

Károly (Nagy-) v. Szatmár vm. < karoly 'karvaly, turul'. *Nagy Gy.*: Tur. I, 31. — *Karácsonyi*: Száz. XLII, 99. szer. < R karul < Karil < karir < tör. khazar nemzets.-név. Has. magy.: Szatmár vm. 169.

Kartal k. Pest vm. < tör. ered. Kartal szn. (tör. kartal 'sas'). *Gombocz*: MNy. X, 242.

Karuly k. Szoln.-Dób. vm. < Karuly családnév. *Szoln.-Dob*. vm. IV, 227.

Kassa v. Abaúj-Torna vm. (R Kossa < Kosa) < Kosa szn. < Ko- kezdetű szn. + -sa bec. képző. *Melich*: MNy. XVIII, 142. — Tévesen: *Borovszky*: Honf. tört. 90. — L. még Kos a.

Kassád k. Baranya vm. < Kassád (R Kasudi Kauseud, Cassad) szn. *Szilády*: Nyr. II, 108.

Káta k. Pest vm. < Káta nemzets.-név < Kát (< Káld < Kált < Katl tör. ered. szn.) + -a. Ezzel a szn.-vel függ össze Kátó is. *Bátky*: FE. VIII, 206. — *Balássy*: Száz. IX, 246. — *Tagányi*: MNy. IX, 263. szer. bes. elnevezés a gyepűrendszer korából.

Kátó l. Káta és Kátoly a.

Kátoly k. Baranya vm. R Katlt tehát a tör. ered. Katl (l. Kotliba a.) szn. szárm. Talán ide tart. Kátó is. *Bátky*: FE. VII, 198.

Kattony k. Szepes vm. < szl. katun 'havasok közt levő pásztorkunyhó'. *Melich*: Jegyz.

Káty k. Bács-Bodrog vm. < vszleg bes. Káta 'gát, erőd'. *Borovszky*: Bács-Bodrog vm. I, 94.

Katymár l. Kajmád a.

Kaza k. Borsod vm. < ószl. kaza, koza 'kecske' szárm. Has. ered.: Kazinc. *Borovszky*: Borsod vm. 9. és Honf. tört. 78.

Kazár k. Nógrád vm. R Kozár < kozár törzsnév. *Nagy G.*: Tur. XXVIII, 56. — *Melich*: A honf.-kori MO. 12. — *Karácsonyi*: Száz. XLII, 98. szer. < szl. kozár 'kecskepásztor' (< szl. koza 'kecske' + -ár képző). — L. még a Kozár a.

Kazinc l. Kaza a.

Kazsó k. Zemplén vm. R Kazsu, Kozsuch < szl. Kožuch szn. *Melich*: NyK. XLIV, 357.

Kecöl k. Sopron vm. < ném. ered. Kecöl szn. (< ófn. Kazil). *Moór*: Ujb. IX, 252.

Kecsed k. Szoln.-Dob. vm. < Kecséd szn. *Szoln.-Dob*. vm. IV, 232.

Kécske (Ó-, Új-) k. Pest vm. < Kékcse < 'kék, blau, grün' + -cse kics. képző. *Pais*: MNy. VIII, 302.

Kecskéd k. Komárom vm. < Kecse szn. szárm. *Bátky*: FE. VI, 234.

Kecskemét v. Pest vm. < kecske + mét 'menet, járat'. *Rupp*: MO. helyr. tört. I, 708 — *Hajagos*: FK. XV, 577. — *Bátky*: N. és Ny. I, 39. szer. < vszleg Kecskeméd < Kecskemégy < Kecse megye < Kecse szn. + megye (~ megya) 'mesgye, határ, szél, vég stb.' *Bátky*: N. és Ny. I, 39.

Kéhida k. Zala vm. R Ketödhida < Ketöd szn. 'második fiú' + hida. *Pais*: MNy. VII, 167. — *Horváth*: FK. XXXVI, 62. szer. < Kéthida v. köhida. Has. magy.-ok: *Kúnos* Nyr. XIII, 492. — *Szarvas*: Nyr. VII, 19.

Kék l. Kékes a.

Kékbik l. Kékes a.

Kékcse l. Kékes a.

Kékec l. Kékes a.

Kéked k. Abaúj-Torna vm. < kék 'blau, grün' + -d kics. képző. *Pais*: MNy. VIII, 301. — *Szarvas*: Nyr. II, 344. — L. még Kékes a.

Kékellő l. Kékesd a.

Kékes k. Szatmár vm. a kékkend nép emlékét őrzi (mely = kék [< tör. kök] 'szín' + kend talán méltóságnév.) Azonos v. rokon ered. hn.-ek: Kék, Kékbik, Kékfü, Kékhalom, Kékhegy, Kékkálló, Kékkő, Kékkút, Kékmező, Kékmér, Kekeháza, Kékcse, Kéked, Kékes, Lippakékes, hn.-ek: Kék, Kékbik, Kékfü, Kékhalom, Kékhegy, Kékkálló, Kékkő, Kék-kestelep, Kékesújfalú, Kékesvásárhely, Kékecz, Kékesd, Kékellő, Kékítőp. *Madzsar*: MNy. XIII, 282. — *Pais*: MNy. VIII, 301. szer. < kék 'blau, grün' + -s kics. képző.

Kékesd k. Baranya vm. < kékes + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344. — L. még Kékes a.

Kékeségyháza l. Kékes a.

Kékesfalva l. Kékes a.

Kékesfüred l. Kékes a.

Kékesoroszfalva l. Kékes a.

Kékestanya l. Kékes a.

Kékestelep l. Kékes a.

Kékesújfalú l. Kékes a.

Kékesvásárhely l. Kékes a.

Kékfü l. Kékes a.

Kékhalom l. Kékes a.

Kékhegy l. Kékes a.

Kékítő p. l. Kékes a.

Kékkálló l. Kékes a.

Kékkő l. Kékes a.

Kékkút l. Kékes a.

Kékmér l. Kékes a.

Kékmező l. Kékes a.

Kelecsény k. Borsod vm. < kis-or. klečane 'karó, rőzse' szárm.

Borovszky: Borsod vm. 9.

Kelecsenyborda l. Borda a.

Keléd k. Vas vm. < Keléd (R Keled) szn. *Szilády*: Nyr. II, 108. *N. Imre*: Száz. VI, 343.

Kelenye k. Hont vm. < tót kleñ 'juhar-, jávorfa' + -je gyűjtő képző. *Melich*: Jegyz.

Kelnek k. Szeben vm. < ném. Kelling. *Kúnos*: Nyr. XIII, 490.

Kéménd k. Hunyad stb. vm. < kémény (< kémén) 'kemence' szárm. *Horger*: Sebestyén: MNy. XXII, 322. — *Szilády*: Nyr. II, 108. szer. < Kéménd szn. — *Bátky*: FE. III, 18. szer. < szl. kemen ~ kamen 'kő' szárm.

Kemenes k. Vas vm. a kémény (< kemen) 'kemence' szárm. *Horger-Sebestyén*: MNy. XXII, 322.

Kend k. Bács-Bodrog vm. < kend népnév (vö. kékkend). Ez a Kend van meg: Kendszék, Kiskend, Nagykend, Szarvaskend, Kende, Kendeföld, Kendemajor, Kendetanya, Kendetelek, Kendi, Kendilóna, Kendipuszt, Kendic, Kendeléd, Kendő. *Madzsar*: MNy. XIII, 283.

Kende k. Sáros vm. < Kende szn. *Karácsonyi*: A szék. ered. 4. — L. még Kend a.

Kendeföld l. Kend a.

Kendeléd l. Kend a.

Kendereske k. Bereg vm. < Kenderes vszleg szn. + -ke. *Lehoczky*: Száz. VII, 67.

Kendi l. Kend a.

Kendic l. Kend a.

Kendilóna k. Szoln.-Dob. vm. < Kendi csal. név. + lóna szl. szó 'kebel, öböl'. *Szoln. Dob.* vm. IV, 288. — L. még Kend a.

Kendő l. Kend a.

Kendszék l. Kend a.

Kenese l. Kenéz a.

Kenéz k. Vas vm. < szl. knežu 'népfőnök'. Has. ered.: Kanizsa, (R Kněžaka) Kenese. *Borovszky*: Honf. tört. 81. — *Melich*: Jegyz. < szl. kunez' 'fejedelem, herceg, pap'. Leghelyesebb magy. vszleg: *Melich*: A honf.-kori MO. 132.

Kentelke k. Szoln.-Dob. vm. < Kend szn. + telke. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 303. — *Kúnos*: Nyr. XIII, 491. szer. < ném. Kindel.

Kér k. Abaúj-Torna vm. < Kér nemzets.-név (< Keri < Const. Porph. Karê.) *Nagy G.*: Tur. XXVIII, 23. — *Karácsonyi*: A m. nemz. honalap. 19.

Keremcse k. Zólyom vm. < szl. kremy, tót kremen 'kova' szárm. *Melich*: Jegyz.

Keresd k. Nagyküküllő vm. < ném. Kreisch. *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.

Keresztur k. Pozsony vm. < keresztur 'nagybirtokos'. *Wagner*: Pozsony vm. hn. magy. 4.

Kerény k. Bács-Bodrog vm. < szlov. ker 'szikla' mn.-i al.; tehát = 'sziklás'. *Simonyi*: Nyr. XL, 233.

Kerlés k. Szoln.-Dob. vm. < ném. Kirieleis (< Kyrie eleison). *Kúnos*: Nyr. XIII, 491. — *Pesty*: Száz II, 113. — *Pesty*: A hn. és a tört. 49. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 312. szer. < cserjés-nek a szászok által megváltoztatott al.

Kernyécsa k. Krassó-Ször. vm. 'erdőség' jelentésű rom. ered. szó. *Pesty*: Krassó vm. II, 271.

Kérő k. Szoln.-Dob. vm. < Kérő szn. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 341.

Kerpenyes k. Alsófehér vm. < rom. Cărpiniș 'gyertyános' (< lat. carpinus 'gyertyánfa'). *Alsófehér* vm. monogr. 744.

Késmárk v. Szepes vm. < R Kesmarkt, Kesemarkt 'sajtpiac'. *Zolnai*: Nyr. XXVIII, 165. — *Kúnos*: Nyr. XIII, 491. és *Hradsky*: Szepes vm. tört. 11. szer. < ném. Kaismarkt ~ Kaisermark. Más magy.: *Borovszky*: Honf. tört. 91. — *Melich*: Deutsche Ortsn. 48. szer. < Kas, Käs, + ófn. mark 'Wald' („Kesmárk wurde wahrscheinlich in der einem Kas, Käs angewiesenen Mark gegründet“).

Keszi k. Arad stb. vm. < Keszi törzsnév < óm. *Kesziy ~ Keszey < tör. käsák 'das Stück' (a tör. käs- 'schneiden' ige szárm.) *Melich* (Németh után): MNy. XXIV, 244. — *Nagy G.*: Tur. XXVIII, 53.

Kesző (Egyházas- stb.) k. Vas stb. vm. < Kesző (~ Keszi) nemzets.-név, l. Keszi a. *Nagy G.*: Tur. XXVIII, 53.

Keszthely v. Zala vm. < szl. kostelu 'templom' szárm. Has. ered.: Gesztely. *Borovszky*: Honf. tört. 82. — L. még Geszt a.

Kesztölc k. Esztergom vm. < vszleg Kesztelic < talán cseh-tót kostel 'templom' kicsinyített kostelücu alakjából. *Melich*: Szl. jöv. szavaink I. k. 2. r. 116. és MNy. XXII, 132. — *Bátky*: FE. II, 63. szer. < Gesztölc < geszt 'gesztenye' szárm., azaz továbbképzése. Has. ered. Gesztöd is.

Kétegyház k. Békés vm. < Két szn. + egyház. *Karácsonyi*: Békés vm. 180.

Ketel k. Szoln.-Dob. vm. < Ketel szn. v. ketel kn. 'kötélsás'. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 353.

Kéthely k. Somogy vm. a Keddhely elferdítése. *Melich*: MNy. II, 122. — *Komárom* vm. 74. Más magy.: *Kúnos*: Nyr. XIII, 539. — *Moór*: Ujb. IX, 240. szer. < R Kedhely 'Dienstagsort', azaz Dienstagsmarkt.

Kevermes k. Csanád vm. R Keveeremes < Keve (< keve 'kö') szn. + eremes ('öremes, örvényes'). *Bátky*: FE. VIII, 196. Más magy.: *Bátky*: FE. IX, 191. — *Takáts*: MNy. XXV, 137.

Kevevára k. Temes vm. < Keve (< keve 'kö') szn. + vára. *Ivánfi E.*: Száz. VI, 155. — *Pais*: Magy. Anon. 122. — *Melich*: Honf. MO. 210.

Kicléd k. Vas vm. < ném. Kitzladen. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Kinizs (Nagy-, Kis-) k. Abaúj-Torna vm. < Kinizs szn. < Kenéz szn. (< szl. knež 'vezér'). *Dudás*: Száz. XXXVIII, 472. — *Karácsonyi*: Magy. nemz. XIV. sz. köz. II, 323.

Kirva k. Esztergom vm. < szl. Kriva 'görbe'. *Karácsonyi*: A m. nemz. őstört. 92.

Kisbajom l. Bajom a.

Kisbecskerek l. Becskerek a.

Kisigmánd l. Igmánd a.

Kiskend l. Kend a.

Kiskőrös l. Kőrös a.

Kisveszverés l. Veszverés a.

Kiszács k. Bács-Bodrog vm. < Kisács (R Ács ~ Alcs ~ Alch). *Borovszky*: Bács-Bodrog vm. I, 96.

Kluknó k. Szepes vm. < tót klukno 'horgas, kampós'. *Melich: Jegyz.*

Knyazsa k. Árva vm. < tót knaž 'pap' szárm. *Melich: Jegyz.*

Kocs k. Komárom vm. < tör. ered. Kocs szn. (< tör. koč 'kos').

Bátky: FE. VI, 234. — Borovszky: Komárom vm. 76. — Téves magy.: Szoln.-Dob. vm. IV, 382. — Nagy G.: Nyr. VI, 37. szer. < Kolcsa szn.

Kocsola k. Tolna vm. < vszleg tör. ered. Kocsola szn. *Bátky: FE. VII, 125.*

Kojár l. Kajmád a.

Kojsó k. Szepes vm. < Kohis, Kojs szn. szárm. *Melich: Jegyz.*

Kolcs (-mező) k. Zemplén vm. < Kolcs szn. *Karácsonyi: Magy. nemzets. a XIV. sz. köz. II, 324.*

Kolcsó k. Szepes vm. R Kolcsva < szl. kolčovat 'erdőrészt kiírtani' (< kol. kolček 'karó') szárm.; tehát = 'irtvány'. *Melich: Jegyz.*

Kolom k. Vas vm. < Kulm < szl. chŭlmŭ 'halom'. *Moór: UJb. IX, 245. — L. még Kolon a.*

Kolon k. Nyitra vm. < Kolon vszleg szn. (< baskir kulun ~ kolon 'csikó'). Has. ered. Kolom (R Kolon). *Bátky: FE. VIII, 68.*

Kolosakna l. Kolos a.

Kolozs k. Kolozs vm. R Clus ~ Clusa középkori ol. nyelven 'rekeszték, gát, torlasz, azaz gyeű' (< lat. clausum 'bezárt'). Kolozsvár és Kolozsakna kétségtelenül onnan vették nevüket, mert ilyen Clus, vagyis gyeű mellett épültek. *Karácsonyi: A honf. és Erdély 23.*

Kolozsvár v. Kolozs vm. < ol. clusa 'gát, torlasz' + vár. *Könyöki: Középk. 70. — Melich: MNy. I, 83. — Jakab E.: Kolozsvár tört. 274. szer. < Kolozs (< lat. Claudius) szn. + vár. Hasonlóan magy.: Zolnai: Nyr. XXV, 511. — Téves magy.: Borovszky: Honf. tört. 91. — L. még Kolozs a.*

Komaróc k. Abaúj-Torna vm. < szl. komar 'szúnyog'. Has. ered. Komárváros *Borovszky: Honf. tört. 79.*

Komárom v. Komárom vm. < *Komáron < *Komarn < szl. Komarno 'szúnyogos' (< szl. komar 'szúnyog'). *Horger: NyK. XLI, 137. — Melich: Sz. jöv. szavaink I. k. 1. r. 35. — Simonyi: Nyr. XL, 242. — Másképpen, de tévesen: Borovszky: Honf. tört. 91. és Rupp: MO. helyr. tört. I, 150.*

Komárváros l. Komaróc a.

Komját k. Nyitra stb. vm. < Komját szn. *Moór: UJb. 60.*

Komlód k. Baranya vm. < komló kn. + -d hn. képző. *Szarvas: Nyr. II, 344.*

Kompolt k. Heves vm. < ó-germ. Gumpold szn. *Karácsonyi: A m. nemz. honal. 7. — Moór: UJb. IX, 242. — Deutsche Ortsn. 39. Másképpen: Balássy: Heves vm. 185. — Téves: Balássy: Száz. VI, 314.*

Kondoros k. Békés vm. < Kondoros szn. *Karácsonyi: Békés vm. 195.*

Kóny k. Győr vm. < szl. koň 'ló'. Has. ered.: Konyi, Konyár ('lovász'). *Borovszky: Honf. tört. 78.*

Kónya p. Hajdú vm. < Kónya szn. *Wertner: Nyr. XLIV, 393.*

Konyár k. Bihar vm. < szl. konyár 'lovász' *Moór: UJb. VIII,*

383. szerint has. ered. Kanyár és Konyus (< szl. konjuh) is. — *Karácsonyi*: Száz. XLII, 98. — L. még Kóny a. — *Bátky*: FE. IX, 45. szer. < tör. ered. Konyár szn. (< tör. kon + mak 'leszállani' ige szárm.)

Konyi l. Kóny a.

Kopáncs Csanád vm. < Kopancs -nč képzős tör. igei származékból lett tör. majd. m. szn. *Melich*: MNy. XIX, 140.

Kóród (Tisza- stb.) k. Szatmár stb. vm. < kóró + -d (~ -gy) v.-vel bővelkedő jel. hn.-képző; tehát = 'kóróban bővelkedő hely'. Has. ered. Kórógy. — *Horger*: FE. IX, 42.

Kórógy l. Kóród a.

Koroncó k. Győr vm. < Koronszó < Korom (< bolg.-tör. Krum 'korom' jel. szn.) szn. + aszó. *Bátky*: FE. IV, 123.

Korond k. Udvarhely vm. < Korond < Korom (< bolg. tört. Krum 'korom' jel. szn.) szn. + -d képző. *Bátky*: FE. VII, 124.

Korotnok k. Szepes vm. < szl. koritnik 'tekenős, tekenő csináló'. *Huntalvy*: Ethnogr. 444. — *Borovszky*: Honf. tört. 71. szer. < szl. korito 'csatorna' szárm. Has. ered. (hangváltozással) Keretye.

Korpona k. Hont vm. < szl. Krpino < Krp szn. szárm. *Borovszky*: Hont vm. 77. (*Melich*).

Kotrocó p. Nógrád vm. R Kodroszó < Kodorszó < Kodoraszó < Kodor (~ Kadar) vszleg szn. + aszó 'völgy'. *Pais*: MNy. VIII, 399.

Kós k. Nyitra vm. < Kos 'kos' jel. szn. (< tör. koč). Has. ered.: Kosd, Kossa, Kassa. *Bátky*: FE. VI, 234.

Kosály k. Szoln.-Dob. vm. < szl. koš, kosela, kosulja 'kas, kosárfonás'. *Szoln.-Dob*. IV, 411.

Kosd l. Kós a.

Kossa l. Kós a.

Kosút k. Turóc vm. < szl. košut 'kecskebak'. *Melich*: Jegyz.

Kosza (-falva) k. Szoln.-Dob. vm. a Constantin szn. rövid. bec. al. *Szoln.-Dob*. vm. IV, 420.

Kosztolány k. Sáros vm. < szl. kostel (< lat. castellum) 'torony, templom, egyház'. *Melich*: Jegyz.

Kovár k. Hont vm. < kovár 'kabar' néptörzs. *Melich*: MNy. XXIV, 246. — *Borovszky*: Honf. tört. szer. (cseh) szl. kovar 'kovács' és has. ered. Kovárc is.

Kovárc k. Nyitra vm. l. Kovár a.

Kovászna k. Háromszék vm. < szl. kvaszna 'savanyú' (t. i. 'víz'). *Fiók*: Nyr. XXX, 21.

Kovászó k. Bereg vm. < kova + aszó 'völgy'. *Tolnai*: FE. II, 71.

Kozár (Kis-, Nagy-, Rác-) k. Baranya vm. < szl. kozár 'kecskepásztor' (szl. koza 'kecske' szárm.) *Karácsonyi*: Száz. XLII, 98. — *Borovszky*: Honf. tört. 78. szer. Kazár is ilyen ered. — *Huntalvy*: Ethnogr. 396. szer. < kozár 'népnév'. — Más. magy.: Nagy G.: Tur. XXVIII, 55.

Kozárd k. Nógrád vm. < Kozár szn. + -d kics. képző. *Melich*: MNy. XXI, 126. — *Huntalvy*: Ethnogr. 397. és Nagy G.: Tur. XXVIII, 56. szer. < kozár törzsnév szárm.

Kozárom k. Pest vm. < Kozár szn. + -m (< -n) kics. képző. *Melich*: MNy. XXI, 126.

Kozárvár k. Szoln.-Dob. vm. < Kozár szn. + vár. *Szoln.-Dob.* I, 550. — *Hunfalvy*: Ethnogr. 396. szer. < kozár 'népié' + vár.

Kozmadombja k. Zala vm. R Kozmadomgyán nyí-i alak < Kozmadomján < Kozma-Damján. (Az -n-t ragnak percipiálták és ragtalan alanyesetként vonták el a -dombja alakot.) *Horger*: MNy. XXI, 271.

Kő k. Baranya stb. vm. < vszleg kő kn. 'kőépület, kastély'. *Bátky*: FE. III, 18.

Köbölkút k. Esztergom vm. < köből (< ném. Kübel) + kút; azaz olyan kút, melyet fából való köböllel bélelték ki. *Bátky*: FE. VII, 122.

Kőd k. Szilágy vm. < kő + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Kölcese k. Szatmár vm. < Kölcese szn. < Külcese < Külcej < Kolcsej < Kolcsoj. *Pais*: Magy. Anon. 124. — *Pais*: MNy. XXV, 128. szer. < Kölcese szn. < Külcese < Külcsé < Külcej < Kulcsej < Kolcsej < Kolcsoj ~ Kolsoj < *Kalcsej (< tör. kal- 'maradni' ige szárm.)

Kölesd k. Tolna vm. < Kölesd (R Culesed, Culessed) szn. *Szilády*: Nyr. II, 108.

Kölpény k. Maros-Torda vm. < Kulpen bes. törzsnév. *Tagányi*: FE. II, 231. — *Karácsonyi*: A szék. ered. 41. szer. < Kölpény szn.

Köpcseny k. Moson vm. R Köpcse ~ Képcse < Kecse < Kékese < kék 'blau, grün' + -cse kics. képző. *Pais*: MNy. VIII, 302.

Körmöcbánya k. Bars vm. R Kremnicz < szl. kremen 'kova'. *Borovszky*: Honf. tört. 79.

Környe k. Békés vm. < ószl. 'köbölkút' jel. szó. *Karácsonyi*: Békés vm. 198.

Körös (Nagy-, Kis-) k. v. Pest vm. < kör + -ös rag, mely kerülettel bíró tulajdonságot jelent, tehát Körös, 'olyan hely, melynek kerülete, hozzátartozó vidéke van'. Más magy. szer. < körös 'körösfa': — *Galgóczy*: Nagykörös v. 2. — *Pais*: MNy. X, 69. szer. < köris 'fa'.

Kőszeg v. Vas vm. R Günseck < Güns a Gyöngyös folyó ném. neve + eck 'szeglet'. *Borovszky*: Honf. tört. 91.

Kötegyán l. Gyán a.

Kötesd k. Békés vm. < Kötes szn. szárm. *Karácsonyi*: Békés vm. 211.

Kötke k. Szoln.-Dob. vm. < ószl. kyta, kytká 'cserjés'. *Szoln.-Dob.* vm. IV, 501, I, 544.

Köved k. Arad vm. < kő (R köve, keve) + -d kics. képző. *Edelspacher*: Nyr. V, 194.

Kövesd k. Bihar vm. < köve 'kő' + -s + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Kriva k. Árva vm. < szl. krivu 'görbe, ferde' szárm. Has. ered. Krivadia, Kriván. *Borovszky*: Honf. tört. 69. — *Melich*: Jegyz.

Krivádia l. Kriva a.

Krivány l. Kriva a.

Krizba k. Brassó vm. < ném. Krissbach. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Krucsó k. Zemplén vm. < lengy. kruk 'holló' szárm. *Melich*: Jegyz.

Kukló k. Pozsony vm. < ném. Kugelhof. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Kula k. Bács-Bodrog vm. < tör. kula 'torony, vár, bástya'. *Trencsény*: Nyr. XXVI, 452. — *Borovszky*: Bács-Bodrog vm. I, 102.

Kulcsod k. Győr vm. vszleg a kulcs kn. szárm. a gyepűrendszer korából. *Tagányi*: MNy. IX, 260.

Küldő k. Fejér vm. < talán küldő. *Bátky*: FE. II, (I. ?) 238.

Kunágota l. Ágota a.

Kup k. Veszprém vm. < szl. ered. kup 'rakás, kupac'. *Hetty*: Nyr. XL, 216.

Kupa k. Békés vm. < Kupa szn. *Karácsonyi*: Békés vm. 212.

Kurd k. Tolna vm. < vszleg tör. ered. Kurd szn. (tör. kurd 'far-
kas'). *Gombocz*: MNy. X, 301.

Kurityán k. Borsod vm. < szl. korito 'teknő, csatorna' szárm. *Borovszky*: Borsod vm.

Kusaly k. Szilágy vm. < Kus (< tör. kus 'madár, sólyom') szn. + kics. képző. *Bátky*: FE. VIII, 68.

Kustán (-ialva) k. Bereg vm. < Kosztán csal. név. *Lehoczky*: Száz. VII, 67.

Kuti (Bakony-) k. Fejér vm. < szl. kut 'szeglet' szárm. *Borovszky*: Honf. tört. 74.

Küküllő (összetételek előtagja) < Küküleü < Küküley < tör. *Küküley 'Schlehe'. *Melich*: MNy. XXIV, 164. — *Borovszky*: Honf. tört. 98. szer. < 'kükül 'kökény, tüske' + jó 'folyó'.

Küngös k. Veszprém vm. R Kingüs < vszleg Kingüs női szn. (< King + -(ü)s). *Melich*: MNy. XIII, 219.

Kürt (Erdő- stb.) k. Nógrád stb. vm. < Kürt nemzetségnév < Kürt (írva Kurt) szn. *Nagy G.*: Tur. XXVIII, 29.

L

Lád (Magyar- stb.) k. Somogy stb. vm. < Lád nemz.-n. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. a XIV. köz. II, 343.

Ladány p. Torontál vm. < Ladány szn. (< lat. Laudanus). *Wertner*: Nyr. XLIV, 394.

Ladomér k. Zemplén vm. < szl. Ladamir szn. *Melich*: Jegyz.

Ládony k. Sopron vm. < vszleg lat. Laudanus szn. *Wertner*: Nyr. XLIV, 394.

Lak k. Komárom vm. < Lak szn. *Bátky*: FE. I, 140.

Lakárd k. Ung. vm. < vszleg a ném. ered. Leichardt szn. *Deutsche Ortsn.* 38.

Lakompak k. Sopron vm. < ném. Lakenbach. *Kúnos*: Nyr. XIII, 490.

Lakos k. Zala vm. < Lakos (R Locus) szn. *Szilády*: Nyr. II, 108.

Lamacs k. Pozsony vm. < szl. lamacs 'kötőrő'. *Wagner*: Pozsony vm. hn. magy. 7.

Lancsár k. Nyitra vm. < szlov. és szerb-horv. lončar 'fazekas'. *Melich*: Szl. jöv. szav. I, k. 1. r. 37., Nyr. XXIX, 510.

Lándok k. Szepes vm. < ném. Landeck. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Lanka kr. Baranya vm. < szl. laka 'mocsár'. Has. ered. Lunka, Lonka. *Borovszky*: Honf. tört. 70.

Lapujtó k. Nógrád vm. R Lopuhtu < lopuh ~ lapu növény-név + tö. *Bátky*: FE. V, 59.

Lapusnik (ma Lapusnok) k. Krassó-Ször. vm. < szl. lapusnik bojtörján'. *Pesty: Szörényi bánság tört. II*, 294.

Lask k. Zemplén vm. < szl. laska (~ leska ~ liska) 'mogyorófa' szárm. Has. ered.: Laskafalu, Laskó, Laszkár, Liszka, Liszkófalú. *Borovszky: Honf. tört. 76*.

Laskafalu l. Lask a.

Laskó l. Lask a.

Laszkár l. Lask a.

Laszó k. Hunyad vm. < Loaszó < ló + aszó 'völgy'. *Pais: MNy. VIII*, 397.

Látrány k. Somogy vm. < Laterán (us). *Kúnos: Nyr. XIII*, 491.

Láz k. Trencsén vm. < szl. laz 'gyepű, eine Bergfläche, ein unangebauter Ort, Ackerrand' szárm. Has. ered. Lázi, Lazony, Lazán. *Borovszky: Honf. tört. 76*. — *Melich: Szl. jöv. szav. I. k. 2. r. 118*.

Lazán k. Turóc vm. < szl. laz 'irtvány' szárm. *Melich: Jegyz. — L. még Láz a.*

Lázi l. Láz a.

Laziskó k. Liptó vm. < szl. laz 'irtás' szárm. *Melich: Jegyz. Lazony k. Zemplén vm. l. Láz a.*

Lédec k. Trencsén vm. < szl. ledű 'jég' szárm. Has. ered.: Ledény, Lednic. *Borovszky: Honf. tört. 72*. — *Melich: Jegyz.*

Ledény l. Lédec a.

Lednic l. Lédec a.

Légrád k. Zala vm. R Lőgrád vszleg a lő-ni ige szárm. a gyepűrendszer korából. *Tagányi: MNy. IX*, 264.

Lehota k. Gömör vm. < tót lehota 'könnyebbség, adó alól való felszabadított telepedés'. *Melich: Jegyz. és Száz. XL*, 322. — *Kardcsanyi: Tört.-i jogunk hazánk ter.-i épségéhez 29*. — *Melich: Honf. MO*. 185.

Léka k. Vas vm. < Léka szn. < R Leuka < Leurencz (< ó-m. Laurenczius < lat. Laurentius szn.) szn. rövidülése és továbbképzése -ka képzővel. *Melich: MNy. XVIII*, 188.

Lemény k. Szoln.-Dob. vm. 'len-, kendertörő' jel.-ű szl. szó. *Szoln.-Dob. vm. I*, 547.

Lépesfalva k. Sopron vm. < ném. Leipersdorf. *Kúnos: Nyr. XIII*, 538.

Les k. Bihar vm. < ószl. lēšū 'erdő' szárm. Has. ered.: Lesnek, Leszna. *Borovszky: Honf. tört. 73*.

Lesnek l. Les a.

Leszenye k. Hont vm. < tót les 'erdő, liget' szárm. *Melich: Jegyz.*

Leszna l. Les a.

Letna k. Szoln.-Dob. vm. < szl. és rom. litka 'örvénylő, örvény'. *Szoln.-Dob. V*, 52.; *I*, 541.

Léva v. Bars vm. < Léva szn. (R Leua) a Leurencz (< Laurenczius < lat. Laurentius szn.) szn. rövidülése és továbbképzése -a képzővel. *Melich: MNy. XVIII*, 188.; *XV*, 125.

Lévárd k. Gömör vm. < vszleg Lővérd (vö. lő-ni igével) a gyepűrendszer korából. *Tagányi: MNy. IX*, 264.

Levél k. Moson vm. R Lwer < vszleg lövér (vö. lõ-ni igével) a gyepűrendszer. korából. *Tagányi*: MNy. IX, 264.

Libád k. Esztergom vm. < vszleg liba kn. szárm. *Bátky*: FE. II, 165.

Libaton k. Szoln.-Dob. vm. < szl. ljub, libotini 'szeretni, kedves, kies' szárm. *Szoln.-Dob.* vm. V, 57.

Limpak k. Pozsony vm. R Limbach < ném. Linden-Bach. *Wagner*: Pozsony vm. hn. magy. 7.

Lipce k. Máramaros vm. < szl. lipa 'hársfa' szárm. (kicsinyítése). Has. ered.: Liptó, Lipnica, Lipnik. *Borovszky*: Honf. tört. 74. — *Melich*: Jegyz.

Lipnica l. Lipce a.

Lipnik l. Lipce a.

Lipóc k. Sáros vm. R Lipolc < ném. ered. Lipolc szn. (< ófn. Liupo, ófn. Lieb, Lipp szn. + Holz). *Deutsche Ortsn.* 26.

Lippa k. Arad vm. < szl. lipe 'hárs'. *Márki*: Arad vm. I, 496. *Melich*: Honf. tört. 173. szer. < *Lipa < Lipva < *Lipava < *Lipova < ó-délszl. Lipova < szl. lipa 'hárs' + ovű melléknévképző.

Lippakékes l. Kékes a.

Liptó l. Lipce a.

Lisó k. Hont vm. < cseh-tót Lisov szn. (< cseh-tót lichý 'egyetlen, páratlan, csalo'). *Melich*: Jegyz.

Lisza k. Trencsén vm. < szl. lysü 'calvus, szár'. *Melich*: Jegyz.

Liszka l. Lask a.

Liszkófalva l. Lask a.

Liszó k. Hont vm. < szl. lysü 'kopasz' szárm. *Melich*: Jegyz.

Litva k. Hont vm. < Litva szn. (< szl. ljuto 'grausam, vehemens' v. cseh-tót letavý, litavý 'fliegend, flüchtig' szárm.) *Melich*: Jegyz.

Livadia (Mező-) k. Hunyad sib. vm. < rom. livadia ~ livadea ~ livada 'rét'. *Asbóth*: Nyt. IV, 56–57.

Livazény k. Hunyad vm. < rom. Livazeni < rom. livazi 'rétek' (a livade 'rét' többes száma). *Asbóth*: Nyt. IV, 58.

Locsmánd k. Sopron vm. R Luchman, Luceman, Lutschmann, Luczan < ném. Lutzmann 'Ludwig, Lajos' szn. *Wertner*: Nyr. XLIV, 395. Has. magy. *Mohl*: Száz. XXXVII, 613.

Lodormány k. Kis-Küküllő vm. < ném. Ledermann. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Lomna k. Árva vm. < szl. lomü 'kövágat' szárm. *Borovszky*: Honf. tört. 81.

Longodár k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Langenthal 'Hosszú-aszó'. *Borovszky*: Honf. tört. 92. — *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Lonka l. Lanka a.

Lonkafalva k. Szoln.-Dob. vm. < lunca 'völgy, lankás hely'. *Szoln.-Dob.* vm. V, 62.

Lovad k. Komárom vm. < Lovad (R Luadi) szn. *Szilády*: Nyr. II, 108.

Lózna k. Szoln.-Dob. vm. bolg. lozna 'szőlőhely'. *Szoln.-Dob.* vm. I, 545.

Lózsárd k. Hunyad vm. < ófn. lősart 'szabad szántóföld'. *Borovszky*: Honf. tört. 92. — Más magy.: *Szoln.-Dob.* vm. I, 546.

Lőcse v. Szepes vm. < Lőcse szn. (R Leuca) < Leurencz szn. (< ó-m. Laurenczius < lat. Laurentius szn.) rövidülése és továbbképzése -csa (~ -cse) kics. képzővel. *Melich*: MNy. XVIII, 188. — Más magy.: *Hradszky*: Szepes vm. 11.

Lőd (Kis- stb.) k. Veszprém vm. R Lövöld < Lévöld < lővöl (< ~ lővöl ~ lüel) + -d képző. *Pais*: MNy. XXIII, 54.

Lök (Tisza-) k. Szabolcs vm. < lők ~ lok 'két hegy között, keskeny tér, hegyi lapály' (< szl. lokva). *Melich*: Jegyz.

Lőkös k. Gömör vm. < Lőkös szn. R Leukes < Leurencz szn. (óm. Laurenczius < lat. Laurentius) rövidülése és továbbképzése -k + képzőkkel. Has. ered. Lőkösháza. *Melich*: MNy. XVIII, 188. — *Karácsonyi*: MNy. I, 183.

Lőkösháza l. Lőkös a.

Lörinte k. Veszprém vm. < Lörinte szn. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. a XIV. sz. köz. II, 351.

Lővér k. Sopron vm. < Lüér ~ Lëüér < Lüüér < lüüér (> lüér) 'lővér, sagittarius' (a lö-ni ige szárm.) *Melich*: MNy. XXII, 131.

Lövő k. Borsód vm. < lövő kn. (R lüü + a lö-ni ige szárm.) *Melich*: MNy. XXII, 129. — *Tagányi*: MNy. IX, 264. szer. a gyepűrendszer korából való elnevezés.

Ludány k. Nógrád vm. < vszleg a lat. Laudanus szn. vált. *Wertner*: Nyr. XLIV, 394.

Luka k. Hont stb. vm. < Luka csal. név (< Lukács szn.) *Melich*: Jegyz. — *Orbán*: A szék-föld leírása IV, 43. — Más magy.: *Melich*: Jegyz.

Lunka l. Lanka a.

M

Mácsa k. Pest vm. < szl. mač 'macska'. Has. ered.: Macs' is. *Borovszky*: Honf. tört. 78.

Mácsó l. Mácsa a.

Madács k. Nógrád vm. < Madács szn. (< Madacs < Modacs ~ Madocs) < Mad-, Mod- (a Madaras ~ Modoros szn. röv. al.) + -cs kics. képző. *Melich*: MNy. XV, 3.

Madar k. Komárom vm. a királyi madarászoktól vette a nevét. *Komárom* vm. 94.

Mádéfalva k. Csík vm. R Amadéfalva < Amadé (< ol. Amadeo, lat. Amadeus) szn. + falva. *EtSz.* I, 87. — *Horger*: MNy. XI, 239.

Madocsa k. Tolna vm. < Madocsa szn. < Mad (a Madaras szn. röv. al. vö. Madács) + képzők. Has. ered.: Madocsán. *Melich*: MNy. XV, 4.

Madocsán l. Madocsa a.

Maglód k. Pest vm. < Maglód (R Möglout) szn. *Szilády*: Nyr. II, 108. — *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV. köz. II, 111. — *Pest* vm. 92.

Mágocs k. Tolna vm. < Mágocs szn. *Tagányi*: MNy. IX, 224.

Mágor kr. Békés vm. < 'hegy, emelkedés' jel-ű ószl. szó. *Karácsonyi*: Békés vm. 214.

Magyar (Kis-, Nagy-) k. Pozsony vm. < Magyar szn. *Karácsonyi*: Magy. nemz. a XIV. köz. III, 181.

Magyaratád l. Atád a.

Magyarbagó l. Bagó a.

Magyarbarnag l. Barnag a.

Magyarcsanád l. Csanád a.

Magyarcséke-l. Csegőd a.

Magyarderzse l. Derzse a.

Magyardiószege l. Diószege a.

Magyarlád l. Lád a.

Magyaród k. Zala vm. < magyaró 'mogyoró' + -d hn. képző.

Has. ered. Magyarósd. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Magyarósd l. Magyaród a.

Mahálfalva k. Szepes vm. < ném. Machelsdorf. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Mája k. Maros-Torda vm. < máj (~ mály ~ mál fgr. szó 'mell') 'délnek fekvő hegyoldal'. *Hefty*: Nyr. XL, 265.

Majos k. Tolna vm. R Majus ~ Mojus ~ *Mois < Mois szn. (< fr. Moyses 'Mózes' szn. rövid. al.) *Melich*: MNy. X, 106. — R. T.: MNy. XIII, 55.

Majsa (Kiskun-) k. Pest vm. < kun ered. Majsa szn. *Melich*: Jegyz.

Majtény k. Pozsony vm. < ném. ered. Majtény szn. < R Mahtyn < ófn. Mahtin (< ófn. mahti, maht 'Macht' + -în kics. képző). *Melich*: NyK. XLIV, 347; MNy. II, 58.; MNy. XII, 291. — Más magy. *Borovszky*: Honf. tört. 92.

Makád l. Maklár a.

Makfalva l. Maklár a.

Maklár k. Heves vm. < Mak bes. ered. szn. + tör. -lár többes képző. Vszleg has. ered.: Makód, Makfalva, Makád. *Bátky*: FE. I, 139. *Karácsonyi*: MNy. XVIII, 211.

Makó v. Csanád vm. < Makó szn. *Reizner*: Makó tört. 3. — *Dudás*: Száz. XXXVII, 472. — Más magy. *Borovszky*: Honf. tört. 76.

Makód l. Maklár a.

Maládé l. Malatina a.

Malatina k. Árva vm. < R Malatin < szl. malát (~ malád) 'fiatal-, különösen fűzfahajtás' v. 'füzes, cserjés, bokros hely' szárm. Has. ered.: Maládé, Malonya. *Bátky*: FE. II, 164.

Málom k. Szoln.-Dob. vm. < málom a lat. malum 'alma' magy. kiejtése. *Szoln.-Dob.* V, 105.

Malomsok (Új-, Ó-) k. Győr vm. < malom kn. + sok 'falu'. *Pais*: MNy. X, 257.

Malonya l. Malatina a.

Mánya k. Szoln.-Dob. vm. < Mánya szn. *Szoln.-Dob.* vm. V, 122. — *Karácsonyi*: A szék. ered. 41.

Mányik k. Szoln.-Dob. vm. < Mányik szn. (< lat. Dományik v. Domokos rövid. al.) *Szoln.-Dob.* vm. V, 130.

Mardos k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Mardisch. *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.

- Marja (Kis-) k. Bihar vm. < vszleg Mária. *Kúnos*: Nyr. XIII, 492.
 Márkó k. Veszprém vm. < Márkó szn. *Karácsonyi*: A szék. ered. 41.
 Márkóc k. Somogy vm. R Márkolc < Márk szn. + -olc (< ném. holz). *Deutsche Ortsn.* 28.
 Marosbogát l. Bogát a.
 Maroscsapó l. Csapó a.
 Marót k. Somogy vm. < szl. ered. Marót szn. (< bolg. szl. *Moravici* 'moravamenti' szn.) *Melich*: Honf. MO. 229.
 Martonos k. Bács-Bodrog vm. < Martonos szn. *Borovszky*: Bács-Bodrog vm. I, 109. — *Trencsény*: Nyr. XXVI, 452.
 Mecsér k. Moson vm. < tót mečar 'kardkészítő'. *Szombathy*: Tur. VI, 82.
 Medgyes k. Nagy-Küküllő vm. < Medgyes szn. *Karácsonyi*: A szék. ered. 41.
 Medzibogy k. Árva vm. < tót medzi 'között' + brod 'gázló, sekélyebb hely a folyón, patakon'; tehát = 'gázlók közti terület'. *Melich*: Jegyz.
 Medvedze k. Árva vm. < medve (< szl. medvéd) szárm. *Borovszky*: Honf. tört. 77.
 Medves k. Vas stb. vm. < medü, medv 'meggy' szárm. *Moór*: Ujb. IX, 233.
 Megyer (Békés-, Káposztás-) k. Pest stb. vm. < megyer nemzets.-név. *Rohonyi*: Honf. tört. 169. — *Karácsonyi*: A m. nemz. honala. 19. — *Nagy G.*: Tur. XXVIII, 26.
 Mehádia k. Krassó-Ször. vm. < Miháld < Mihál szn. + -d ln.-képző. *Pesty*: A szörényi bánság tört. II, 325.
 Ménhard k. Szepes vm. < Menhard 'Menyhért' ném. ered. szn. *Melich*: Jegyz.
 Menyháza k. Arad vm. R Monyásza < Monásza < Monósza < Monóasza < monó ~ monah 'remete, szerzetes' + aszó 'völgy'. *Pais*: MNy. VIII, 398.
 Menyhe k. Nyitra vm. R Mehnye < Mehna < Mehina. *Melich*: NyK. XLIV, 351. — *Karácsonyi*: Száz. XXXIV, 771.
 Meregő k. Kolozs vm. utótagjában a jó 'folyó' rejlik. *Melich*: MNy. XX, 33.
 Mese k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Esche v. Meschendorf. *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.
 Mezőcsát l. Csát a.
 Mezőgyán l. Gyán a.
 Mezőlivadia l. Livadia a.
 Micske k. Bihar vm. < Mikcse < Mikűcse. *Karácsonyi*: A honf. és Erdély 16.
 Miháld k. Somogy vm. < Mihály szn. + -d képző. *Pesty*: Száz. IX, 652.
 Mikola k. Szoln.-Dob. vm. < Mikola 'Miklós' szn. *Szoln.-Dob*. vm. V, 377.
 Milej k. Zala vm. (< esetleg Milej szn.) < mile szl. ered. szó = 'földdel befedett fakupac, melyből a kovácsok szemet égetnek'. *Pais*: MNy. IX, 177.

Milván k. Kolozs vm. < szl. Milovan. *Horger*: Nyr. XXXIX, 340.

Miske k. Pest vm. < Miske szn. (a Miska szn. vált.) *Szendrei*: Tur. II, 100.

Miskolc v. Borsod vm. R Miskouc, Miskoch, Miscoucý, Mýskolch, Miscouz Miskoult, Miskouc szb. < Miskouc sz csal.- v. nemz.-név < Miskou < Miska szn. szárm. *Szendrei*: Tur. II, 100. — *Borovszky*: Borsod vm. 25. — *Kardcsenyi*: Magy. nemzets. a XIV. köz. II, 363. — *Simonyi*: Tur. II, 98.

Mizse p. Pest vm. < Mizse szn. (< Misius). *Balássy*: Heves vm. — *Borovszky*: Pest vm. 92.

Mocsár k. Zemplén vm. < mocsár kn. (< szl. moča, močer). Has. ered.: Mocsármány, Mocsolya, Mocsonok, Mocsolád. *Borovszky*: Honf. tört. 70.

Mocsármány l. Mocsár a.

Mocsolád l. Mocsár a.

Mocsolya l. Mocsár a.

Mocsonok l. Mocsár a.

Modor k. Pozsony vm. < szl. modrű szárm. Has. ered.: Modra. *Borovszky*: Honf. tört. 69. — *Pozsony* vm. 202. szer. < ném. Mäder 'kaszás'.

Modra l. Modor a.

Mogos k. Alsófehér vm. < rom. Mogoş (< m. magas) csal.-név. *Alsófehér* vm. 744.

Mogyoród k. Pest vm. < Mogyoród (R Modorod) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109. — *Edelspacher*: Nyr. V, 193. szer. < mogyoró kn. + -d kics. képző.

Mogyorós k. Szatmár vm. < Mogyoros (R Modoros) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Mohaj k. Szoln.-Dob. vm. < mohaj 'mohos, mohmező'. *Szoln.-Dob.* vm. I, 543.

Mokra k. Ung vm. < szl. mokrű 'nedves' szárm. Has. ered.: Mokrágy, Mokrin. *Borovszky*: Honf. tört. 69.

Mokrágy l. Mokra a.

Mokrin l. Mokra a.

Molnos k. Nyitra vm. < molnos (< szl. molna 'malom') tehát = 'malmos'. *Borovszky*: Honf. tört. 81.

Monosokor l. Okor a.

Monyoró k. Arad vm. < monyoró 'mogyoró'. *Borovszky*: Honf. tört. 96.

Moraván k. Nyitra vm. < szl. morava 'pázsit' szárm. Has. ered.: Morovná. *Borovszky*: Honf. tört. 76.

Morgonda k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Mergindal. *Kúnos*: Nyr. XIII, 490.

Moró k. Szoln.-Dob. vm. < szl. morov 'villa, major'. *Szoln.-Dob.* vm. I, 547.

Moroda k. Arad vm. < R Maroth szn. *Pais*: MNy. XXIV, 95.

Morovná l. Moraván a.

Mosóc k. Turóc vm. R Mayus < vszleg Moys szn. *Mályusz*: Turóc vm. 22.

Mosód k. Zólyom vm. < szl. most' 'híd' szárm. *Melich*: Jegyz.

Moson k. Moson vm. < germ. *Môsóm v. * Môsám (< germ. *môsa 'palus, Moor' többes dat.) v. < szl. *Musun 'alak útján van közvetítve. *Melich*: Száz. XL, 273. — *Melich*: MNy. II, 161.; XVIII, 146. — *Deutsche Ortsn.* 7. — *Pais*: Magy. Anon. 127.

Mundra k. Alsófehér vm. < rom. mândra 'büszke, szép'. *Alsófehér* vm. 745.

Munkács v. Bereg vm. R Munkác ~ Munkász ~ Munkhaus < ófn. munich (kfn. monch) 'szerzetes, Mönch' + haus 'ház'. *Borovszky*: Honf. tört. 99. — Más magy.: *Lehoczky*: Száz. VII, 67.

Murány k. Temes vm. < szl. murin 'Aethiops' népnév. *Pais*: MNy. XXIV, 46.

Murony k. Békés vm. < szl. murin 'Aethiops' népnév. *Pais*: MNy. XXIV, 46. — *Karácsonyi*: Békés vm. 229. szer. < 'hangyaboly' jel.-ű ószl. szó szárm.

Muska k. Alsófehér vm. < rom. musca 'légy'. *Alsófehér* vm. 745.

Mutne k. Árva vm. < szl. matú 'sár' szárm. Has. ered. Mutos is. *Borovszky*: Honf. tört. 70.

Mutos l. Mutne a.

Muzsaly k. Bereg vm. < ném. Mondschein. *Kúnos*: Nyr. XIII, 490.

N

Nádasd k. Sopron vm. < nádas + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344. — Más magy.: *Mohl*: Száz. XXXVII, 613.

Nagyaszó l. Aszó a.

Nagyatád l. Atád a.

Nagybajom l. Bajom a.

Nagybecskerek l. Becskerek a.

Nagyigmánd l. Igmánd a.

Nagykend l. Kend a.

Nagykörös l. Körös a.

Nagyod k. Bars vm. < Nagyod (R Nogud) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Nagyveszverés l. Veszverés a.

Namény k. Bereg vm. R Namen ~ Nomen ~ Nomyn < ófn. nâma (kfn. nâme) 'foglalás'. *Borovszky*: Honf. tört. 93.

Nedec k. Szepes vm. < szl. medvéd, nedvéd 'medve' szárm. *Melich*: Jegyz.

Négerfalva k. Szoln.-Dob. vm. < Negrufalva < Negru szn. + falva. *Szoln.-Dob.* vm. V, 219.

Néma k. Szoln.-Dob. vm. < Néma szn. *Szoln.-Dob.* vm. V, 226.

Nemes k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Niemesch. *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.

Nemesborzova l. Borsova a.

Nemesdéd l. Déd a.

Nemesdedina l. Dedina a.

Németbarnag l. Barnag a.

Németdiószeg l. Diószeg a.

Németgurab l. Gurab a.

Németfi (Szatmár-) v. Szatmár vm. < R Nempti (német telep).

Némethy: Tur. III, 25.

Nemti k. Nógrád vm. < Németi < német + -i képző. *Szily*: MNy. I, 235.

Neszele kr. Zala vm. < bajor nessele (ófn. Nessel) 'csalán' v. < neszelő ~ R neszelé a neszel 'neszt csinál, lármáz' igének jelenidejű melléknévi igeneve. *Pais*: MNy. IX, 174.

Nezsider k. Moson vm. < ném. Neusiedel 'új lak, új telep'. *Wertner*: Száz. XLV, 17.

Nizsna k. Árva vm. < szl. nizsna 'alsó, síkon fekvő falu'. *Melich*: Jegyz.

Nógrád k. Nógrád vm. R Naugrad ~ Nougrad ~ *Neugrad < dél. szl. Növgrad < szl. novĭ 'új' + grad 'város, Festung, Burg'. *Melich*: MNy. XVII, 5. — *Borovszky*: Honf. tört. 68. — *Pais*: Magy. Anon. 128.

Nógrádszakál l. Szakál a.

Noszlop k. Veszprém vm. < szl. ered. Noszlop szn. 'ne lépi, ne tágits' (< szl. Neustup ~ Neostup szn.) *Melich*: Szl. jöv. szav. I. k. 2. r. 121.

Noszoly k. Szoln.-Dob. vm. < szl. nosilo (nyoszolya) 'folyamagy'. *Bátky*: Szoln.-Dob. vm. 541. — Más magy.: *Szoln.-Dob.* vm. V, 243.

Nova k. Zala vm. < szl. novŭ 'új' szárm. Has. ered.: Novaj, Novák, Nógrád. *Borovszky*: Honf. tört. 68.

Novaj k. Abaúj-Torna stb. vm. < Novaj < Novej < Nové < Noé szn. *Pais*: MNy. XII, 79. — *Borovszky*: Borsod vm. 8. — Más magy.: l. Nova a.

Novák l. Nova a.

Ny

Nyárád k. Ung vm. < nyár + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344. — *Pais*: Magy. Anon. 128. — *Horger*: FE. IX, 42. szer. a -d vvel bővelkedő jel. hn. képző; tehát Nyárád = 'nyáriában bővelkedő hely'.

Nyárasd k. Pozsony vm. < nyáras + -d hn. képző.

Nyáregyháza k. Pest vm. < nyár 'fanév' + egyháza. *Pais*: MNy. X, 69.

Nyársapát p. Pest vm. R Nyárasapát < nyár 'fanév' + -s + apát. *Pais*: MNy. X, 69.

Nyé k. (Alsó-, Felső- stb.) k. Tolna vm. < vszleg nyék kn. 'lábásjóság befogadására szolgáló, mindig kerítésszerű és tödetlen pásztor alkotmány'. *Hermann*: MNy. I, 28. — *Nagy G.*: Tur. XXVIII, 27. szer. < Nyék (R Neek) nemzets.-név. Így magy.: *Rohonyi*: Honf. tört. 169.

Nyésta k. Abaúj-Torna vm. < R Nesta ~ Neste < Nest (< nest ~ nyest) női név. *Jakubovich*: MNy. XI, 387.

Nyirád k. Zala vm. < nyír 'fanév' + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Nyíregyháza v. Szabolcs vm. < nyír 'láp, mocsár' + egyháza. *Nagy I.*: FE. VI, 174.

Nyírsid k. Szilágy vm. R Nyírséd < nyír 'láp, mocsár' + séd 'folyó, siető'. *Bátky*: FE. V, 121.

Nyitra v. Nyitra vm. R Nitrava szl. név. *Borovszky*: Honf. tört. 66.

Nyujtód k. Háromszék vm. R Nachoud. *Karácsonyi*: Tur. IX, 95.

Nyüved k. Bihar vm. < Nyüved (R Nyvud), Nyund) szn. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. a XIV. köz. I, 427.

Óbéb l. Béb a.

Óbér k. Vas vm. < R Olbruht, Olbriht, Olber, Albereth, Alber, < ném. Albert v. Albrecht vált. *Wertner*: Nyr. XLIV, 396.

Obrázsa k. Alsófehér vm. < rom. (< szl.) obreaă 'magasan fekvő mező'. *Alsófehér* vm. 745.

Ócsa k. Pest vm. < szl. jelša, olše, olša 'égerfa'. *Simonyi*: Nyr. XLIV, 242. — *Pais*: Magy. Anon. 129. szer. < Ocsa szn. és kics. -d képzős szárm.: Ócsád. — Más magy.: *Borovszky*: Honf. tört. 78.

Ocsova k. Zólyom vm. < tót Ocsa (m. Acsa) szn. szárm. *Melich*: Jegyz.

Odórfia p. Vas vm. < Odor szn. (~ Oldor < Oldró < *Oldrou < *Oldruch < *Oldrich < ném. Oldrich ~ Uldrich < Ulrich szn.) + fa (vszleg < falva). *Melich*: MNy. X, 251.

Ohába k. Alsófehér stb. vm. < rom. és szl. ohába 'adómentesség', melyet a honfoglaláskori telepítések kaptak egyes községek. *Karácsonyi*: Tört.-i jogunk hazánk ter.-i éps. bez. 59. — *Melich*: Száz. XLI, 331. — *Alsófehér* vm. 745. — *Melich*: Honf. MO. 185.

Ókéske l. Késke a.

Okor (Monor-, -ág) k. Baranya vm. < tör. ered. okor < tör. akar 'folyó, patak'. *Bátky*: FE. III, 24.

Olaszka k. Zólyom vm. < szl. valah 'pásztor' szárm. *Melich*: Jegyz.

Ombod k. Szatmár vm. < Ombod (R Ompud) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Omlás k. Szeben vm. < ném. Amnast. *Kúnos*: Nyr. III, 538.

Ond k. Zemplén vm. < Ond szn. (< ou [> ó] 'öreg, régi' + -d bec. kics. képző). *Pais*: Magy. Anon. 130. — *Bátky*: FE. IX, 196. szer. < Ond szn. (< On szn. szárm. < tör. on 'tiz').

Ondód k. Vas vm. < ondó 'kölesnek, napraforgónak stb. lefoszló pelyvéja, maghéja' (< ont igéből) szárm. *Bátky*: FE. IV, 122.

Ónod k. Borsod vm. < Ónod (R Onud) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Ónok k. Szoln.-Dob. R Olnok < kis or. olenok 'szarvas' *Szoln.-Dob*, vm. I, 546. — *Bátky*: FE. IX, 197. szer. < Onok szn. < valószínűleg On szn. (< tör. on 'tiz') + k képző.

Opáka k. Abaúj-Torna vm. < szl. opáka 'apáti, apát birtoka, apátsági birtok'. *Melich*: Jegyz.

Oravica k. Krassó-Szörény vm. < szl. orah 'diófa' szárm. Has. ered.: Oroszka, Oróc, Orsova, Oroszló, Orosztony, Oros. *Borovszky*: Honf. tört. 75. — *Melich*: Jegyz. szer. < szl. orati 'szántani' ige szárm.

- Orbó k. Szatmár vm. < szl. orba 'füz'. *Szolz.-Dob.* vm. V, 292.
 Orlát l. Orló a.
 Orló k. Sáros vm. < szl. orel 'sas' szárm. Has. ered.: Uraj, Orlát, Arló. *Borovszky*: Honf. tört. 77.
 Ormány k. Szolz.-Dob. vm. < 'erdőség' jel.-ű tör.-kun ered. szó. *Szolz.-Dob.* vm. I, 544.
 Ormánd p. Zala vm. < tör. ered. Ormand szn. (< tör. orman 'erdő, erdőség' szárm.) *R. Nagy*: MNy. XXIV, 23.
 Oróc l. Oravica a.
 Orond k. Fejér vm. < Oromd < orom kn. + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. III, 344.
 Oros l. Oravica a.
 Orosháza k. Békés vm. < Oros szn. + háza. *Horger*: MNy. XXIV, 14.
 Oroszka l. Oravica a.
 Oroszló l. Oravica a.
 Orosztöny l. Oravica a.
 Orsova k. Krassó-Ször. stb. vm. < R Ursova < szl. *Urševo ~ *Urševa < m. Ūrsü (< Ūrs) szn. + szl.-ov képző; tehát = 'Ūrs-é'. *Melich*: MNy. XXII, 6; MNy. XIX, 141. — *Pais*: Magy. Anon. 131. — L. még Oravica a. — *Moór*: Ujb. II, 443. — *Melich*: Honf. MO. 207.
 Ortaháza k. Zala vm. < Orta szn. (< ort 'irti' ige + -a ige-névképző, '-ó') + háza. *Pais*: MNy. VII, 168.
 Osli k. Sopron vm. < Osl bes. ered. nemzets.-név (< tör. oslu ~ aslu 'gabona'). *Bátky*: FE. VIII, 210.
 Ostoros k. Borsod vm. < ostor kn. + -s képző. *Pais*: Magy. Anon. 131. — Más magy.: *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.
 Osva k. Abaúj-Torna vm. R Olsva < szl. jelša, olše, olša, jolša 'égerfa' + -va ('-s') képző. *Simonyi*: Nyr. XLIV, 242.
 Oszada k. Liptó vm. < tót osada 'telep, település'. *Melich*: Jegyz.
 Oszikó k. Sáros vm. < tót osika 'nyárfia'. *Melich*: Jegyz.
 Oszlár (Tisza-) k. Borsod vm. < R Aszlar < Azalar tör. ered. szó, a -lar tör. többes képző. *Karácsonyi*: MNy. XVII, 211. — L. még Eszlár a.
 Oszlop (Bakony-) k. Veszprém vm. < tót sztlop 'támasz'. *Szombathy*: Tur. VI, 82.
 Oszró k. Baranya vm. R Osztró ~ Isztró (R Sztró) < Osztró kn. 'gyepűgát' (a gyepűrendszer korából). *Tagányi*: MNy. IX, 258. — *Horger*: MNy. XVII, 80.
 Osztopán k. Somogy vm. < R Osztupán < Sztupán. *Horger*: MNy. XVII, 80.
 Osztró k. Nyitra vm. < szl. ostrovu 'sziget' szárm. Has. ered. Osztroluka, Esztró. *Borovszky*: Honf. tört. 72.
 Osztróluka l. Osztró a.
 Ottomány k. Bihar vm. R Olthaman < R Olthoman < Otman < Oltman < ném. Altmann szn. *Wertner*: Nyr. XLV, 15. — *Borovszky*: Honf. tört. 93.

Ozd k. Borsod vm. < Ozd szn. (R Osti). *Karácsonyi*: A szék. ered. 4. — *Szilády*: Nyr. II, 109.

Ozora k. Tolna vm. < szl. Jezero 'tó' szárm. Vszleg has. ered.: Ezeres söt Pusztaszer (< Pustozero) is. *Borovszky*: Honf. tört. 71.

Ö

Öcs l. Ecsed a.

Öcse k. Zala vm. < R Eöcse szn. *Varju*: Tur. XIX, 154.

Öcsény l. Ecsed a.

Öcsöd k. Békés vm. < öcs + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 345. — L. még Ecsed a.

Ökördi k. Pest vm. < ökör kn. + -di-hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Ölyv k. Trencsén vm. < ölyv 'madár'. *Borovszky*: Honf. tört. 95.

Örke (Mező-) k. Torda-Ar. vm. < R Ürke szn. < Ür (< tör. är, ir 'férfi, hős') szn. + -ke kics. képző. *Gombocz*: MNy. XXII, 9.

Örkény k. Pest vm. < vszleg tör. ered. Örkény szn. (R Ürkün) < *Ör (< tör. är, ir, er 'férfi, hős') szn. bec. vált. *Pais*: MNy. XXIV, 170. — *Gombocz*: MNy. XI, 247.

Örményes k. Krassó-Ször. vm. < örményes (< örmény 'malom, -kő' + -s) 'örményköveket tartalmazó, ilyenek fejtésére alkalmas hely'. *Bátky*: MNy. XXIII, 218. — *Melich*: MNy. V, 301. szer. < örmény 'örvény' szárm.

Örs (Tisza-) k. Heves vm. < Örs szn. (< tör. är ~ er ~ ir 'férfi, hős' szárm.) *Pais*: MNy. XXIV, 170. — *Melich*: MNy. XXII, 5. — *Tágányi*: MNy. IX, 264.

Örsi p. Heves vm. < Ürsé < Ürsej < Ürs (< *Ürs ~ *Irs szn. < tör. er ~ ir 'férfi, hős' + -s [< -sü] bec. képző) + i birt. sz.-rag. *Gombocz*: MNy. XXII, 10.

Örvénd k. Bihar vm. < örvény ~ örmény 'malom, -kő' szárm.; tehát = 'örmény-kő fejtő hely'. *Bátky*: MNy. XXIII, 218. — *Szarvas*: Nyr. II, 344. — Más magy.: *Karácsonyi*: MNy. XXII, 209.

Öcsanád l. Csanád a.

Öskü k. Veszprém vm. < ös 'nagy' + kü 'kő'. *Historikus*: Nyr. XL, 233. — *Pais*: Magy. Anon. 132.

Ösöd k. Hont vm. < Ösöd (R Usud) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109. — Más magy.: *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Öszöd k. Somogy vm. < Öszöd (R Usud) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Öttömös p. Csongrád vm. < talán tör. Ötömiš (< tör. ötä- 'erfüllen, ausführen, bezahlen'). *Gombocz*: MNy. XI, 147. — *Bátky*: FE. IX, 192.

Öttevény k. Győr vm. < önt ige szárm. *Bátky*: MNy. XXIII, 216. — *Győr* vm. 48.

P

Padrag k. Veszprém vm. < szl. ered. Padrag szn. < R Podrag szn. (< po-drag 'carissimus, carior') v. < Podrug szn. (< po-drug 'socius'). *Melich*: Szl. jöv. szav. I, k. 2. r. 121.

Pá kod k. Zala vm. < Pá kod (R Pecud) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Paks k. Tolna vm. < Pakos szn. (R. Pacus) ~ Bakos. *Szilády*: Nyr. II, 106.

Palánka (Ó-) k. Bács-Bodrog vm. < palánka 'kerítéssel erődített várhely'. *Borovszky*: Bács-Bodrog vm. I, 131.

Páld k. Pozsony vm. < Páld szn. < Pál szn. + -d kics. képző. *Melich*: MNy. X, 151.

Pálma falu k. Szepes vm. (R Bálmar, Balmer) < Pálma (< ném. Paldemar, Baldamár szn. bec. al.) szn. + falu. *Melich*: Jegyz.

Palojta (Alsó- stb.) k. Hont vm. R Pálachta < palojta, paléta 'ponyva' (< szlov. pláhta) szárm.; tehát = 'Ponyvád, Sátoros'. *Melich*: MNy. II, 58. — *Melich*: Jegyz.

Palóznak k. Zala vm. < vszleg szl. ploskŭ 'latus' szárm. *Melich*: Szl. jöy.-szav. I. k. 2. r. 122.

Páncélcseh k. Szoln.-Dob. vm. < Páncél szn. + Cseh szn. *Szoln.-Dob.* vm. V, 382.

Pancsova v. Torontál vm. < ószl. pačina ~ pančina 'állóvíz' szárm. *Csánki*: Tört.-i Földr. 117.

Panit k. Maros-Torda vm. < Panit szn. *Karácsonyi*: A szék. ered. 4.

Pányok k. Abaúj-Torna vm. < vszleg pán 'úr' szárm. *Melich*: Jegyz.

Papolc k. Háromszék vm. < Papulec szn. *Orbán*: A szék.-föld leír. III, 159.

Parasznya k. Borsod vm. < szl. prasna 'üres' szárm. *Borovszky*: Borsod vm. 9.

Pásztó k. Heves vm. < szl. ered. Pásztó szn. (R Pásztuh) 'mén, parázna'. *Peis*: Magy. Anon. 133. — *Melich*: NyK. XLIV, 358. — *Melegdi*: MNy. XI, 36. — *Melich*: Honf. MO. 224.

Pat k. Somogy vm. < Pat szn. (< vszleg ném. Botho ~ Potho). Has. ered.: Pata, Patas, Pátfal, Patacs, Pataj, Pátka, Poty, Potyond. *Bátky*: FE. VI, 169.

Pata k. Somogy stb. vm. < Pata szn. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV. köz. I, 20. — *Pais*: Magy. Anon. 133. — *Balássy*: Száz. VI, 314.; VII, 97. — L. még Pat a.

Patacs l. Pat a.

Pataj l. Pat a.

Patas l. Pat a.

Pátfal l. Pat a.

Pátka l. Pat a.

Patró k. Somogy vm. < szl. ered. Patró (R Patroh < Patruh < *Patruch) szn. (< szl. Patruch szn. < vszleg szl. patruch, patruh 'ör'). *Melegdi*: MNy. XI, 37. — *Melich*: NyK. XLIV, 360. szer. Pátroha is has. ered.

Pátroha l. Patró a.

Paty l. Pat a.

Pazdány k. Baranya vm. < Paznán < Pazmán < óm. Pasz-

mán < ném. Pazman < Pazeman < Paza (talán ném. Baso ~ Bazila szn.-ben levő v. ófn. baz 'besser, mehr' kn.) + man 'vir'. *Melich*: Száz. LVII—LVIII, 710.

Pázmány p. Békés vm. < Pázmány szn. (R Pazman l. Pazdány a.). Has. ered.: Pázmánd, Pazdány. *Melich*: Száz. LVII—LVIII, 710.

Pázmánd l. Pázmány a.

Péc (Kis-, Nagy-) k. Győr vm. < Pécz szn. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV. köz. II, 427.

Pécel k. Pest vm. < ném. ered. Pécel szn. *Jakubovich*: MNy. XXIII, 233. — *Balássy*: Nyr. XXV, 446. — *Borovszky*: Pest vm. 109.

Pecöl k. Vas vm. < ném. ered. Pecöl szn. (< Pecli ~ Pezli). *Jakubovich*: MNy. XXIII, 236.

Pécs v. Baranya vm. < ószl. *pečī 'öt, quinque'. *Melich*: Nyr. XXIX, 510. — *Rupp*: MO. helyr. tört. I, 353. — *Borovszky*: Honf. tört. 73. szer. < szl. peč 'szikla' szárm. és has. ered.: Pécsöl, Pécska.

Pecseley k. Szilágy vm. R Pechel ~ Peczej ném. ered. szn. (vö. Pécel, Pecöl). *Jakubovich*: MNy. XXIII, 237.

Pécsenyéd k. Sopron vm. a besenyő népnév elszárvosodott alakja. *Tagányi*: MNy. IX, 263. — Más magy.: *Mohl*: Száz. XXXVII, 613.

Pécska l. Pécs a.

Pécsöl l. Pécs a.

Pekelnik k. Árva vm. < szl. pekló 'pokol' szárm. *Melich*: Jegyz. — *Borovszky*: Honf. tört. 79. szer. < szl. pekel 'szurok' szárm.

Peleske l. Pilis a.

Pelsőc l. Pilis a.

Pénteksúr l. Súr a.

Pentele (Duna-) k. Fejér vm. < Pentelé < Pentelej < Pantelej < gör. Panteleimon szn. (vö. lat. Pantaleon) röv. al. *Pais*: MNy. XXII, 49.; *NyK*. XLIV, 332. — *Wertner*: Nyr. XLIII, 305. — *Horger*: MNy. XXI, 271. szer. < ol. Pantalón szn.

Perbál k. Pest vm. < szl. Pribór 'bórfenyő melléke'. *Karácsonyi*: A m. nemz. őstört. 92.

Pere l. Bér a.

Perecseny k. Ung stb. vm. < vszleg Perecseny szn. (< orosz ered. perecseny 'az eke két rúdszárát összekötő keresztfa'. Has. ered.: Peröcsény is. *Bátky*: FE. VII, 120.

Pered l. Bér a.

Peresztég k. Sopron vm. R Presztég < vszleg szl. přě 'durch, über' + styg 'via'; tehát = 'átalút'. *Melich*: Szl. jövőszav. I. k. 2. r. 124.

Perlak k. Zala vm. < szl. pre 'át' + vlak 'húzás, vontatás, átkelés' (a gyepűrendszer korából). *Tagányi*: MNy. IX, 263.

Perlasz k. Torontál vm. < ófn. perla 'gyöngy' szárm. *Borovszky*: Honf. tört. 93.

Perlep k. Bars vm. < tót Prilep 'folt, ragaszték'. *Melich*: Jegyz.

Peröcsény k. Hont vm. < szl. prično, prečno 'szembenfekvő' szárm. *Melich*: Jegyz. — L. még Perecseny a.

Pest l. Budapest.

Pestény l. Pészak a.

Pestera l. Pészak a.

Pestes k. Szoln.-Dob. vm. < szl. ered. pest 'kemence' szárm. *Bátky*: MNy. XXIII, 218. — *Hefty*: Nyr. XL, 304. szer. < szl. pestes 'sziklás' (vö. Pest-tel).

Pészak k. Torontál vm. < szl. pések 'durva szemű homok' szárm. Has. ered.: Pestény, Pöstyén, Pestera, Piszke. *Borovszky*: Honf. tört. 71.

Peszek k. Hont vm. < szl. pések 'homok, fövény'. *Melich*: Jegyz.

Peszér k. Bars vm. < szl. p'sar 'ebörző' (vszleg királyi ebek őreinek falva). *Melich*: Jegyz.

Pét k. Veszprém vm. < Pét szn. a Péter szn. röv. bec. al. *Melich*: MNy. X, 106. — *Pais*: Magy Anon. 134.

Pete k. Kolozs vm. < Pete szn. < Pet a Péter röv. bec. al. + -e kics. képző. *Melich*: MNy. X, 153.

Peterd k. Bihar vm. < Peterd ~ Péterd szn. < Péter szn. + -d képző. *Melich*: MNy. X, 151. — *Pesty*: Száz. IX, 652.

Pető (-háza, -falva) k. Sopron vm. < Pető szn. < Pet a Péter szn. kics. bec. al. + -ő kics. képző. *Melich*: MNy. X, 154.

Petróc k. Zemplén vm. R Petrolc < Peter szn. + olc (< ném. helz). *Deutsche Ortsn.* 28.

Pilis k. Pest vm. (R Plys) < szl. ered. pilis 'barátoknak egy ruhadarabja' (< ószlov. plešŭ eredetileg 'kopaszság' később 'pilis'). *Asbóth*: NyK. XVIII, 373. — *Borovszky*: Honf. tört. 70. szer. Pelsöc, Peleske is has. ered. — *Melich*: Szl. jöv. szav. I. k. 2. r. 372. — *Kardcsonyi*: A m. nemz. őstört. 92.

Piski k. Hunyad vm. R Pispeki < Püspöki. *Historikus*: Nyr. XLVIII, 95.

Piszke l. Pészak a.

Plostin k. Liptó vm. < szl. ploskü 'lapos' szárm. *Melich*: Jegyz.

Pojána k. Hunyad stb. vm. rom. ered. pojána 'havasi rét, tisztás'. *Hefty*: Nyr. XL, 304. — *Alsófehér* vm. 744. — L. még Polyán a. — *Melich*: Honf. MO. 163. szer. has. ered. Pojen, Polyán.

Pojen l. Pojána a.

Pola k. Zala vm. < szl. poljana 'mezőség' vált. Has. ered. Polány, Polyi. *Borovszky*: Honf. tört. 74.

Polány (-falva) k. Vas vm. < R Palán < szl. plân 'offene, waldfreie Gegend, der Vorplatz'. *Melich*: Szl. jöv.-szav. I, 2. r. 121. — *Hefty*: Nyr. XL, 305. — L. még Pola a.

Polgár (Tisza-) k. Szabolcs vm. < Polgár szn. < Palgár ~ Pulgár < Palagár ~ Pologár < szl. plogar ~ plugar 'ekés, szántóvető, földműves' (< szl. plug 'eke'). *Kardcsonyi*: MNy. IV, 229. — *Gombocz*: MNy. IV, 280. szer. < polgár < kín. burgoere 'Bürger'. Has. magy.-ok: *Melich*: MNy. IV, 365. — *Tagányi*: MNy. IV, 455.

Polyán k. Szeben vm. < szl. poljana 'mező, síkság, hegyek közt elterülő fensík'. Has. ered. Pojána. *Melich*: Jegyz. — *Melich*: Honf. MO. 163.

Polyi l. Pola a.

Pomáz k. Pest vm. < 'kenés, csiriz' ószl. ered. szó. *Karácsonyi*: A m. nemz. őstört. 92.

Pomogy k. Moson vm. < ném. *Pamhagen*. Kúnos: Nyr. XIII, 491.

Ponor k. Hunyad vm. < szl. ponor 'mélység, örvény, völgykatlan' Nyr. XLI, 200. — *Borovszky*: Honf. tört. 71. — *Alsófehér* vm. 746.

Poprád k. Szepes vm. < szl. ered. paprád 'párány'. *Melich*: MNy. XXV, 45.

Pordány (Lajta-, Bába-, Vulka-) k. Sopron vm. < Paradan < Pradán < Prodán szl. ered. szn. (< délszl. prudán 'hasznos, 'dvösséges') *Karácsonyi*: MNy. IV, 175. — *Horger*: Nyr. XXXIX, 340.

Poroszló k. Heves vm. < szl. Proslav, Prislav szn. *Melich*: Nyr. XXXIII, 325.

Porva k. Veszprém vm. < tót poprava 'vesztőhely'. *Szombati*: Tur. VI, 82.

Potyand l. Pat a.

Pozsony v. Pozsony vm. < vszleg Pozsony szn. < Posony < Poson (< Posun ~ Pusun) < ó-m. Posu (> Pos) szn. + -n (> -ny) kics. képző. *Melich*: Száz. LVII—LVIII, 712.; MNy. XV, 57.; Nyr. XXIX, 509. szer. < szl. pōznja 'rét, szénatermő hely' szárm.

Pőse (Nagy-, Kis-) k. Vas vm. < Pőse nemz.-név. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV. köz. II, 446.

Pöstyén l. Pészak a.

Prakfalu k. Szepes vm. < Prak szn. + falu. *Melich*: Jegyz.

Preszák a k. Bihar stb. vm. < szl. preszaka 'bevágás, gyepű'. *Győrffy*: FK. XLI, 469. — *Alsófehér* vm. 746. — *Alexis*: Nyf. I, 207.

Pribilina k. Liptó vm. < Pribil szn. szárm. *Melich*: Jegyz.

Pribis k. Árva vm. < Pribis szn. *Melich*: Jegyz.

Pribó k. Gömör vm. R Priboj < szl. pripoj 'vnek a tartozéka'. *Melich*: Jegyz.

Pulyon (Kis-) k. Szoln.-Dob. vm. R Pujon < ószl. puhlján, puhlina 'lágy, porhanyó, puha talaj'. *Szoln.-Dob.* vm. V, 476.

Pusztaszer l. Ozora a.

R

Rád k. Nógrád vm. < szl. ered. Rád szn. *Melich*: Szl. jöv.-szav. I. k. 2. r. 125.

Rádalfalva k. Vas vm. < RRadalfalva < ném. ered. Radal szn. + falva. *Deutsche Ortsn.* 41. — Has. magy.: *Moór*: UJb. IX, 56.

Rádóc k. Bars stb. vm. < szl. ered. Rádóc szn. (< szl. Radovic). *Moór*: UJb. IX, 247.

Radvány k. Zemplén vm. < Radvány szn. < szl. Radoan (< szl. Rado-mir, Rado-gost szn. bec. al.) *Melich*: Jegyz.

Rakató k. Alsófehér vm. < szl. rakita 'füzfa' magyaros al. Has. ered.: Rakottyás. Rekettye, Regettő. *Borovszky*: Honf. tört. 75.

Rákó k. Ung. stb. vm. szl. ered. rák szárm. Has. ered.: Rákóc, Rakovica. *Borovszky*: Honf. tört. 78.

Rákóc l. Rákó a.

Rákosd k. Hunyad vm. < rákos + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Rakottyás l. Rakató a.

Rakovica l. Rakató a.

Raksa k. Turóc vm. < Radislav szn. kicsinyített és továbbképzett al. *Melich*: Jegyz.

Raposka k. Zala vm. R Rapsoka < Repsoka < Repesoka < Repe szn. + sok 'falu' + -a birt. sz.-rag. *Pais*: MNy. X, 256.

Rás k. Abaúj-Torna vm. < Rás szn. (a Rastislav v. Radislav szn. bec. al.) *Melich*: Jegyz.

Rátkó k. Gömör vm. < szl. Rad- szn. bec. Radoko alakjából. *Melich*: Jegyz.

Rátót k. Veszprém vm. R Rátoltfalva < ném. ered. Rátold szn. + falva. *Deutsche Ortsn.* 41. — *Karácsonyi*: Magy. nemzets.: XIV. köz. III, 3. — *Borovszky*: Borsod vm. 29.

Ravazd k. Győr vm. < ravasz 'vszleg róka' + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 345.

Rebra k. Beszterce-Nasz. vm. < szl. reber 'halom'. szárm. Has. ered.: Rebrény. *Borovszky*: Honf. tört. 73.

Rebrény l. Rebra a.

Regenye k. Baranya vm. < Regen szn. *Hatos*: Száz. IV, 378.

Regettő l. Rakató a.

Rendek k. Vas stb. vm. < Rednek (< szl. řivňníkű). *Moór*: Ujb. IX, 50.

Repistye k. Bars vm. < szl. řěpa 'répa' szárm.; tehát = 'répás'. *Borovszky*: Honf. tört. 76. — *Melich*: Jegyz.

Retteg k. Szoln.-Dob. vm. < szl. retjag 'hegylánc, borda' szárm. *Szoln.-Dob.* vm. I, 542.

Réty k. Háromszék vm. < Réty szn. *Orbán*: A székföld leírása. III, 168.

Rójt k. Bihar vm. R Ruchd ~ Rahd. *Melich*: NyK. XLIV, 348.

Rohonc k. Vas vm. < szl. orěchovŭc (a) < szl. orěchŭ 'Nuss'. *Moór*: Ujb. IX, 239.

Rokító k. Sáros vm. < szl. rakita 'iűzfű' nyj-i al. Hás. ered.: Rokitóc. *Borovszky*: Honf. tört. 75.

Rokitóc l. Rokító a.

Rokus k. Szepes vm. < szl. rogoz 'sás, gyékény'. *Melich*: Jegyz.

Rosztócs k. Arad vm. R Rosztóc, Rosztolc < vszleg Rost ném. ered. szn. + olc (< ném. holz). *Deutsche Ortsn.* 28.

Rozvád k. Trencsén vm. < tót roz 'szét' + voda 'víz'. *Melich*: Jegyz.

Rózsnjó k. Gömör vm. < rózsa szárm.? *Rupp*: MO. helyr. tört. II, 108.

Röjtök k. Sopron vm. < Rejtek a gyeplürendszer korából. *Ta-gányi*: MNy. IX, 265. — Más magy.: *Stessel*: Száz. XXIII, 295.

Rönök k. Vas vm. < Rünük < Rivnik < szl. Rov (< szl. rov ű) 'gyepű, effossio' szárm. *Moór*: Ujb. IX, 49.

Ruda k. Hunyad v. < szl. ruda 'érc'. *Borovszky*: Honf. tört. 80.

Rudna k. Torontál stb. vm. < szl. rudina 'ércbánya' *Borovszky*: Honf. tört. 80. — *Melich*: Jegyz. szer. Rudnó is has. ered.

Rudnó l. Rudna a.

Ruszkín k. Szepes vm. < Ruszkin szn. < ném. Rus szn. + -kin (< -ken < -chen) kics. képző. *Melich*: Jegyz.

Rutka k. Turóc vm. < szl. rutka 'forrás'. *Melich*: Jegyz.

S

Ság k. Győr vm. < ság (< vszleg ném. Schach: Sah < ófn. scac: Scaca) 'Wald, Gebüsch'. *Pais*: MNy. IX, 360.

Ságod k. Zala vm. < ság (vö. talán Ság a.) + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Sajgó k. Szoln.-Dob. vm. < sajgó 'zajgó' (erdőről kapta nevét.) *Szoln.-Dob.* vm. VI, 5.; I, 542.

Sajó k. Gömör stb. vm. < savjó < sav 'só' + jó 'folyó'. *Melich*: MNy. XX, 33.

Sajógömör l. Gömör a.

Sajósenye l. Senye a.

Sál k. Vas vm. (R Saal, Sool) < Sál szn. < Saul szn. *Csánki*: MNy. II, 387. — *Melich*: Jegyz.

Sálfa kr. Vas vm. R Salfalva, Solfalva < Sal szn. (< Saul szn.) + falva. *Csánki*: MNy. II, 387.

Salló (Nagy-, Kis-) k. Bars vm. < salló < sarló. *Bátty*: FE. V, 125.

Sály k. Borsod vm. (R Saaly, Saal, Sal) < Sál szn. (< Saul). *Csánki*: MNy. II, 387.

Sálya k. Nagy-Küküllő vm. < Sályi (< Sál 'Saul' szn. + -i hn. képző) rom. torzítással vszleg. Has. ered.: Sályi is. *Csánki*: MNy. II, 389. — *Trem*: Ujb. VIII, 397.

Sályi l. Sálya a.

Sámod k. Baranya vm. < Sámod (R Samod) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Sárd k. Fejér vm. < sár kn. + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Sárfalva k. Hunyad vm. R Salfalva < Sál (< Saul) szn. + falva. *Csánki*: Nyr. II, 392.

Sarkad k. Bihar vm. < sarok kn. szárm. (t. i. Bihar vm.-nek délnyug.-i szegletében van). *Márki*: Sarkad tört. — *Szarvas*: Nyr. II, 345. *Pais*: MNy. VIII, 303.

Sárkány p. Komárom stb. vm. < Sárkány szn. *Bátty*: FE. I, 140. — Más magy.: *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.

Sarmaság k. Szilágy vm. < sarma 'növénynev' + ság 'hegy, domb'. *Hefty*: Nyr. XL, 306.

Sárpatak k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Scharpendorf. *Kúnos*: Nyr. XIII, 539.

Sárrét p. Pozsony vm. < sár 'mocsár' + rét. *Hunfalvy*: Ethnogr. 180.

Sárszeg k. Bihar vm. < sár 'mocsár' + szeg. *Huntalvy*: Ethnogr. 180.

Sárvár k. Vas stb vm. < sár 'sárga' + vár. (Agyagos földből épített földvárat a sárgaszínű sáncairól nevezték el Sárvárnak.) *Karácsonyi*: A honf. és Erdély 26. — Más magy.: *Huntalvy*: Ethnogr. 180.

Sárvásár k. Kolozs vm. R Sálvásár < Sál szn. (< Saul) + vásár. *Csánki*: MNy. II, 394. — Más magy.: *Huntalvy*: Ethnogr. 180.

Sásd k. Baranya vm. < sás kn. + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 345.

Sásony k. Moson vm. R Sáson ~ Sásun < sás 'vizinövény' + -n (~ -ny) kics. képző. *G-M.*: MNy. XXIII, 54.

Sasvár (Tisza-) k. Ugocsa vm. < ném. Schossberg. *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.

Sávoly k. Somogy vm. R Savol, Sawl < Sávoly szn. (a Sauk szn. m. eltorzítása). *Csánki*: MNy. II, 390. — *Pais*: MNy. XXIV, 95.

Segesd (Alsó-, Felső-) k. Somogy vm. < ség ~ ség 'hegy, domb, halom' + -s + -d képzők. *Pápay*: MNy. XXIII, 214.

Segesvár v. Nagy-Küküllő vm. < séges (< ség ~ ség 'domb, hegy, halom' + -s). + vár; tehát = 'hegyes, dombos vár'. *Pápay*: MNy. XXIII, 214.

Selmechánya v. Hont vm. < R Schebnicz-Bánya < szl. Schebnicz 'patak' + bánya. *Borovszky*: Hont vm. 85.

Semesnye k. Szoln.-Dob. vm. < szl. smažine 'aszópatak' (< szl. smag, smažiti 'kiszáradni, kiaszni'). *Szoln.-Dob.* VI, 77. — Más magy.: *Szoln.-Dob.* I, 542.

Semjén k. Zemplén stb. vm. < Semjén szn. < Simián < Simeán < Simeon szn. *Karácsonyi*: MNy. IV, 126. — *Karácsonyi*: A szék. ered. 42.

Senye k. Borsod vm. < Senye szn. *Karácsonyi*: A szék. ered. 42.

Sepse l. Szepes a.

Siklód k. Udvarhely vm. < sikló kn. + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Siményfalva k. Udvarhely vm. R Semjénfalva < Simény szn. (< Simien < Semjén < Simián < Simeán < Simeon szn.) + falva. *Karácsonyi*: MNy. IV, 227.

Sirák k. Hont vm. < szl. sirek 'köles' szárm. Has. ered.: *Szirák*. *Borovszky*: Honf. tört. 76.

Sirók k. Heves vm. < szl. širokú 'széles' szárm. Has. ered.: *Siroka*. *Borovszky*: Honf. tört. 69.

Siroka l. Sirók a.

Siter k. Bihar vm. < Séter < Seiter < Sehter < Suhtur (olv. Söhtör). *Karácsonyi*: Tur. XII, 96.

Sok l. Alsok a.

Solt k. Pest vm. < Solt (~ Zsolt) szn. *Melich*: MNy. XXI, 126.; XV, 125. — *Rohonyi*: A honf. tört. 169. — *Fiók*: Száz. XLI, 610.

Sóly k. Veszprém vm. < Sóly (~ Sól) szn. a Saul szn. m. eltorzítása. *Csánki*: MNy. II, 390.

Som k. Somogy vm. < Som szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Somodi k. Abaúj-Torna vm. < Somodi (R Chomudi) szn. *Szidlady*: Nyr. II, 109. — Más magy.: *Szarvas*: Nyr. II, 344.

Somodor k. Somogy vm. < Som 'növénynév' + -od + -or képzőbokr. *Bátty*: FE. II, 236.

Somogy k. Baranya vm. < R Sumugy (Sumug) < Sumigy (Sumig) = sumi (> sum > som) 'Kornelkirsche, cornum' + -gy (< -d) vvel bővelkedő jel-ű hn. képző; tehát = 'somfában bővelkedő hely'. *Horger*: FE. IX, 42.

Somogyom k. Kis-Küküllő vm. R Somogyon < Somogy (~ Sumugy) szn. + -m (< -n) kics. képző. *Melich*: MNy. XIII, 18. — *Horger*: FE. IX, 42.

Somorja k. Moson vm. < Samarja < Szent Mária. *Pesty*: MO. hn. 328. — *Rupp*: MO. helyr. tört. I, 139. — *Pesty*: A hn. és a tört. 49. — *Kúnos*: Nyr. XIII, 492.

Somos k. Sáros vm. < Somos (R Chomos ~ Sumos) szn. *Szidlady*: Nyr. II, 109.

Sopron v. Sopron vm. a kelta *Scarabantia*-ból rövidült v. romlott (v. még helyesebben a frank *Cyperon*-ból). *Borovszky*: Honf. tört. 65. — *Nagy I.*: Száz. XVII, Függelék 14.

Soroksár k. Pest vm. (R *Surcusar*) < *Surkusár* < sark 'sarkok' + sár 'folyós mocsár, mocsaras folyó'. *Pais*: Magy. Anon. 136.

Sótony k. Vas. vm. R *Zolthon* ~ *Solthon* ~ *Söltum* ~ *Shuton* < *Sótony* szn. < *Solt* (~ *Zsolt*) szn. + -n (~ -ny) kics. képző. *Melich*: MNy. XXI, 126.

Söjtör k. Zala vm. < *Sëjtër* < (*Söhtör* ~ *Sehtör*) *Sehter* < ném. *Sechter* (< kfn. *sehter* = ófn. *sehtare*) 'sajtár'. *Pais*: MNy. IX, 176. — *Bátty*: FE. VII, 123.

Söréd k. Fejér vm. < vszleg söre 'állat név' szárm. *Bátty*: FE. II, 165.

Stósz k. Abaúj-Torna vm. < ném. *Stoss* 'hámor, vashánya'. *Melich*: Jegyz.

Strázsa k. Szepes vm. < szl. ered. strázsa 'ör' a gyepűrendszer korából. *Tagányi*: MNy. IX, 263.

Stubnya (Alsó-, Felső-) k. Turóc vm. < ném. *Stuben*. *Kúnos*: Nyr. XIII, 490.

Sukoró k. Fejér vm. < *sukoró* (< *sukor-* ~ *sugor* ~ *zsugor* -igének -ó képzős igeneve) 'tekergős'. *Pais*: MNy. XIV, 21.

Súr (Péntek-) k. Pozsony stb. vm. < (sór) *súr* 'liget, berek, erdős hely'. *Wagner*: Pozsony vm. hn. 4. — Más magy.: *Szombathely*: Tur. VI, 81.

Susány k. Gömör vm. < szl. *subŭ* 'száraz' szárm. *Melich*: Jegyz.

Sükő k. Udvarhely vm. < *Sikō < R *Sikoŭ* < *Sik* (< *Sikstus* lat. szn. röv. al.) szn. + -oŭ (> -ó) kics. képző. *Pais*: MNy. XII, 369.

Sükösd k. Pest vm. < *Siküsd*, *Sikusd* < *Sicust* szn. (< lat. *Sikst* < lat. *Sikstus* (írva *Sixtus*) szn.-ból való elvonás). *Pais*: MNy. XII, 369.

Süttör k. Sopron vm. < *Sütör* < *Sitör* < *Siter* < *Séter* < *Sejter* < *Sehter* (< *Sehtör* ~ *Söhtör*) < ném. *Sechter* 'sajtár'. *Pais*: MNy. IX, 174.

Sz

Szabadka v. Bács-Bodrog vm. < szabad + -ka kics. képző; azaz 'olyan hely, ahol szabadosok azaz szabadalmazott jobbágyságoknak'. *Iványi*: Szabadka v. 5.; — Száz. XVI, 493.

Szabár k. Zala stb. vm. < szl. Sobor szn. *Moór*: Ujb. IX, 240. — L. még Szopor a.

Szabolcs (Pusztá-) k. Szabolcs stb. vm. < Szabolcs szn. *Pais*: Magy. Anon. 138. — *Rohonyi*: A honf. tört. 162. — *Pauler*: Száz. XI, 390.

Szada k. Zemplén vm. < 'kertalja' jel-ű szl. ered. szó. *Réthy*: Akk. I, 179.

Szádecse k. Trencsén vm. < tót sadek 'kis gyümölcsös kert, gyümölcsény' szárm. *Melich*: Jegyz.

Szádelő k. Abaúj-Torna vm. < szád 'száj' + elő (a gyepterendszer korából). *Tagányi*: MNy. IX, 261. *Hefty*: Nyr. XL, 165.

Szaján k. Torontál vm. < vszleg Szaján ~ Zaján szn. *Pesty*: MO. hn. 333. — *Borovszky*: Torontál vm. 112.

Szák k. Komárom vm. < Szák (~ Cák) szn. *EtSz*. IV, 609. — *Bátky*: FE. I, 140. — *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV. köz. III, 38.

Szakál (Nógrád-) k. Nógrád vm. < ném. Sackeldorf. *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.

Szakáld k. Borsod vm. < szakál + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 345.

Szakcs k. Tolna vm. < Szakcs szn. (< tör. szakcsi 'ör'). *Karácsonyi*: A m. nemz. honalap. 18.

Szakoly k. Szabolcs vm. < Székölly, Székely név mélyhangúvált. *Szabó*: Száz. XIV, 494. — Más magy.: *Huntalvy*: Száz. XV, 98.

Szala k. Abaúj-Torna vm. R Salaha 'sós víz' (< sal 'só' + germ. aha 'aqua, víz'). *Melich*: Jegyz.

Szalánc k. Abaúj-Torna vm. < Szal. (R Zal < Zalán szn.) szn. + ánc 'föld'? *Dongó Gyártás*: Akk. XII, 28.

Szalatna k. Zólyom vm. < szl. slatina 'sós vizet tartalmazó mocsár, tó'. *Melich*: Jegyz.

Szalók k. Zemplén stb. vm. < Szalók szn. *Pais*: Magy. Anon. 138, 132. — *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV. köz. III, 45. — *Varju*: Tur. XIX, 154.

Szalónak k. Vas vm. < szl. Slavínik v. Slavúnik vszleg szn. *Moór*: Ujb. IX, 24.

Szalonna k. Borsod vm. R Zelenna < ószl. zelenu 'zöld'. *Borovszky*: Borsod vm. 9. — *Szoln.-Dob*. vm. I, 542. szer. a. *Szoln.-Dob*. vm.-i Szalonna < szl. slanina 'sós'.

Szalonta (Nagy- stb.) k. Bihar vm. < ószl. ered. Szalonta szn. *Karácsonyi*: Magy. nemzet. honal. 25. — Más vszleg téves magy.: *Borovszky*: Honf. tört. 93.

Szamosdob l. Dob a.

Szápár k. Veszprém vm. < szl. czápár 'kecskebak őriző'. *Karácsonyi*: Száz. XLII, 98. — *Szombathely*: Tur. VI, 87. — L. még Szopor a.

Szaporca l. Szopor a.

Szár k. Fejér vm. < Szár szn. (< szár 'kopasz'). *Bátky*: FE. VII, 197.

- Szárazkék l. Kékes a.
 Szárszó k. Somogy vm. < Száraszó < szár + aszó 'völgy'.
EtSz. I, 161. — *Pais:* MNy. VIII, 392. — *Tolnai:* FE. II, 71.
 Szarvasd k. Tolna vm. < szarvas + -d hn. képző. *Szarvas:*
Nyr. II, 345.
 Szarvasgede l. Gede a.
 Szarvaskend l. Kend a.
 Szász (Új-, Bereg-) k. Bereg vm. < alném. sass (úfn. Sitz)
 'ülés'. *Melich:* Jegyz.
 Szászbréte l. Bréte a.
 Szásza k. Gömör vm. < ném. sass (Sitz) 'ülés; telepedés' szárm.
Melich: Jegyz.
 Szászcsanád l. Csanád a.
 Szata p. Zala vm. < Szata (< Szat szn. + -a) szn. *Melich:* MNy.
 XIX, 105.
 Szatmár v. Szatmár vm. < Szatmár (R Szotmár) flamand v.
 vallón- ol. szn. *Kardcsonyi:* Kleb. eml. 218. — Has. magy.: *Pais:* Magy.
 Anon. 139. *Deutsche Ortsn.* 14.
 Szatmárnémeti l. Németi a.
 Szatymaz k. Csongrád vm. < tör. ered. Szatymaz (R Zot-
 maz) szn. (< talán sat- 'verkaufen, handeln' + -maz tör. neg. part.
 képző. *Gombocz:* MNy. XI, 148. — *Melich:* A honf. kori MO. 70.
 Százhalom k. Nagy-Küküllő vm. < száz 'sok' + halom
 'olyan tumulus, amilyenekbe a besenyők, kunok temetkeztek'. *Melich:* A
 honf. kori MO. 10. — Más magy.: *Edelspacher:* *Nyr.* V, 39.
 Szeben v. Szeben vm. < R Siebenburg < Sieben 'Sibin' szn.
 + burg 'vár'. (Ettől a várostól kapta először a szászok lakta vidék, ke-
 söbb egész Erdély a ném. Siebenbürgen elnevezést.) *Pesty:* Száz. II, 117.
 Szécs k. Zemplén vm. < szl. sěk, sěč 'irtás, vágás, gázló'. *Me-
 lich:* Jegyz.
 Szegfalu l. Szegvár a.
 Szeged v. Csongrád vm. < szeg ~ szög szárm. (azaz a Tisza
 és Maros összefolyása következtében támadt szeg-től nyerte nevét).
Csánki: Tört.-i földr. I, 677. — *Szarvas:* *Nyr.* II, 345. — *Reizner:* Szeged
 tört. 32. szer. < szöged ~ szüged 'sziget'.
 Szeghalom k. Békés vm. < szeg 'szög, szöglet' + halom. *Pais:*
 Magy. Anon. 139. — L. még Szegvár a.
 Szegvár k. Zala vm. < Szeg vszeg szn. (< szeg 'clavus, Na-
 gel' + vár). Has. ered.: Szeghalom, Szegfalu. *Bátky:* FE. VII, 197.
 Szekcső (Duna-) k. Baranya vm. < szökös (szökik) ige -ő
 képzős igeneve. *Pais:* Magy. Anon. 139.
 Székely (Kis-, Nagy-) k. Tolna vm. < szék 'tölgy' + el. *Bátky:*
 FE. II, 236.
 Székelyó k. Kolozs vm. utótagjában a jó 'folyó' rejlik. *Melich:*
 MNy. XX, 33.
 Székes k. Maros-Torda vm. < szék 'tölgy' szárm. *Bátky:* FE.
 II, 237.
 Székesfejérvár v. Fejér vm. 'az a Fehérvár, ahol a királyi
 szék volt'. *Baróti:* MNy. XIII, 234.

Szekszárd k. Tolna vm. < Szegszárd < Szeg (< szeg 'szeglet, falunép') szn. + szár 'kopasz' + -d hn. képző. *Bátky*: FE. VII, 197. — Más magy.: *Bátky*: FE. II, 237.

Székudvar k. Arad vm. < szék 'tölgy' + udvar. *Bátky*: FE. II, 237.

Szelec k. Trencsén vm. < szl. sedlo, selo 'ülés, telepedés, falu' szárm. Has. ered.: Szelecske, Szeleste, Szelény, Szellő. *Melich*: Jegyz. — *Borovszky*: Honf. tört. 80.

Szelecske k. Szoln.-Dob. vm. < rom. seliska, selisca 'szállás, falu'. *Szoln.-Dob.* vm. VI, 297. — L. még Szelec a.

Szelenc k. Hont vm. R Szelc < szl. sel'c'. 'lakós, telepes'. *Melich*: Jegyz.

Szelény l. Szelec a.

Szeleste l. Szelec a.

Szelestény k. Bars vm. < szl. selo 'falu, lak, telep' + -iste szl. hn. képző; tehát = 'nagyak, nagyfalu'. *Melich*: Jegyz.

Szelistye k. Gömör stb. vm. < szl. selo 'falu, telep' szárm., azaz 'elpusztult falu helyén épült új falu'. *Melich*: Jegyz.

Szellő l. Szelec a.

Szemely l. Zemplén a.

Szemenye l. Zemplén a.

Szemere k. Abaúj-Torna stb. vm. < Szemere szn. < szemere (< tör. samar 'eltör, összeront') 'pusztító, rontó'. *Török*: Nyr. XL, 131. — *Kardcsanyi*: Magy. nemzets. XIV. köz. III, 57. — *Pais*: Magy. Anon. 140.

Szemeréd (Alsó-, Felső-) k. Hont vm. < Szemere szn. (l. ott) + -d képző. *Török*: Nyr. XL, 131.

Szemes k. Somogy vm. a szem kn. szárm. 'határőrszem' (a gyepterendszer korából). Vszleg has. ered.: Szémő, Szempc. *Tagányi*: MNy. IX, 265. — Más magy.: Szilády: Nyr. II, 109. — L. még Szimő a.

Szémő l. Szemes a.

Szempc l. Szemes a.

Szencse k. Bars vm. < széna (< szl. seno) kn. szárm. Has. ered.: Szenice, Szenna. *Borovszky*: Honf. tört. 76.

Szend k. Komárom stb. vm. < Szemd < szem + -d képző. (Volt Szend < Szemd szn. is.) *Pais*: MNy. VIII, 302. — *Szilády*: Nyr. II, 109. — *Borovszky*: Szendrő vára 5. — L. még Szimő a.

Szendrő k. Borsod vm. R Szendrév (írva Zend-rewe) < Szend szn. + rév. *Borovszky*: Szendrő vára 3.

Szengyel (Erdő-, Mező-) k. Maros-Torda vm. stb. < Szent-jel. *Kúnos*: Nyr. XIII, 492.

Szenice l. Szencse a.

Szenna l. Szencse a.

Szentborbás l. Borbás a.

Szentdienes l. Dienes a.

Szepes (összetételek előtagja) R Scepus < ófn. scāf 'bárány'? *Borovszky*: Honf. tört. 94. — *Melich*: MNy. XXV, 41. szer. < Szepüs ~ Szeps < Szepis < Szipüs ~ Szips < Szipis < szip 'szép' szárm. Has. ered. Szepezd, Szepsi, Szepetk, Sepse.

Szepetk k. Zala vm. < szepedek 'vízfolyás'. *Historikus*: Nyr. XXXVIII, 277. — L. még Szepes a.

Szepezd l. Szepes a.

Szepsi l. Szepes a.

Szer (Pusztá-) k. Csongrád vm. < szer 'sor, rend, mód'. *Pais*: Magy. Anon. 141.

Szér k. Szilágy vm. < R Szeür ~ Szeuer < ó-magy. Szever szn. (< bolg.-tör. Sever szn.). Has. ered. kics. képzővel Szörce és -n ~ (-m) képzővel Szörény. *Melich*: Honf. MO. 218.

Szerdahely k. Zala vm. < szl. Szědna, Szěděk, Szednik 'Mittelort'. *Moór*: Ujb. IX, 61.

Szered k. Pozsony vm. < szl. srěd 'középső' szárm. Has. ered.: Szerednye. *Borovszky*: Honf. tört. 69.

Szerednye l. Szered a.

Szeremle k. Pest vm. < R Szeremlén (az -n-t ragnak perci-piálták és ragtalan alanyesetként vonták el a Szeremle alakot.) *Horger*: MNy. XXI, 271. — *Melich*: MNy. XXV, 109. szer. < R Szeremlén < Szeremlyén < Szeremlyán < dszl. Srěmljani 'szerémiiek, szerémségiek'.

Szerencs k. Zemplén stb. vm. < Szerencs, -ně képzős tör. igei származékból lett tör., majd m. szn. *Melich*: MNy. XIX, 140. — Más magy.-ok: *Pais*: Magy. Anon. 141. *Réthy*: Akk. I, 153. *Dongó Gyártás*: Akk. II, 232.

Szerencsefalva k. Bereg vm. < Szerencsi csal. név + falva. *Lehoczky*: Száz. VII, 67.

Szerep k. Bihar vm. < vszleg szl. ered. Szerep szn. *Pesty*: MO. hn. 361. — *Melich*: Honf. MO. 230.

Szeszáрма k. Szoln.-Dob. vm. < szesz 'szikes, átkelő őrhely' + árma 'orom'; tehát = 'Székorom, Végorom'. *Szoln.-Dob*. VI, 440.

Sziágy p. Somogy vm. < R *Sziág < *Szivág < *Asziág < Asziág < Asziúág < aszú ~ aszi 'siccus, aridus' + ág; tehát = 'kiszáradt v. időnként kiszáradó vízmeder'. Vö. Szilvágy. *Pais*: MNy. XI, 272.

Szihalom k. Borsod vm. < Szihalom < Széhalom < Szénhalom < szén 'hamv' + halom 'temető'. *Edelspacher*: Nyr. V, 391. — Más magy.-ok: *Pais*: Magy. Anon. 141. *Balássy*: Heves vm. 304.

Szikra k. Sopron vm. < ném. Siegraben. *Kúnos*: Nyr. XIII, 534.

Szikszó k. Abaúj-Torna vm. < Szikaszó < szík (~ szék) 'mocsár, az a terület, ahol a szíksó virágzik' + aszó 'völgy'; tehát = 'mocsaras, szíkes völgy'. *Pais*: MNy. VIII, 393. — *EtSz*. I, 161. — *Tolnai*: FE. II, 71.

Szilád k. Nyitra vm. < szil fanév + -d (~ -gy) vvel bővelkedő jel. hn. képző; tehát = 'szilfában bővelkedő hely'. Has. ered. Szilágy. *Horger*: FE. IX, 42.

Szilágy k. Baranya vm. < *szila 'szil' + -gy kics. képző. *Edelspacher*: Nyr. VI, 242. — L. még Szilád a.

Szilágybago's l. Bago's a.

Szilás k. Komárom vm. < Szilas szn.

Szilvágy k. Zala vm. R *Szivág ~ Sziág < R Asziág (írva:

Azzyagh stb.) a szókezdő a-t névelőnek percipiólták s így maradt el; az -l pedig v. a szia ~ sziva 'szilva' v. a vasmegyei Szilvagy hatására került bele < asszú ~ aszú ~ aszi 'siccus, aridus' + ágy (< ág); tehát = 'kiszáradt v. időnként kiszáradó vízmeder'. Vö. Sziágy. *País*: MNy. XI, 272.

Szimő k. Komárom vm. R Zimerw, Scemey ~ Zemej < vszleg Szim (< szim ~ szüm 'szem') szn. + e + i képző. Has. ered.: Szind (< Szend), Szemes, Szend. *Bátky*: FE. VI, 235. — Más magy.: *Hefty*: Nyr. XL, 364.

Szind l. Szimő a.

Szinye k. Szoln.-Dob. vm. < szl. Sinji, Sinjav 'fénylő, kéklő' (erdőre v. vízre von.) *Szoln.-Dob.* VI, 457.; I, 544. — *Melich*: Jegyz. szer. < szl. svinija 'disznó'.

Szirák l. Cirák és Sirák a.

Szita k. Szoln.-Dob. vm. < szl. sita 'káka, szittyó'. *Szoln.-Dob.* vm. VI, 466.; I, 546.

Szkáros k. Abaúj-Torna vm. < tót škara 'sovány'; skarednik 'csunya, rút' szárm.; tehát = 'sovány, ösztövé' (t. i. föld) v. < szl. škare 'éplény' (= 'kocsirész'). *Melich*: Jegyz.

Szlanica k. Árva vm. < szl. slanica 'olyan hely, hol sós forrás v. sóbányászó hely van'. *Melich*: Jegyz.

Szlatvin k. Szepes vm. < szl. slatino 'sós vizű' mocsár, sós víz'. *Melich*: Jegyz.

Szoboszló (Hajdú-) v. Hajdú vm. < szl. ered. Szoboszló szn. (< szl. Sobieslav). *Melich*: FE. IX, 39. — *Bátky*: FE. VIII, 205. — *Karácsonyi*: A m. nemz. honal. 25. — *Melich*: MNy. XXV, 135.

Szód k. Bihar vm. < Szód szn. < Szoud < *Szaud < *Szaudi < *Szau + -di (> -d) kics. képző. *Melich*: MNy. XXII, 277.

Szohodol k. Alsóféhér vm. < rom. szohodol 'száraz völgy'. *Alsóféhér* vm. 744.

Szokolár k. Krassó-Szörény vm. < bolg.-szl. sokol 'sólyom' + -ár képző. *Karácsonyi*: MNy. XVII, 212. — *Pesty*: Krassó vm. II, 227.

Szokoly k. Kolozs stb. vm. < szl. sokol 'sólyom'. Has. ered.: Szokolya, Szokolcs. *Borovszky*: Honf. tört. 77.

Szokolya l. Szokoly a.

Szokolcs l. Szokoly a.

Szolnocska l. Szolnok a.

Szolnok v. Jász-Nagykun-Szolnok vm. < Szolnok szn. < Szónok ~ Szónuk < Szounuk < Szaunuk < Szaunik < Szau vszleg szn. + -nik (< -nok) kics. képzőbeker. *Melich*: Honf. MO. 237. — *Melich*: MNy. XXII, 277. — Más magy.-ok: *Hunfalvy*: Ethnogr. 444 *Borovszky*: Honf. tört. 80. szer. Szolnocska is has. ered. — *Melich*: Jegyz. — *Bánó*: Száz. XV, 2. r. 15. — *Montedégói A.*: Heves és Szoln. leírása. I.

Szomajom k. Somogy vm. R Szomajon. *Simonyi*: Nyr. XL, 234.

Szombatfa k. Vas vm. < ném. Sumétendorf. *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.

Szombathely v. Vas vm. talán a római Sabaria név ford. *Borovszky*: Honf. tört. 65.

Szomolnok k. Zemplén stb. vm. < szl. smola 'szurok' szárm. *Melich*: Jegyz. Has. ered.: Szomolya, Szomolány is.

Szomolya k. Borsod vm. < szl. smola 'szurok' szárm. *Borovszky*: Borsod vm. 9. — L. még Szomolnok a.

Szomolány l. Szomolnok a.

Szomotor k. Zemplén vm. < szl. smoter 'cél, meglátó'. *Nyr.* XXXVIII, 140. — Más magy.: *Kúnos*: *Nyr.* XIII, 492.

Szopor (Alsó- stb.) k. Szilágy stb. vm. < tör. ered. Szopor szn. (< tör. szapmak 'megfordulni, eltávolodni' igéből képzett névszó). Has. ered.: Szapár, Szabar, Szaporca (< Szapor szn. + -ca kics. képző.) *Bátky*: FE. VIII, 212.

Szótelke k. Szoln.-Dob vm. R Szoltelke, Zolthteleke < Zolt ~ Zsolt szn. + telke. *Szoln.-Dob.* VI, 471.

Szováros k. Szoln.-Dob. vm. R Zóvaros < vszleg Sóváros. *Szoln.-Dob.* vm. VI, 483.

Szovát k. Kolozs stb. vm. < Szovát szn. *Bátky*: FE. VIII, 205.

Szöd k. Pest vm. < szö 'subalbus, flavus' + -d kics. képző. (Van Szöd szn. is.) *Pais*: MNy. VIII, 304. — Más magy.: *Bátky*: FE. VIII, 25.

Szőkedencs l. Dencs a.

Szőny (Ó-) k. Komárom vm. vszleg szövény (a szöni ige szárm.) rövidülése. *Bátky*: FE. III, 25. — Más magy.: *Melich*: MNy. II, 160.

Szőrény k. Somogy vm. < Szőrény szn. < Szejjrén < Szejjrin ~ Szejjrin ~ Szejjrim < Szeverén ~ *Szeverin < bolg.-tör. Se-ver szn. + -n (~ -m) kics. képző. *Melich*: Honf. MO. 217. — L. még Szer a. — Más magy.: *Moór*: UJb. VIII, 384.

Szőrcse l. Szer a.

Sztanka (-hermány) k. Sáros vm. < szl. stanka 'sátor, őrhely'. Has. ered.: Sztankován is. *Melich*: Jegyz.

Sztankován l. Sztanka a.

Sztapár k. Bács-Bodrog vm. < szl. Szto-par 'száz pár' (t. i. határőr). *Trencsény*: *Nyr.* XXVI, 453.

Sztára (Dráva-) k. Somogy vm. < szl. starü. 'ó' szárm. Has. ered.: Esztár. *Borovszky*: Honf. tört. 68.

Sztregonya k. Hunyad vm. < szl. sztreg-töböl 'örzés' jel. fn. a gyepűrendszer korából. Has. ered.: Trizs. *Tagányi*: MNy. IX, 265.

Sztrugár k. Szeben vm. < szl. struga 'vízfolyás' szárm. Has. ered.: Esztergály. *Borovszky*: Honf. tört. 71.

Szuha k. Heves vm. < szl. suchü 'szárász' szárm. Has. ered. Szuhogy, Szuhány. *Borovszky*: Honf. tört. 69. — *Melich*: NyK. XLIV, 342.

Szuhány l. Szuha a.

Szuhogy l. Szuha a.

Szupatak k. Nógrád vm. < R Aszupatak. (A szókezdő a-t névelőnek percipiálták és azért maradt el.) *Pais*: MNy. XI, 271.

Szurdok k. Szoln.-Dob. stb. vm. < 'zúg, szögellet' jel-ű szl. ered. szó. Has. ered.: Szurduk is. *Szoln.-Dob.* vm. I, 543. — *Iványi*: Bács-Bodrog vm. III, 112. — *Hefty*: *Nyr.* XL, 365. — *Szoln.-Dob.* vm. VI, 515.

Szurduk l. Szurdok a.

T

Tab k. Somogy vm. < Tab szn. (< Taba rövid. al. ez pedig < Tabód < Tabald ~ Tobald < ném. ered. Teobald szn.) *Pais*: MNy. IX, 32.

Tabajd k. Fejér vm. < Tabaj ~ Tobaj (l. Tobaj a.) + -d kics. képzőből fejlődött hn. képző. *Pais*: MNy. IX, 33.

Tabód k. Tolna vm. < R Tabold ~ Tibold < Tabald ~ Tobald < ném. ered. Teobald szn. *Pais*: MNy. IX, 32.

Tác k. Fejér vm. < Tác szn. *Karácsonyi*: A m. nemz. honal. 17.

Tacs k. Beszterce-Naszód vm. < tör. tas 'kő, keve'. *Bátky*: FE. I, 138.

Tagyon k. Zala vm. < Tagy vszleg szn. (< Tadeus) + -m kics. képző. *Bátky*: FE. IV, 121.

Tajnasári k. Bars vm. < Tajna szn. (R Tajona < tör. dajmak 'jöllakni' ige szárm.) + Sári vszleg tör. szn. *Bátky*: FE. IX, 98.

Taksony k. Pozsony vm. < tör. ered. Taksony szn. < Tokšun < Tokšyn (< tör. tok 'tele, vastag, erős' + -šyn képző.) *Rásonyi N.*: MNy. XXIII, 280. — *N. Imre*: Száz. VI, 343. — *Rohonyi*: A honf. tört. 169. — *Karácsonyi*: Árpád és az Árp. 144.

Talmács k. Szeben vm. < bes. Tolmat törzsnév. *Tagányi*: FE. II, 231.

Tálya k. Heves vm. < fr. Taille 'vágás, irtás, róvás, bemetszés, fejadó, terület, adókerület'. *Bárczi*: MNy. XXV, 266.

Táp k. Győr vm. < Tap tör. ered. szn. (< tör. tap 'mozogni, élni') < a Tapan 'mozgó, élő' jel. szn.-ből rövidült. *Bátky*: FE. IX, 43.

Tápé k. Csongrád vm. < vszleg Tápé szn. < *Tápēj < *Tápēu < *Tápoq < *Tápaγ *Horger*: MNy. XXIII, 50.

Tápióbicske l. Bicske a.

Tápiógyörgye l. Györgye a.

Táplánfa k. Vas vm. < szl. toplū 'hévíz' szárm. Has. ered.: Táplány, Tapolca, Tapolcsány, Teplic, Topla, Toplica. *Borovszky*: Honf. tört. 69.

Táplány l. Táplányfa a.

Tapolca k. Zala stb. vm. R Tapulca < Topolca ~ Topulca < Topuluca < Topluca < Toplica 'hévíz, héjó' jel-ű szl. ered. szó < szl. toplū 'calidus, warm' + ica képző). Hasonló magyarázata van a többi hévíz mellett fekvő Tapolcáknak és Toplicáknak. A nem hévíz mellett fekvő, Romániában levő Toplicá-k vszleg < rom. toplița süppedékes, ingoványos' szóból származnak. *Melich*: MNy. XVII, 11. — L. még Tapolcsány és Táplánfa a.

Tapolcsány k. Sáros vm. < szl. toplū 'meleg' szárm. *Melich*. Jegyz. *Borovszky*: Borsod vm. 10. — L. Táplánfa a. — Más magy.: *Melich*: Jegyz.

Tar k. Heves vm. < Tar szn. (< tar 'kopasz'). *Bátky*: FE. VII, 197. — *Pais*: MNy. VIII, 302.

Tarcsa (Erdő-) k. Nógrád stb. vm. < tar 'kopasz' + csa kics. képző. *Pais*: MNy. VIII, 303. — Más magy.: *Karácsonyi*: Békés vm. 207.

Tarcal k. Zemplén vm. < kun ered. Tarcal szn. *Réthy*: Akk. I, 179.

Tard k. Borsod vm. < Tar vszleg szn. (< tar 'kopasz') + -d hn. képző. *Bátly*: FE. VII, 197.; I, 140. — *Pais*: MNy. VIII, 303. — *Pais*: MNy. XXV, 124. szer. < Tord szn. < tör. tordy (< tör. tur 'áll' ige jel. mód mult idejű egyes. 3. sz.) Has. ered.: Tardos is.

Tardona k. Borsod vm. < szl. tvordina 'kemény'. *Borovszky*: Borsod vm. 10.

Tardos k. Komárom vm. < Tardos szn. *Bátly*: FE. I, 140. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV. köz. III, 76. — *Czirbusz*: Akk. XII, 130. — L. még Tard a.

Tarján k. Komárom stb. vm. < Tarján törzsnév. *Nagy G.*: Tur. XXVIII, 30. — *Karácsonyi*: A m. nemz. honal. 19.

Tárkány (Mező-) k. Heves vm. < tarkan ősi tör. méltóságnév. *Tagányi*: FE. II, 232. — *Munkácsi*: Nyr. XXVI, 364. — Más magy.-ok: *Patrubány*: Nyr. XXVI, 241. — *Gombocz*: MNy. XI, 438.

Tarna k. Ung vm. < szl. trnũ 'tövis' szárm. Has. ered.: Tarnó, Tarnóc, Tarnóca, Tarnok, Tarnóka, Terenye, Torna, Trencsén, Törincs. *Borovszky*: Honi. tört. 72.

Tarnó k. Sáros stb. vm. < szl. trn 'tövis' szárm. Has. ered.: Tesnye. *Melich*: Jegyz. — L. még Tarna a.

Tarnóc l. Tarna a.

Tarnóca l. Tarna a.

Tarnóka k. Zemplén vm. < tárnok 'kert végében levő földek' + kics. képző. *Dongó Gy.*: Akk. XIII, 86. — L. még Tarna a.

Tas k. Pest stb. vm. < tör. ered. Tas szn. (< tör. tas 'kö'). *Gombocz*: MNy. X, 338. — *Pais*: Magy. Anon. 143. — *Melich*: MNy. IX, 356. — *N. Imre*: Száz. VI, 343. — *Karácsonyi*: Árp. és az Árp. k. 144.

Taskony p. Heves vm. R Takson vszleg szn. *Gombocz*: MNy. XXII, 74.

Taszár k. Somogy vm. < szl. tesar 'ács'. *Tagányi*: FE. II, 230. *Melich*: Jegyz.

Tata v. Komárom vm. < Tata < Tota < Adelais germ. szn. bec. al. *Melich*: MNy. X, 104. — *N. Imre*: Száz. VI, 343. *Borovszky*: Komárom vm. 126. szer. < Deodatus-tól, Szent István keresztyjától nyerte nevét, kit Szent István tiszteletből Tatának nevezte el.

Tátika p. Somogy vm. R Tádika < Taddeus, Tádé szn. kics. al. *Pais*: MNy. VII, 169.

Tatrang k. Brassó vm. < *Tartrang < *Tortlon < Tortilon. *Horger*: Nyr. XXXIX, 395.

Tázlár k. Pest vm. < tör. ered. Táz szn. + tör. -lár többes képző; = 'Tázék szállása'. *Bátly*: FE. VIII, 208. — *Karácsonyi*: MNy. XVII, 211.

Tejed k. Pozsony vm. < tej + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 345.

Tejfaluk k. Pozsony vm. < Tej (< tör. taj 'csikó') vszleg szn + falu. *Bátly*: FE. IV, 122.

Teke p. Győr vm. < Teke szn. (< tör. teke 'kecske'). *Bátly*: FE. VI, 234.

Telegd k. Bihar vm. < telek + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 345.

Telgárt k. Gömör vm. < vszleg ném. Tiergarten. *Melich:* Jegyz. *Kúnos:* Nyr. XIII, 491.

Tengerfalu k. Abaúj-Torna vm. < Tenger (R Tengardi, Tengurd) szn. + falu. *Szilády:* Nyr. II, 110.

Tépe k. Bihar vm. < tör. tepe 'domb'. *Báthy:* FE. II, 166.

Teplic l. Táplánfa a.

Teplicska k. Szepes vm. < teplicska 'meleg vizű forrás, patak' jel-ű szl. szó (< szl. teplŭ 'meleg'). *Melich:* Jegyz.

Terbegec k. Hont vm. < tót Trebigost szn. 'irts vendég' (< szl. trebiti 'irtani' + szl. gost 'vendég'). *Melich:* Jegyz.; MNy. II, 97.

Terebes k. Szatmár vm. < szl. trebež 'irtás'. Has. ered.: Terebő (R Terebei). *Borovszky:* Honf. tört. 81. *Melich:* Jegyz.; Nyr. XXXIII, 326. Más magy.: *Nagy:* VI, 79.

Terebő l. Terebes a.

Terény k. Nógrád vm. < Terjén, Těrján < Tarján szn. *Karácsonyi:* MNy. IV, 128.

Terenye l. Tarna a.

Tereske k. Nógrád vm. < szl. trsf 'nád' szárm. Has. ered. Teresztenye, Terestyénfa. *Borovszky:* Honf. tört. 76.

Terestyénfa k. Vas vm. < Terestyén (< Tristianus) szn. + fa (< falva). *Kubinyi:* Tur. III, 177. — L. még Tereske a.

Teresztenye k. Abaúj-Torna vm. < szl. tereszténye 'nádas'. *Melich:* Jegyz. — L. még Tereske a.

Tés k. Veszprém vm. < Tés szn. *Báthy:* FE. I, 140. Más magy.: *Szombathy:* Tur. VI, 82.

Teszér l. Ácsteszer a.

Tét k. Győr vm. < Tét szn. + *Tēhēt ~ Tēyēt ~ Tūyūt ~ Tūhūt < *Tiyit ~ *Tihit szn. (< vszleg tör. tiyit 'méltóságnév'). *Melich:* MNy. XXI, 127.

Tétény k. Pest vm. < Tétény < Tétën < *Tihitin (~ Tühütüm) < *Tihitüm (~ Tühütüm) szn. < Tihit (~ Tühüt) szn. (l. Tét a.) + -m (~ -n ~ -ny) kics. képző. *Melich:* Honf. MO. 217. *Melich:* MNy. XXI, 127.; MNy. XV, 125. *Melegdi:* MNy. VII, 183. *Horger:* Nyr. XXXIX, 339. *Pais:* Magy. Anon. 144. *Karácsonyi:* Tur. XII, 96. Más magy.: *Majláth:* Adalékok a hn. tört.-hez 8.

Tetétlen k. Hajdu vm. < tetétlen 'tetőtlen'. *Báthy:* FE. VI, 172.

Tevel k. Tolna vm. < Tevel szn. *Karácsonyi:* A m. nemz. honalap. 17.; Árp. és az Árp.-ok 143.

Tiba k. Ung. vm. < Tiba szn. < Tibód (< Tibold < ném. Theobald) szn.-ból a kicsinyítőnek tekintett -d elveszésével. *Pais:* MNy. IX, 32.

Tibód k. Udvarhely vm. < Tibold (< ném. Theobald) ném. ered. szn. *Pais:* MNy. IX, 31. *Balássy:* Száz. III, 477.

Tibold (-daróc) k. Borsod vm. < Tibold (< ném. Theobald) ném. ered. szn. *Pais:* MNy. IX, 31.

Tiha l. Tihany a.

Tihany k. Zala vm. < szl. ered. Tihany szn. < szl. tichŭ 'csendes, nyugodt' szárm. Has. ered.: Tiha, Tihó. *Borovszky:* Honf. tört. 69. *Melich:* Szl. jövő-szav. I. k. 2. r. 129.; NyK. XLIV, 342. *Simonyi:* Nyr. XXV, 564. *Balássy:* Nyr. XXV, 446. *Melich:* MNy. X, 104.

Tihó l. Tihany a.

Tinód k. Bihar vm. < tinó kn. + -d hn. képző. *Szarvas: Nyr.* II, 345. *Bátly: FE.* II, 165.

Tisza k. Hunyad vm. < szl. tisa 'tisza' szárm. *Borovszky: Honf. tört.* 75.

Tiszabüd l. Büd a.

Tiszacsege l. Csege a.

Tiszadob l. Dob a.

Tiszafüred l. Füred a.

Tiszalök l. Lök a.

Tiszaoszlár l. Oszlár a.

Tiszaörs l. Örs a.

Tiszaug l. Ug a.

Tiszolc k. Gömör vm. < ném. Theissholz < Theiss (< Matthias szn. bec. al.) + Holz 'fa'. *Deutsche Ortsn.* 27.

Tobaj k. Vas vm. < Toba (~ Taba) szn. (l. Tab a.) -j (> j) képzős possessivuma (esetleg deminutivuma). *Pais: MNy.* IX, 33.

Tok k. Arad vm. < Tok szn. (< tör. tok 'jóllakott'). Has. ered.: -a és -d képzővel Toka, Tokod, Tuka. *Bátly: FE.* IX, 99.

Tokaj k. Zemplén vm. < szl. Sztokoj 'vítorkolat, összefolyás'. *Kolosváry G.: FE.* VIII, 107. *Réthy: Akk.* I, 179. *Szoln.-Dob.* vm. 541.

Told k. Nógrád vm. < Told tör. ered. szn. < tör. toldi (a tör. tol- 'telik' ige jel. mód mult idejű egyes 3. sz.) *Pais: MNy.* XXV, 124.

Toldalag k. Maros-Torda vm. < toldalag < toldalék 'hozzátoldott birtokrész' < toldal ige (< told + -l képző) + -ék névszóképző. *Pais: MNy.* VII, 413.

Toldi p. Somogy vm. < vszleg Toldi szn. (< tör. toldi 'megtelt' < tör. tolmak 'megtelni'). *Bátly: FE.* IX, 189.

Tolmács k. Nógrád vm. < bes. Tolmat törzsnév. *Tagányi: FE.* II, 231.

Tolna k. Tolna vm. < Tolna szn. < Tolona < Tolon kun szn. (< köz. tör. tolmak 'jóllakni' ige szárm.) + -a képző. *Bátly: FE.* IX, 98.

Tomaj k. Zala vm. < Tomaj nemzets.-név. *Pais: Magy. Anon.* 145.

Topla l. Táplánia a.

Toplica l. Táplánia és Tapolca a.

Topolóka l. Topolya a.

Topolya k. Bács-Bodrog vm. < szl. topola 'nyárfa'. Has. ered.: Topolóka. *Borovszky: Honf. tört.* 74. *Trencsény: Nyr.* XXVI, 453.

Torbágy k. Pest vm. < torba 'táska' + -gy kics. képző. *Edelspacher: Nyr.* VI, 242.

Torda v. Torda-Aranyos vm. < tör. ered. Torda (R Turda) szn. *Pais: Magy. Anon.* 145.

Tordát (-falva) k. Udvarhely vm. < Tordát (< ném. Trudhard < Drudhard) szn. *Karácsonyi: A szék. ered.* 42.

Tordos k. Hunyad vm. < Tordos szn. *Bátly: FE.* I, 140.

Tormás k. Tolna vm. < vszleg Tormás (R Termatz) szn. *Karácsonyi: A m. nemz. honalap.* 17. *Karácsonyi: Árp. és az Árp.-ok* 143.

Torna (Apáca-) k. Veszprém vm. R Turnva < Turnova < Turnava < szl. Trnava. *Melich: MNy.* XXII, 6. — L. még Tarna a.

Tornalja k. Gömör vm. < ném. ered. torn (> toron) 'torony' + alja (< al 'ima pars' + -ja birt. szrag). *Pais*: MNy. XII, 17.

Torontál (összetételek előtagja) < ófn. durri ~ thurri (kfn. dürrre) 'száraz' + tal 'völgy'. *Borovszky*: Honf. tört. 94.

Torvaj k. Somogy vm. R Torovoj. *Horger*: Nyr. XXXIX, 340.

Tósok k. Veszprém vm. < tó 'lacus' + sok 'ialu'. *Pais*: MNy. X, 257.

Tótgurab l. Gurab a.

Töböröcsök p. Fejér vm. < vszleg bes. ered. Töböröcsök szn. (Vö. Teber ~ Töbör szn.) *Pesty*: MO. hn.-i 391.

Töltszék k. Sáros vm. < Tölyszék, Tölgyszék < tölgy 'fa' + szék (< szl. sjek) 'irtás; tehát = 'tölgylirtás'. *Karácsonyi*: MNy. IV, 354.

Tömör k. Somogy vm. < vszlég tör. ered. Tömör szn. (< kun *Temir ~ Timir < tämir 'vas'). Has. ered. Tömörd. *Gombocz*: MNy. X, 340. *Simonyi*: Nyr. XXVIII, 325. *Melich*: MNy. VI, 153. *Pais*: MNy. VIII, 303.

Tömörke p. Somogy vm. < Tömörke (< Timürka < Timürki) szn. < tör. ered. Timür szn. + -ke kics. képző. *Gombocz*: MNy. XXII, 9.

Tömörkény k. Csanád vm. < Timürkin < tör. ered. Timür szn. + -kin kics. képzőbokor. *Gombocz*: MNy. XXII, 9.; X, 340. — *Pais*: Ujb. III, 246. szer. Timür tör. ered. szn. < tör. timür 'Eisen'.

Tördemic (Nemes-) k. Zala vm. < vszleg tör. ered. Tördemic Turdemecz) szn. (< tör. dört-mek 'szűrni' ige szárm.) s jel.: 'nem ő'. *Bátky*: FE. IX, 45.

Töre k. Bars vm. < tör. töre 'úr' (méltóságnév). Has. ered.: Türe. *Bátky*: FE. IV, 121.

Törincs l. Tarna a.

Tötör k. Szoln.-Dob. vm. < Tötör < Tötör < Tótör < tót népnév + ör 'határör' (a gyepűrendszer korából). *Pais*: MNy. XII, 16. Más. magy.: *Szoln.-Dob.* vm. VII, 32.; I, 546.

Trencsén v. Trencsén vm. < Trëncsen < Türüncsün < Trüncsün < *Trincsin ~ *Trincsin < tót Trnčín < tót Trnka szn. (< tót trnka 'kőkény') + tót -in képző; tehát = 'Trnká-é'. *Melich*: MNy. XIX, 108. — L. még Tarna a. — Vszleg téves magy. *Rupp*: MO. hely. tört. 353.

Trizs l. Sztregova a.

Túr k. Somogy stb. vm. vszleg szl. Tur szn. < szl. turū 'bölény' szárm. Has. ered.: Tura, Turony, Türje, Turány, Turc, Turóc, Turina, Turja, Túr, Türe. *Borovszky*: Honf. tört. 77. — *Moór*: Ujb. II, 445.

Tura l. Túr a.

Turány l. Túr a.

Turc l. Túr a.

Turgony kr. Békés vm. < ószl. trugony 'szakadék, hasadék'. *Karácsonyi*: Békés vm. 331.

Turja l. Túr a.

Turina l. Túr a.

Túrkeve k. Jász-Nagykun-Szoln. vm. < túr + keve 'kő'. *Borovszky*: Honf. tört. 97.

Turóc l. Túr a.

Túröny k. Baranya vm. < Túroly < Turul szn. *Karácsonyi*: Magy. nemz. XIV. köz. III, 116. — L. még Túr a.

Túr l. Túr a.

Türe l. Töre és Túr a.

Türje k. Zala vm. < Türje szn. *Horváth*: FK. XXXVI, 62. — *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV, köz. III, 119. — L. még Túr a.

Tyukod k. Szatmár vm. R Tikod < Tikod nemzets.-név. *Karácsonyi*: Magy. nemzet. XIV. köz. III, 126. — *Szilády*: Nyr. II, 110.

U

Udvar (-falva) k. Maros-Torda vm. < Udvar szn. *Karácsonyi*: A szék. ered. 43.

Udvard k. Baranya vm. < udvar kn. + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 345. — Has. magy.: *Borovszky*: Komárom vm. 137.

Udvarnok k. Nyitra vm. R Dvornik (< szl. dvoru 'udvar') 'udvarnok'. *Borovszky*: Honf. tört. 81.

Ug (Tisza-) k. Jász-Nagykun-Szoln. vm. < Ug nemzets.-név. (taszn. is) az Ugrin ~ Ugrun ~ Ugron ~ Ugra (< szl. ugrin 'magyar') szn. bec. rövidülése. *Pais*: MNy. XIV, 195.

Uglya k. Máramaros vm. < uglya 'szeglet, sarok'. *Parászka*: Nyr. XLIV, 448.

Ugod k. Veszprém vm. < Ugod (~ Ugud) szn. < Ug szn. (l. ott) + -d kics. képző. *Pais*: MNy. XIV, 196.

Ugra k. Bihar stb. vm. < Ugra szn. (összetartozik az Ugrin, Ugrun, Ugron szn.-kel, melyek a szl. ugrin 'magyar' népnévre vezethetők vissza; az -a pedig vszleg kics. képző.) *Pais*: MNy. XIV, 194.

Újkécske l. Kécske a.

Úny k. Esztergom vm. < Úny szn. < Ony ~ On szn. (< tör. on 'tíz'). Has. ered. -m képzővel Unyom és esetleg Hunyad is ide tart. *Bátky*: FE. IX, 197.

Únyad k. Hont vm. R Unyatin < szl. Unjata szn. + -jn mn. képző. *Melich*: Jegyz.

Ura k. Szatmár vm. < Ura szn. < úr + -a kics. képző). *Pais*: MNy. X, 132.

Uraj k. Gömör vm. < Ura szn. (< úr + -a kics. képző) + -i (< -i) vhez tartozót jelentő képző. *Pais*: MNy. X, 132.

Urszád k. Bihar vm. < ur + szád 'száj' (a gyeprürendszer korából). *Tagányi*: MNy. IX, 261.

Uszód k. Pest vm. Uszód (R Usud) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Uzd k. Somogy stb. vm. < Uzd (R Uzdi) szn. *Szilády*: Nyr. II, 109.

Uzon k. Háromszék vm. < Uzon szn. *Orbán*: A szék. föld leír. III, 200.

Ü

Üllő k. Pest vm. < tör. ered. Üllő szn. < R Illeu (R lelex) < újgur-kazár Ilig ~ Élig méltóságnév: 'Herrscher, Fürst'. *Gombocz*: MNy. XI, 437. — *Bátky*: FE. VII, 195. — *Pais*: Magy. Anon. 120. — Más magy.: *Wertner*: MNy. I, 326. — *Pais*: Ujb. III, 236.

Úrbő p. Pest vm. < R Ilbeü ~ Ilbö < Ilbő (~ Elbő) szn. < bes-tör. el 'vidék, nép' + bö (< tör. bey ~ beγ 'vezér, úr'). *Bátky*: FE. VII, 195.

Úrgeteg k. Bihar vm. < R *Úrgetag* < ürge + tag 'a határfelosztásnál keletkező területek jelzője'. *Pais*: MNy. XIII, 231. — *Bátky*: FE. VI, 61. szer. < ireg ~ ürög 'forog' ige fn.-i szárm.

Ürmény k. Nyitra vm. < R Irmély < *Irmél < Irmér < Il-mér szn. (< Ilemér). *Karácsonyi*: MNy. XXII, 210.

Ürög (Magyar-) k. Baranya vm. < R Irüg < üreg kn. vált. Has. ered.: *Ürögd* (hn. képző -d-vel), Ireg. *Pais*: MNy. XXI, 266.

Ürögd (Kis-, Nagy-) k. Bihar vm. < ürög + -d hn. k. *Szarvas*: Nyr. II, 345. — L. még *Ürög* a.

V

Vác v. Pest vm. < cseh Vaclav szn.-ből való Vác bec. elvonás. *Melich*: Nyr. XLI, 97.; MNy. XIX, 106.; Nyr. XLI, 102.

Vadad k. Maros-Torda vm. < vad + -d hn. képző. *Szarvas*: Nyr. II, 345.

Vadna k. Borsod vm. < szl. woda 'víz' szárm.; tehát = 'vizes'. *Borovszky*: Honf. tört. 70.; Borsod vm. 10.

Vágód k. Vas vm. < Vágód < vágó (ige név) + -d, kics. képző. *Simonyi*: Nyr. VI, 294. — *Szarvas*: Nyr. II, 345.

Vaja k. Szabolcs stb. vm. < Vaja nemzets.-név. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV. köz. III, 129. — *Orbán*: A szék. föld leír. IV, 38. — *Karácsonyi*: A szék. ered. 43.

Vajdahunyad v. Hunyad vm. < szl. ered. vajda 'helyettes fővezér, gyula' + hunyad. *Karácsonyi*: MNy. XIII, 205.

Vajta k. Fejér vm. < Vajta (< R Bojta) szn. *Pais*: Magy. Anon. 147. — *Varju*: Tur. XIX, 154. — Más, de vszleg téves magy.: *Borovszky*: Honf. tört. 94.

Vál k. Fejér vm. < Vál szn. *Rohonyi*: A honf. tört. 169.

Valk k. Borsod vm. < ószl. vlükü 'farkas'. *Borovszky*: Borsod vm. 10. — L. még *Valkó* a.

Valkány l. *Valkó* a.

Valkó k. Pest stb. vm. < szl. vlk 'farkas' szárm. Has. ered.: *Valk*, *Valkány*, *Valkóc*, *Völcsök*, *Völcsøj*. *Borovszky*: Honf. tört. 77. — *Melich*: Jegyz. szer. esetleg < Valent 'Bálint' szn. bec. al.

Valkóc k. Bars vm. < tót Valek 'Bálint' szn. szárm. *Melich*: Jegyz. — L. még *Valkó* a.

Vanyarc k. Nógrád vm. R Unarch < vszleg une ~ ine ~ ina ~ in ~ en 'szolga' szárm. *Bátky*: FE. II, 239.

Vanyovka k. Árva vm. < Vane-, Vanya (< Iván, 'János' bec. al.) szn. szárm. *Melich*: Jegyz.

Várad (Alsó-, Felső-) k. Bars vm. R Várod < vár + -d kics. képző. *Pais*: Magy. Anon. 147. — *Edelspacher*: Nyr. V, 194. — *Szarvas*: Nyr. II, 345. — Más magy.-ok: *Szilády*: Nyr. II, 110. — *Cséplő*: Száz. VI, 645.

Varannó k. Zemplén vm. < szl. vran 'holló' szárm. *Borovszky*: Honf. tört. 78.

Varasd v. Baranya stb. vm. < váras + -d kics. képző. *Melich:* MNy. VI, 297.

Varaszó k. Heves vm. < vszleg vár + aszó 'völgy'. *Pais:* MNy. VIII, 397.

Varbó k. Borsod vm. vm. < szl. vriba 'fűzia'. *Borovszky:* Borsod vm. 9.

Varbóc k. Abaúj-Torna vm. < szl. vriba, vrba 'fűzia' szárm.; tehát = 'füzes'. *Melich:* Jegyz. — L. még Verbó a.

Várda k. Somogy vm. < Várada < vár + -d + -a. *Szarvas:* Nyr. II, 340.

Várkony k. Pozsony vm. R Várkun < vár + -kun (> -kon) kics. képzőbokor. *Gombocz:* MNy. XXII, 10.

Varsány k. Nógrád vm. < Varsány nemzets.-név (a kabar törzs egyik ága). *Nagy G.:* Tur. XXVIII, 61. — L. még Verseg a.

Vas p. Esztergom vm. < Vas (R Wos, Vus, Wus) szn. *Szilády:* Nyr. II, 110. — *Bátky:* FE. I, 140.

Vasad k. Pest vm. < Vasad (R Wosud, Vosod) szn. *Szilády:* Nyr. II, 110. — Más magy.: *Szarvas:* Nyr. II, 345.

Vásárd k. (Alsó-, Felső-) Nyitra vm. < Vásárd (R Vasard) szn. *Szilády:* Nyr. II, 110. — Más magy.: *Szarvas:* Nyr. II, 345.

Vasas k. Baranya vm. < Vasas (R Vosos) szn. *Szilády:* Nyr. II, 110.

Vasziló k. Árva vm. < Vasziló 'Vazul, Vászoly' szn. *Melich:* Jegyz.

Vászoly k. Zala vm. < Vászoly (R Wazul < Wazil) szn. < szl. Vaszil szn. (< gör. Βασίλειος lat. Basileus szn.) *Melich:* MNy. I, 185.; I, 66. — Más magy.-ok: *Karácsonyi:* MNy. I, 131.; I, 133. *Melegdi:* MNy. VII, 183. *Jakubovich:* MNy. XXIII, 236. szer. < ném. ered. Wazil szn.

Vata k. Borsod vm. < Vata szn. *Szendrei:* Tur. II, 100. — *Bunyitay:* A váradi püsp. tört. 66.

Vavrecska k. Árva vm. < Vavrecska (< tót. Vavrinec 'Lőrinc' bec. al.) szn. *Melich:* Jegyz.

Vavrisó k. Liptó vm. < szl. Vavris 'Lőrinc' szn. szárm. *Melich:* Jegyz.

Vázsec k. Liptó vm. < szl. Vázsec 'kis Vág'. *Melich:* Jegyz.

Vecel k. Hunyad vm. < ném. ered. Vecel szn. *Jakubovich:* MNy. XXIII, 236.

Veck k. Szoln.-Dob. vm. < szl. vjeks, vjecha 'cserje'. *Szoln.-Dob.* vm. I, 546.

Vécs k. Heves vm. < Vécs (R Weck) törzsnév. *Szell:* Tur. VII, 2.

Vedrőd k. Pozsony vm. < veder kn. szárm. *Bátky:* FE. VII, 123.

Végág l. Végaszó a.

Végalmás l. Végaszó a.

Végaszó k. Somogy vm. < vég 'határ' + aszó 'völgy' (a gye-pürendszer korából). Has. ered. vég van a köv. hn.-ben: Végág, Végbala, Végvalkány, Végalmás, Végfaiu, Végzalatnok. *Tagányi:* MNy. IX, 265.

Végbala l. Végaszó a.

Végfalu l. Végaszó a.

Végles k. Zólyom vm. R Wyglesch, Wygles, Vigles, Wigles, Wegles, Veghles < Wiguleus ~ Wigalois ném. ered. szn. *Wertner*: Tur. XXX, 132.; Nyr. XLV, 57.

Végvalkány l. Végaszó a.

Végzalatnok l. Végaszó a.

Veleg k. Fejér vm. < Veleg szn. *Pais*: Magy. Anon. 148. *Varju*: Tur. XIX, 154.

Velem k. Vas vm. R Velen < Velen szl. ered. szn. (< szl. Velmír, Valimir szn. bec. al.) *Melich*: Szl. jöv.-szav. I. k. 2. r. 130. — *Simonyi*: Nyr. XL, 243.

Velemér k. Vas vm. < szl. Velimir, Velmir szn. *Melich*: Szl. jöv.-szav. I. k. 2. r. 130.

Velence k. Fejér stb. vm. < Venence < Venece < Venéce < Venőce < *Venőccza < *Venőcza < *Venicza < *Veniza, Venizia észak ol. nyi. v. lat. irod. útján elterjedt név. *Melich*: MNy. II, 214.

Vének k. Győr vm. < Vének (R Vejník) szn. < Vén 'vén' szn. + -k kics. képző. *Melich*: MNy. II, 53.; Szl. jöv.-szav. I. k. 2. r. 130.

Veperd k. Sopron vm. < ném. Weppersdorf. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Verbász k. (Ó-, Új-) Bács-Bodrog vm. < szerb vrba 'fűzfa' szárm. *Trencsény*: Nyr. XXVI, 453. *Borovszky*: Bács-Bodr. vm. I, 135.

Verbény l. Verbó a.

Verbó k. Nyitra vm. < szl. vrba 'fűzfa' szárm. Has. ered.: Verbény, Verbóc, Verbőc, Varbóc. *Borovszky*: Honf. tört. 75.

Verbóc l. Verbó a.

Verbőc l. Verbó a.

Vércsorog k. Bihar vm. < Vircsorog < Vircsolog < szl. Vrcselog < szl. vrcse 'korsó' + log 'fekvő hely, vacok' v. 'teknő, medence' v. 'meder, folyamágó' v. 'méhkas, kaptár'; tehát = 'korsóalakú teknő, medence'. *Karácsonyi*: MNy. IV, 354.

Veréce k. Ugocsa vm. < veréce 'kis gyepűkapu' a gyepűrendszert korából. *Tagányi*: MNy. IX, 260.

Vérőce (Nógrád-) k. Nógrád vm. < verőce 'kis gyepűkapu' a gyepűrendszer korából. *Tagányi*: MNy. IX, 260. — Más magy.: *Horger*: Nyr. XXXIX, 299.

Verpelét k. Heves vm. < ógerm. Velprecht szn. *Karácsonyi*: A m. nemz. honalap. 7.

Versec k. Temes vm. < szerb vrhšac 'hegyes hely'. *Temes* vm. 434. — *Milleker*: Versec tört. 249. — *Melich*: Honf. MO. 173. szer. Versec < *Versic < ném. Werschitz < délszl. Vršica vagy Vršice < szl. vrh 'das oberste einer Sache, die Spitze, der Zipfel'.

Verseg k. Pest vm. < verseg (~ versik ~ versek ~ vörcsök ~ varsa ~ verse) 'halfogó szerszám fiókja'. Has. ered. Vörcsök, Varsád, Varsánd, Varsány. *Bátky*: FE. VI, 235.

Vérvölgy k. Szilágy vm. < Üvérvölgy < üvér 'fehér agyagos föld' + völgy. *Karácsonyi*: MNy. IV, 353.

Veszkény k. Sopron vm. < Veszkény nemzets.-név. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV, köz. III, 133.

Vessződ k. Nagy-Küküllő vm. < ném. Wassied. *Kúnos*: Nyr. XIII, 538.

Veszprém v. Veszprém vm. R Bezprem, Bezprim < cseh-lengy. ered. Beszprém szn. (< cseh bezpriem < ó-cseh *bezprémü 'indulatos, szenvedélyes, mértéktelen'. *Melich*: MNy. II, 52.; XV, 125.; Szl. jöv.-szav. I. k. 2. r. 131. — *Baróti*: MNy. XIII, 233. — *Pais*: Magy. Anon. 148. — Más, de vszleg téves magy.: *Boróvszky*: Honf. tört. 94.

Vésztő k. Békés vm. < R Vejszető < vejsz (~ vejc ~ véisz ~ vész) 'halfogó rekeszték' + tö 'vítorkolat'. *Pais*: MNy. XXIII, 75. *Báty*: FE. VI, 235. szer. Veszverés is has. ered.

Veszverés l. Vésztő a.

Vezseny k. Jász-Nagykun-Szoln. vm. < Vezseny nemz.-n. *Karácsonyi*: Magy. nemzets. XIV, köz. III, 139.

Vice k. Szoln.-Dob. vm. < szl. vica 'fűzfa'. *Szoln.-Dob*. vm. I, 546.

Vidra k. Arad vm. < szl. ered. vidra kn. Has. ered. Vidrány. *Boróvszky*: Honf. tört. 79.

Vidrány l. Vidra a.

Villámos k. Vas vm. < szl. Veljanci < szl. Velján szn. *Moór*: Újb. IX, 243.

Vimpác k. Sopron vm. < ném. Wimpassing. *Kúnos*: Nyr. XIII, 491.

Vinár k. Zemplén vm. R Inár < in (~ en) 'szolga' + -á + -r képző; tehát = 'szolgalak'. *Báty*: FE. II, 238.

Vindornya (-lak) k. Zala vm. < lat. vinitor (északolaszosan vinidor) + nja szl. hn. képző; tehát = 'szőlőmunkások, vincellérek lakta hely'. *Melich*: Szl. jöv.-szav. I, k. 2. r. 132.

Vingárd k. Alsófehér vm. < ném. Weingarten. *Boróvszky*: Honf. tört. 94. *Melich*: Jegyz.

Vis k. Szabolcs vm. < Vis szn. Kics. képzős szárm.-i: Visa, Visó, Visk. *Jakubovich*: MNy. XXIII, 232.

Visa l. Vis a.

Visegrád v. Pest vm. < szl. vysok 'magas' + grad 'vár'. *Melich*: Szl. jöv.-szav. I. k. 2. r. 132. — *Rupp*: MO. helyr. tört. I, 41 — *Karácsonyi*: A m. nemz. őstört. 92.

Visk k. Hont vm. < szl. vysü 'magas' szárm.; tehát = 'magasan fekvő'. *Melich*: Jegyz. — L. még Vis a.

Visó l. Vis a.

Visonta k. Heves vm. < germ. ered. visonta 'bölény'. *Boróvszky*: Honf. tört. 77, 94.

Viszló k. Borsod vm. < Vizló szn. *N. Imre*: Száz. VI, 343.

Visnyó k. Zemplén vm. < szl. višnjev, višnjav (< 'szl. višnja 'meggy' mn.-i szárm.) *Melich*: Jegyz.

Vitfalu k. Szepes vm. Vit (< Vitus, Vid bec. al.) szn. + falu. *Melich*: Jegyz.

Vizesgyán l. Gyán a.

Vizsoly k. Abaúj-Torna vm. < Visoly < Visul < Visl < vszleg uém. ered. Vislu szn. (talán a Wazil névcsal.-ba tart.) *Jakubovich*: MNy. XXIII, 236.

Volóc k. Bereg vm. < szl. volú 'ökör' szárm. *Borovszky*: Honf. tört. 78.

Vök k. Pozsony vm. R Wilk, Wylk, Velk < tót vlk 'farkas, torportyán'. *Pór*: MNy. I, 367.

Völcs k. Szoln.-Dob. vm. < szl. wilz, velch 'nedves, vízmosás'. *Szoln.-Dob.* VII, 131.; I, 542.

Völcselj l. Valkó a.

Völcsök l. Valkó a.

Vörcsök l. Verseg a.

Vukovár (Temes-) k. Temes vm. R Valkóvár < R Valkó < Volkó < Volkov < Vlkot szl. hn. átvétele < szl. Vlk szn. (< szl. vlükü 'farkas') melléknévi szárm.; tehát = 'Vlk-é, Vlk-hoz tartozó, Vlk tulajdona'. *Melich*: MNy. XIX, 108.

Z

Zalány k. Háromszék vm. < Zalány szn. *Orbán*: A szék. földl. leír. III, 51.

Zalatna k. Alsó-Fehér vm. < Zlatna < szl. zlatna ruda 'aranybánya' rövidülése (zlatna = 'aranyból való'). *Karácsonyi*: MNy. IV, 176. Has. magy.: *Melich*: Jegyz.

Zálha k. Szoln.-Dob. vm. < szl. zalew, zalech 'zápor, patak, árvíz'. *Szoln.-Dob.* vm. VII, 137.; I, 542.

Zákány k. Somogy vm. < zákány 'bemélyedés, gödör a kocsiúton'. *Hefty*: Nyr. XL, 370.

Zámoly k. Fejér vm. < R zám- 'szántani' igető szárm.; tehát vszleg = 'szántó'. Has. ered. Zámor. *Bátty*: FE. II, 238. — L. még Zemplén a.

Zámor l. Zámoly a.

Zápróc k. Szoln.-Dob. vm. < szl. zaporec 'gát, zsilip'. *Szoln.-Dob.* vm. I, 547.; VII, 143.

Zászkalk k. Árva vm. < szl. zaszkal 'hegyen, sziklán túl fekvő rész' (< szl. za 'túl' + skala 'szikla, hegy'). *Melich*: Jegyz.

Závod k. Pozsony vm. < szl. závod 'vízen túl fekvő helység'. *Wagner*: Pozsony vm. hn. magy. 7.

Zebegény k. Hont vm. < szl. zbęg 'összefutás, -folyás, víz-esés' szárm. *Melich*: Jegyz.

Zemplén k. Zemplén vm. < Zemplén < Zëmlen (< Zemlün) < Zemlün < R Zemlin < szl. *Zemlinü < szl. zemlinü mn. 'földből való' (< szl. zeml'a 'föld' + inü képző, még pedig anyagot jelentő fn.-ből képez melléknévet). Has. ered.: (Zemlin > Zemlén) Zimony, Zámoly, Szemely, Szemernye, Zsemenye. *Melich*: MNy. XVII, 68.; I, 69. *Borovszky*: Honf. tört. 79. — *Pais*: Magy. Anon. 149. — *Melich*: Akk. XII, 16.

Zetelaka k. Udvarhely vm. < Zete szn. + laka. *Baldssy*: Száz. III, 473.

Zimony i. Zemplén a.

Zirc k. Veszprém vm. < tót zsirecz 'makkoló'. *Szombathy*: Tur. VI, 82.

Zobor k. Nógrád vm. < morva Zobor szn. *Rupp*: MO. helyr. tört. I, 639.

Zombor v. Bács-Bodrog vm. < Zombor < Zobor < Czobor. *Borovszky*: Bács-Bodrog vm. I, 207.

Zs

Zsablya k. Bács-Bodrog vm. < tör. zsabia 'béká-é'. *Trencsény*: Nyr. XXVI, 454.

Zsadány k. Zemplén vm. < avar Zsadány szn. (< avar méltóságnév). *Czirbusz*: Akk. XII, 130. — *Lukinich*: FK. XXXVI, 105.

Zsáka k. Bihar vm. < Izsáka < Izsólka < Izsólaka. *Karácsonyi*: MNy. IV, 353.

Zsarnóca k. Bars vm. < szl. žrűny 'malom' szárm. *Melich*: Jegyz.

Zsemenye i. Zemplén a.

Zsibrito k. Hont vm. < cseh-tót Žibrit 'Siegfried' szn. *Melich*: Jegyz.

Zsolca k. Borsod vm. < ószl. žlotū 'sárga' szárm. *Borovszky*: Borsod vm. 10.

Zsolna k. Trencsén vm. < tót Žilina 'erecske, patak'. *Melich*: Jegyz.

Irodalom.

Akk. = Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Szerk. Dongó Gyárfás Géza. (I—XXII. évf.)

Alsófeh. vm. = Alsófehér vármegye monographiája, Nagyenyed. 1896—1901. Kiadja Alsófehér vármegye közönsége.

Árp. és Árp.-ok = Árpád és az Árpádok. Bpest, 1907. Szerk. Csánki Dezső.

Balássy: Heves vm. = Balássy Ferenc: Heves vármegye története. Eger, 1887.

Borovszky: Borsod vm. = Borovszky Samu: Borsod vármegye története. Bpest, 1909.

Borovszky: Honf. tört. = Borovszky Samu: A honfoglalás története. Bpest, 1894.

Borovszky: Szendrő vára. = Borovszky Samu: Szendrő vára. Bpest, 1908.

Borovszky: Bács-Bodr. vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Bács-Bodrog vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Hont vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Hont Vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Temes vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Temes vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Győr vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Győr vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Nógrád vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Nógrád vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Bihar vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Bihar vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Zemplén vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Zemplén vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Torontál vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Torontál vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Szatmár vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Szatmár vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Pest vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Pozsony vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Pozsony vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Komárom vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Komárom vármegye. Bpest, 1896.

Borovszky: Abaúj vm. = Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai: Abaúj-Torna vármegye. Bpest, 1896.

Bunyitay: Vár. püsp. = Bunyitay Vince: A váradi püspökök a püspökség alapításától. Nagyvárad, 1883.

Csánki: Tört. földr. = Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Bpest, 1894. (I., II., III., V.)

EtSz. = Magyar Etymologiai Szótár. Szerk. Gombocz—Melich. (I. k. 1—9. f.)

FE. = Föld és Ember. Szerk. Kogutowicz Károly. (I—IX. évf. 1., 2., 3., 4. f.)

FK. = Földrajzi Közlemények. Szerk. Berecz Antal. (I—LVI. évf.)

Galgóczy: Nagy-Kőrös v. = Galgóczy Károly: Nagy-Kőrös város monographiája. Bpest, 1896.

Hradzky: Szepes vm. = Hradzky József: Szepes vármegye helynevei. Lőcse, 1887.

Hunfalvy: Ethnogr. = Hunfalvy Pál: Ethnographia. Bpest, 1876.

Iványi: Gönc tört. = Iványi Béla: Gönc története a középkorban. Karcag, 1926.

Iványi: Szabadka tört. = Iványi István: Szabadka város története. Szabadka, 1886.

Iványi: Bács-Bodrog vm. hn. = Iványi István: Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára. Szabadka, 1909.

Jakab: Kvár tört. = Jakab Elek: Kolozsvár története. Bpest, 1870—1888.

Karácsonyi: M. nemz. tört. jog. = Karácsonyi János: A magyar nemzet történeti joga hazánk területéhez. Bpest, 1921.

Karácsonyi: M. nemzets. XIV. köz. = Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Bpest, 1901.

Karácsonyi: M. nemz. honalap. = Karácsonyi János: A magyar nemzet honalapítása. Nagyvárad, 1925.

Karácsonyi: Honf. és Erd. = Karácsonyi János: A honfoglalás és Erdély. Bpest, 1896.

Karácsonyi: M. nemz. őstört. = Karácsonyi János: A magyar nemzet őstörténete 896-ig. Nagyvárad, 1924.

Karácsonyi: Szék. ered. = Karácsonyi János: A székelyek eredete és Erdélybe való települése. Bpest, 1905.

Karácsonyi: Békés vm. = Karácsonyi János: Békés vármegye története. Békés, 1896.

Kleb. eml. = Emlékkönyv Gr. Klebelsberg Kunó negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére. Bpest, 1925.

Könyöki: Középk. v. = Könyöki József: A középkori várak. Bpest, 1906.

Kubinyi: Régi m. szn. = Kubinyi Ferenc: A régi magyarok személynevei. Bpest, 1892.

MNy. = Magyar Nyelv. Szerk. Gombocz—Melich—Pais. (I—XXV. évf. 1—8. f.)

Nyr. = Magyar Nyelvőr. Szerk. Simonyi Zsigmond. (I—LVII. évf.)

Majláth: Adat. hn. tört. = Majláth Béla: Adatok a helynevek történetéhez. Bpest, 1882. Ért. tört. tud. köz. IX. 12.

Mályusz: Turóc vm. = Mályusz Elemér: Turóc vármegye kialakulása. Bpest, 1922.

Márki: Sarkad tört. = Márki Sándor: Sarkad története. Bpest, 1877.

Márki: Arad vm. = Márki Sándor: Arad vármegye monographiája. Arad, 1892.

Melich: Jegyz. = Melich János: Jegyzetek néhány felsőmagyarországi vármegye helyneveiről. Bpest, 1911.

Melich: Honfoglalaskori MO. = Melich János: A honfoglalaskori Magyarország (2. füzet). Bpest, 1925.

Melich: Szl. jöv.-szav. = Melich János: Szláv jövevényszavaink. Bpest, 1903—1905.

Melich: Szl. jöv.-szav. ered. = Melich János: Szláv jövevényszavaink eredetéről. Bpest, 1909.

Deutsche Ortsn. = Melich—Lumtzer: Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter der ungarischen Sprachschatzes. Innsbruck, 1900.

Milleker: Dézsánf. tört. = Milleker Bódog: Dézsánfalva története. Versec, 1908.

Milleker: Nagy-Zsám tört. = Milleker Bódog: Nagy-Zsám története. Temesvár, 1909.

Milleker: Versec tört. = Milleker Bódog: Versec város története. Bpest, 1886.

Montedégói A.: Heves vm. = Montedégói Albert Ferenc: Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyék leírása. Eger, 1868.

N. és Ny. = Népünk és Nyelvünk. Szerk. Bibó—Horger—Sebestyén. (I. évf. 1—9. f.)

Nyt. = Nyelvtudomány. Szerk. Asbóth O. (I—VII. évf.)

NyK. = Nyelvtudományi Közlemények. (I—XLVI. évf.) Szerk. Szinnyei József.

Orbán: Székelyf. leír. = Orbán Balázs: A székelyföld leírása. Bpest, 1868.

- Pais: Magy. Anon. = Pais Dezső: Magyar Anonymus. Bpest, 1926.
Pesty: Mo. hn. = Pesty Frigyes: Magyarország helynevei. Bpest, 1888.
Pesty: Krassó vm. = Pesty Frigyes: Krassó vármegye története. Bpest, 1884.
Pesty: Ször. báns. tört. = Pesty Frigyes: A szörényi bánság története. Bpest, 1878.
Reizner: Szeg. tört. = Reizner János: Szeged története. Szeged, 1897.
Reizner: Makó tört. = Reizner János: Makó város története. Szeged, 1892.
Rohonyi: Honf. tört. = Rohonyi Gyula: A honfoglalás története. Bpest, 1896.
Rupp: Mo. helyr. tört. = Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi története. Bpest, 1870—72—76.
Salamon: Bpest tört. = Salamon Ferenc: Budapest története. Bpest, 1885.
Száz. = Századok. (I—LXII. évf.) Szerk. Domanovszky Sándor.
Szoln. Dob. vm. = Szolnok-Doboka vármegye monographiája. Dézs, 1901.
Tur. = Turul. (I—XLII. évf.) Szerk. B. Nyári Albert.
Ujb. = Ungarische Jahrbücher. Szerk. Farkas Gyula. I—II. (3—4)—III—V—VI. (4)—VII—VIII. (3—4)—IX. (1—2—3.)
Wagner: Pozsony vm. hn. magy. = Wagner Lajos: Pozsony vármegye helyneveinek magyarázata. Pozsony, 1883.

SZEMLE.

„Néhány megjegyzés a középkori magyar városok kérdéséhez” címen Schünemann Konrád e folyóirat legutolsó számában választ tett közzé a „Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa” című könyvéről ugyan-ezen folyóirat 1930. évi első számában megjelent bírálatomra. Válaszában a tanyarendszer kérdésében tett ellenvetéseimet magáévá tette, egyes más kérdésekben azonban — itt-ott meglehetős személyi éllel — polémia-ba bocsátkozott. Idevonatkozólag megjegyzéseim a következők:

1. A szerző továbbra is kitart „Délkeleteurópa” mellett. Nem világosít azonban fel, hogy ez új konstrukció milyen területet foglalna magába. Könyvében a délkeleteurópai városfejlődés egységébe elsősorban Magyarországot, továbbá — amennyire megállapítható — Romániát (Moldva és Havasalföld), Bulgáriát, Macedóniát, Szerbiát és Boszniát sorozza. Válasza szerint pedig: „Délkeleteurópa néven — a tulajdonképpeni, az európaítól eltérő jellegű Balkánterület kizárásával — azok a *dunai* államok foghatók össze, amelyeknek történetére és kulturájára nyugati befolyások hatottak vagy hatnak”. Mi eddig úgy tudtuk, hogy Magyarország keleti és déli határa a multban a nyugati kulturhatásnak is határa volt. Szekfü, akire más kérdésben szíves volt a szerző úr velem szemben hivatkozni, a magyarországi hitújítás vallásmozgalmáról azt írja, hogy ez „újra megbizonyítja, hogy Magyarország Európának tartománya, még pedig legszélső területe, melyen túl nincs többé európai kultúra és európai fejlődés”.¹⁾ Ha a nagyra-becsült szerző úrnak e közkeletű históriai felfogás ellenében olyan bizonyítékai vannak, melyek a nyugati kulturhatások közössége alapján Magyarországnak bizonyos balkáni államokkal való egységét dokumentálják, természetesen belépünk a furcsa „Délkeleteurópá”-ba. A megnyugtató bizonyítékok feltárásáig azonban a szerző úr szíves tessekelése dacára is vesztég maradunk.

2. Schünemann urat meglepte, hogy közte és Györffy között ellentéteket konstatáltam. Ime: Györffy a hajduvárosok kertes településének vizsgálata után azt a konkluziót vonta le, hogy az alföldi községi és város-típus *magyar specialitás*, mely magán viseli a *nomád* téli szállás *ősi* jellegét.²⁾ E konkluzió elismerését hasztalan kerestem a szerzőnél, aki így ír: „Etwas Turanisches dürfen wir in dem Grundriss dieser Ortschaften (t. i. a hajdu- és jászvárosok) nicht suchen, die Kontinuität der Besiedlung seit dem Mittelalter ist bei ihnen unterbrochen worden. Die Heiducken, die im 17. Jh. hier angesiedelt wurden, waren bunt zusammengewürfelte Krieger aus allen Teilen Ungarns und auch aus seinen Nachbarländern”. (26. l.) Ha a szerző szerint a két megállapítás még mindig megegyezik, figyelmébe ajánlhatom ugyancsak Györffynek „A hajduk eredete” című tanulmányát,³⁾

¹⁾ Magyar Történet. IV. k. 232.

²⁾ Az Alföld ősi magyar település módja. Magyar Szemle II. k. 1928. évf. 315.

³⁾ Protestáns Szemle, 1927. évf. 133, 220.

melyben Győrffy bebizonyította, hogy a letelepített hajduság nem az ország minden részeiből és a szomszédországokból összeverődött tarka vegyülék, hanem földönfutóvá vált alföldi *magyarság* volt. Vagy azt kelljen következtetnem, hogy a szerző az itt említett tanulmányokat nem ismerte? Akármelyik eset áll is fenn, „módszer”-ének jellemzésére igen alkalmas.

3. A szerző azzal a kifogással lép fel, hogy összegezõ soraimban nem híven adtam vissza a magyarság városalkotó szerepérõl nyilvánított felfogását. Ez a kifogás bárki által könnyen ellenõrizhetõ. Elégnek vélem, ha könyvében a 7. oldalon a 29—31., a 8-on az 1—7., a 31-en a 14—21. és a 39-en a 29—32. sorokra reámutatok. Ellenben azt is kiki megállapíthatja, hogy a szerző úr bírálatom szavait valóban *helytelenül* olvasta.

4. A szerző azt gondolja, hogy figyelmemet teljesen elkerülték az alföldi középkori városokkal kapcsolatban Debrecenre és Szegedre tett megjegyzései. Éppenséggel nem, hiszen azért írtam, hogy e két városon „valósággal átsiklott”. De világosabban is kifejezhetem magamat: az a történetíró, aki az alföldi középkori várostelepülésről áttekintõ képet akar nyújtani s ugyanakkor az 1405-ben Buda szabad királyi város kiváltságával megadományozott, a középkorban tíz céhet és számos több iparágat tartó s a XVI. század derekán már 1216 portát számláló Debrecennek a 20. és 27. oldalakon olvasható *semmitmondó* 3—3 sort juttatja, nem nézett szembe a Debrecenben adódó problémával, hanem kikerülte azt.

5. Ezt a problémát igyekezik a szerző válaszában a következõ oldalvágással leegyszerősíteni: „Azt a recenziens úr sem fogja feltételezni, hogy a budai jog valami autochton terméke az Alföldnek”. Debrecen a budai jogot az 1405. évi kiváltsággal kapta. Azt a szerző úr sem fogja feltételezni, hogy a budai jog szülte volna Debrecen, mert hiszen nyilvánvaló, hogy a nagy s immár második városi kiváltság elnyerésekor — legalább is bizonyos mértékben — rendelkeznie kellett a városiasodás feltételeivel. Hogy pedig a csak egyes részeiben alkalmazott budai jog Debrecen városiasságra nem volt döntõ befolyással, Iványi Béla tanulmányából,⁴⁾ mely e ponton bizonyára a szerző úrnak is forrását képezte, világosan kitűnik.

6. A szerzőnek voltaképpen egyetlen tárgyi ellenvetése az, hogy a XVI. és XVII. századbeli tőzsérség nem jelent valami tősgyökeres polgári elemet, mert Szekfű megvilágította, hogy e „rend” kialakulásában nagy szerepe volt a nemességnek. Ez a körülmény azonban nem zárja ki azt, hogy a városoknak is ne lett volna polgárságukban jelentékeny tőzsérretekük. De tudnia kell azt is, hogy a városokba, különösen a hódoltságiakba, nagyszámú nemesség telepedett be s e nemesség a nemesi jogok szempontjából szinte értéktelen hódoltsági területen igen hamar „tősgyökeres polgári elem” lett. Gondoljunk csak arra, hogy Debrecen városnak a XVI. század óta magyobbrészt nemesi eredetű főbírái és más előljárói a polgári jogok legöntudatosabb oltalmazói és konzerválói voltak. Egyébként a tőzsérség és a városok viszonyáról irodalmunkban jeles tanulmányokat találhat a szerző, aki tehát azon megállapításomat, hogy egyes kérdésekben *teljesen* járt el, válaszával csak megerősítette.

Szabó István.

⁴⁾ Debrecen és a budai jog. Debrecen, 1924.

Fodor Ferenc: *Egy palócfalu életrajza (Nagyvisnyó).* (Gazdaságföldrajzi gyűjtemény. Az Egyet. Közgazd. Kar Földrajzi Intézetének kiadása. Budapest, 1930.)

Fodor Ferenc a gazdaságföldrajz művelője. Egyik gyakorlati munkása nálunk a szintetikus geográfiai iránynak, mely a földfelszín jelenségeinek vizsgálatába az ember aktivitását is belekapcsolja s földrajzi *élettudományt* próbál csinálni belőlük. Azért hangoztatjuk ezt, mert lehetnek szociográfusok, akik a *falú életrajza* címén, e művében a manapság annyira divatos társadalomrajz hiányán fennakadnak. Bátor éppenolyan joggal fennakadhatnak az etnográfusok is, a népéleti jelenségek mellőzésén.

Elméleti elgondolásból mi is megengedjük, hogy egy ilyen életrajzba sok minden belefér és bele is kívánczik, amit szerző éppenilyen jól tud, de mint vérbeli geográfus, geográfiát akart írni. Egy *falú* modern geográfiáját. Talán éppen ezért írt falut, *község* helyett.

De geográfus létre is örvendetesen belesodródott a „történelmi tények”-be (4), amit mi különben egészen természetesnek találunk. Kutatásai közben annak ismerte fel ő is, mert van bátorsága kimondani, hogy „ezek feldolgozása elengedhetetlen kötelessége a magyar geográfiának, s ezek nélkül településföldrajzi és gazdaságföldrajzi kérdésekhez lehetetlen hozzányúlni”. Mikor mi ezt 15 évvel ezelőtt emlegettük, majdnem hogy rossz néven vették tőlünk.

Mint lelkiismeretes bűvár aztán alaposan ki is merítette ezeket a történelmi tényeket rejtegető forrásokat, mégpedig nemcsak a publikált okleveles kútfőket, hanem a kiadatlan régi adóösszeírásokat, kataszteri iratokat, térképeket stb. is.

Érthető ezek alapján, hogy munkájában, az anyag véletlenül szerencsés bősége miatt is, az életrajz történelmi oldalának erős kidolgozása, sőt mondhatnánk kényszerű túlsúlya konstataálható, a *község multja, népének kialakulása, gazdasági élete* és a *falú települése* című fejezetekben egyaránt. Ezek a kis tanulmányok történész teljesítmény szempontjából is elsőrangúak.

A szorosan vett földrajzra ezek mellett csak a *község (!) településének természeti tényezői* és a *helynevek* fejezete jut.

A részletek és megállapítások sablonos ismertetésére nem térhetünk ki. E helyen ez nem is fontos. Fontosabb az, hogy *Visnyó* mintába készült életrajzát minden geográfus elolvassa, a tervező monográfusok pedig elmerüljenek benne. Mert nemcsak ösztönzést, hanem módszerbeli tanítást és sok-sok okulást is meríthetnek belőle.

Köszönetünk illesse még *gróf Teleki Pált* is, hogy e derék, úttörő munkát kiadványai sorában megjelentette.

Bátky Zsigmond.

W. Rummel: *Napsütötte országokban.* Franklin-Társulat kiadása. Bp. 130 old. 37 kép. 1 térkép. Fordította: *Halász Gyula.*

A szerző könnyed stilusban először Japánból mutat be néhány jellegzetességet, majd az Oceánia szigetein viszi az olvasót. Különösen néprajzi leírásai tanulságosak, de megismertet több más földrajzi jellegzetességgel is. Nagyon ügyes megfigyelései vannak és bár maga a munka népszerű, szakembernek is érdekes olvasmány.

Apró Aranka.

Strömpl Gábor: *Helyneveink vízrajzi szókincse.* (Különnyomat a *Hidrológiai Közlöny* IX. köt.-ből. Bpest, 1930, 16. lap).

Magyar vízrajzi szóanyagunk első, rendszeres egybefoglalása, tárgykör és jelentéstan szerint csoportosítva, elsősorban a gyakorlati hidrológia, aztán a történeti víztopográfia érdekében. A tárgykörök ezek: A víz általában. Források és kutak. Ásványvizek. Folyóvizek. Folyók. Folyó ágai. Folyó részletei. Állóvizek. Tavak és mocsarak. Mocsaras vízállások. Apró sáros vízállások, vizenyők. Vízpartok. Szigetek. Mélyedések. Vízi eredetű talajok. Halászó-helyek. Halastavak. Vízi növényzet. Állatvilág.

A közölt anyag, mint szerző maga is mondja „korántsem teljes“. Ennek persze részben az az oka, hogy a gyűjtőnek nem minden forrás kerül egyhamar a kezébe. De úgy látom, még az ismertek sincsenek fenéig ki-merítve.

A jelentéstani megállapítások ellen itt-ott kifogásaink vannak. Ez viszont nem a geológus feladata, hanem a nyelvészé, akinek egy-egy tétel tisztázására sokszor igen aprólékos és mélyreható munkát kell végeznie.

Az első és szükséges áttekintés megcsinálását, s a feladatkorre való rámutatást *Strömpl* érdemének kell elkönyvelnünk.

Bátky Zsigmond.

Levy H. dr.: *Die Grundlagen der Weltwirtschaft.* Verlag G. Teubner, Leipzig, 1924. 185 l.

Ismeretes, hogy *List* Frigyes a gazdasági élet „nemzeti“ alapon való fejlesztésének iskoláját teremtette meg. De emellett *List* helyesen fogta fel a nemzeti gazdaságok és a világgazdaság között levő összefüggéseket is. A napoleoni háborúk, főleg pedig a kontinentális zárlat nyomán keletkezett világgazdasági helyzetre való utalással, panaszkodva mondotta, hogy a nemzetközi kereskedelem által létrejött egysége a nemzeteknek mennyire tökéletlen; hogy azt a háború és az egyes nemzetek intézkedései mennyire megzavariák.

Azóta idestova 100 esztendő telt el s ez idő alatt a világgazdaság a Föld felületén levő gazdasági életet valóban egy olyan szövevényes egészbe foglalta össze, hogy annak egy szálát sem lehet kihúzni a többinek s így az *egésznek* sérelme (megsértése) nélkül. Ezt az igazságot főként a világháború utáni időszak tapasztalatai érlelték meg. Mivel a legtöbb nemzet — győző és legyőzött egyaránt — sínyli a mai világgazdasági helyzetet, igen természetes, hogy a közgazdasági élet terén tájékozódott elmék nagy igyekvéssel keresik a kivezető utat.

Akarva-akaratlanul ennek a törekvésnek szolgálatában áll a fenti munka, amelynek abszolút értékét a nagy tárgyi tudás, a megbízható adatok (első sorban az egyes államok, főként pedig Nagybritannia, az U. S. A. és Németország hivatalos statisztikai közleményei), a szellemes felfogás, az alaposág és tárgyilagosság adja meg. Az inkább tudományos, mint népszerűsítő munka megértése feltételez bizonyos gazdaságtörténelmi, gazdaságföldrajzi és közgazdaságtani ismereteket. De az ismertnek gondolt fogalmak tisztázásával, az anyag csoportosításának és rendszerezésének újszerűségével, ötletességével, főleg pedig a könyvből áradó széleskörű tu-

dással bőven megfizet azért a figyelemért, amellyel azt olvasni kell. Mindenek fölött pedig jó betekintést nyújt a világgazdasági életbe.

*   *

A későbbiek szempontjából alapvető dolog a *nemzetgazdaság* és a *világgazdaság* fogalmainak megvizsgálása. A közös szükségletek jobb ki-elégítése céljából gazdasági egységekbe tömörülő emberek korábbi (má-gán-) gazdasági körükből kilépnek; ezzel gazdasági rendeltetésük megvál-tozik s az egyesek érdeke alárendeltté válik. Ezt mutatja a nemzetgazda-ság kialakulása, ahol az állam mintegy érdekképviselőté válik; az egyesek érdekeinek, vagyis, a közös érdekeknek képviselőjévé. Ennek felismerése teszi a *nemzetgazdasági gondolkodást*, ebből pedig szükségszerűen fejlődik ki a *világgazdasági gondolkodás*, amely a *nemzetgazdaságokat* — mint kü-lön érdekeket — *alárendeli a valamennyi fölött álló gazdasági egység érde-kének*. Szellemes példák igazolják azt, hogy a nemzetgazdaságok és a vi-lággazdaság nemcsak az érdekek alá- és fölérendeltségét jelentik, hanem a külön érdekeknek és a közösség érdekeinek igen sajátos és kompli-kált összeütgései is. Bár könnyen belátható, hogy a világgazdaság keretén belül az egyesek (nemzetgazdaságok) haszna és kára hasznát és kárát je-lenti az összességnek is — és még inkább megfordítva! —, mégis számtalan tény igazolja, hogy az egyes nemzetek gondolkodása mennyire nem párhuzamos a világgazdasági gondolkodással; hogy mennyire nem ismerik fel, vagy milyen tévesen látják az egyes nemzetgazdasági eseményeknek és eredményeknek a világgazdasággal való összefüggéseit. Ilyen értelemben *megkérdőjelezhető* világgazdaságellenes (unweltwirtschaftlich) gondolkodásról le-het beszélni.

*

A világgazdaság XIX. századbeli kialakulásáról szólva, szerző azt az újszerű megállapítást teszi, hogy a *világgazdaság előrehaladása lényegében a fogyasztási viszonyok megváltozásában mutatkozik*; ennek előfeltétele pedig a közlekedési technika átalakulása (gőzhajó, vasút) volt. 1800—1913-ig a világforgalom értékének megharmincszorosodása elsősorban azt mutatja, hogy az *emberiség a XIX. sz. folyamán „világgazdaságivá” lett*. Ugyanezt számszerűleg kifejezve: 1820-ban a világkereskelemből 1 emberre 2 dollár jutott, míg 1923-ban 34 dollár. A *világgazdaság rendje* kialakult s annak egyik alapja az volt, hogy a *gazdasági területek egybeestek a történelmileg kialakult államok területével* (v. ö. az Osztrák-Magyar Monarchia!). A vi-lágháború után ezt a rendet felforgatta.

Igen szellemes az a mód, ahogyan szerző a *nemzetközi gazdasági élet személyes vonatkozásait* vizsgálja. A világgazdaság a gazdasági alanyt többé-kevésbé internacionalizálja. Ennek az „internacionális” embernek szellemi hábitusát a mai angol-amerikai kultúra szabja meg. Ezt a típust jellemzi a különböző országok és szükségletek ismerete, a nyelvismeret, az alkalmazkodó képesség, a türelmes (liberális) felfogás. Érdekes jellemzését látjuk a „becsületlen kereskedőnek” (angol!). A személyes vonatkozások közé tartozik az amerikai bevándorlás is, amely tőkét, kulturát és munka-erőt juttatott Amerikának. Mivel ma mindeme jóból Amerikának elege van, következik a bevándorlás korlátozása.

A könyvnek legtanulságosabb része az, amely a nemzetközi munka-megosztásról szól. Ennek alapja a természeti viszonyokon kívül az olcsóbb nyersanyag, munkaerő és szállítás. Ezek következtében: az egyes gazdasági területek monopol-jellege megszűnik; az eddig helyileg összefüggő termelés (pl. erdőgazdálkodás — faipar) szétdarabolódik és specializálódik. Az ilyen irányú fejlődés még folyamatban van; ez úton a további tenni valók: a forgalmi technika továbbfejlesztése (pl. a motórikus erő a tengerentúli hajózásban) s ezáltal a szállítóképes javak körének kiterjesztése (pl. az élelmiszereknél), a vízi erő jobb felhasználása, az árúk kezelési technikájának fejlesztése stb.

A könyv e részében látjuk 1. az élelmiszer-, 2. nyersanyag- és 3. iparcikkekkel való ellátás tagozódását.

1. Ennek révén nyersanyagok jutnak oda is, ahol eddig a nemzeti termelés elégítette ki a szükségletet. Érdekes e részben egy pillantást vetni a világháború által okozott zavarokra és „ujdonságokra“, mint pl.: egész exportországok kiválása a világellátásból; az árak megsokszorozódása; szétosztási és takarékosági rendszabályok; készletgazdálkodás (az államok részéről) stb. — Jellemző változások e téren: pl. a növényi zsírok iparának áttolódása Németországból Angliába, ami még új hajóirányokat is teremtett; vagy a nádcukor előnyomulása a répacukor helyén; ennek további következményei az árban, a cukorszállítás irányának megváltozásában, a csokoládé és gyümölcskonzerv-iparban, a vámpolitikában, stb.

2. A nemzetközi nyersanyag-ellátás meglehetősen monopol-jellegű és helyhez kötött, de a változások e téren is jelentősek, pl. a széntermelés csökkenése Európában és növekedése a tengeren túl (Kanada, D-Afrika, Japán, Kína); az elektromos erőnek, mint a szén konkurensének nagyobb-méretű kihasználása; a petroleum (benzin) előnyomulása (automobil, repülőgép!), aminek már világpolitikai vonatkozásai vannak (a petroleum-mezőért való harc; a Standard Oil Company: a világ legnagyobb trösztje); a gyapot termelésének és feldolgozásának eltolódása (példa erre Anglia és az U. S. A. esete), stb.

3. A világ ellátása ipari cikkekkel sokkal egységesebb, mint nyersanyagokkal. A súlypont még Európában van, de feltűnő a tengerentúli területek, főleg az U. S. A. előre törése. Ennek kivételével azonban a termelés inkább csak a saját szükséglet kielégítésére irányul. Hibás az az elterjedt felfogás, amely az Ó- és Újvilágot egyszerűen úgy állítja szembe, mintha az első ipari árut, a másik nyersanyagot exportálna . . . Nevezetesen: Európa ipari termelésének nagyobb részét el is fogyasztja; az Újvilág sok szükségletet még nem is ismer. A jövőre nézve pedig: amilyen arányban olcsóbbodik a tengerentúli nyersanyag, olyan mértékben nő az európai ipari fogyasztóképeség *Újszerűen hangzik*, de indokolt az az állítás, *hogy ma már az ipari export-államok fontosabbak a nyersanyagot exportáló államok részére, mint megfordítva*.

Igen érdekes az, amit szerző az ipari kivitel specializálásáról elmond:

1. az amerikai tömeges termelésről, a termelési folyamat tökéletes mechanizálásáról, a típus- és standard-cikkekről; 2. a minőségre törekvő angol iparról; 3. az olcsó, alkalmazkodó, nagy tudományos készültséggel és új felszereléssel dolgozó német iparról, stb.

Sok új gazdaságpolitikai momentummal találkozunk a *világpiaci árak alakulásáról szóló fejezetben*. A világpiaci árat végeredményben a fuvardíj és vám szabják meg, de emellett igen erős monopolisztikus és organizatórikus befolyások érvényesülnek. E befolyás főleg a kartellek és trösztök részéről jön, amelyek immár nemzetközileg is szervezkednek (pl. a német, belga, angol sínszindikátus, az angol-amerikai dohánytröszt, az International Cotton Federation). Az államok pedig — éppen a háború miatt — nem nyúlhattak bele a monopolszervezetek hatalmi szférájába; de ezek a nemzetközi gazdasági problémák a közeli évtizedekben megoldásra várnak.

Nemzetközi gazdaságpolitikai tekintetben azonban a helyzet ma még nagyon kedvezőtlen. *Újmerkantilizmus korában vagyunk*: a maximal-minimal tarifák, védővámok, a különböző preferential-vámok és premium-rendszerek átterjednek a tengerentúli területekre is (pl. Portugália 90%-os gyarmati vámkedvezményt nyújt!). A helyzetet súlyosbítja a gyarmatok gazdasági fejlődése, ami helyi ipart és így újabb külön-érdekeket teremt. Veszelmes jelenség a hajózási vállalatok hatalmas koncentrációja (Morgan-tröszt). A nemzetközi gazdasági politika gyöngítését eredményezték az új államképződések is (Csehszlovákia, Jugoszlávia!), amelyek természet-szerűleg a nacionalista törekvések erősödésével járnak. — Az államok elzárkózási politikájával szemben áll a belföldi fogyasztást terhelő *dumping*, amit ismét hatálytalanná tesz kifelé a dumping-ellenes vám. — Mindez együttvéve: veszelmes és eredménytelen játék, amely csak a világgazdaság kárát jelenti.

A világgazdaság mai bonyolult állapota mintegy kicsúcsosodik a *brit imperializmus* gazdasági vonatkozású kérdésében, amelyen a brit királyságnak a gyarmatokkal való szorosabb gazdasági összefüggésének problémáját kell érteni. Érdekes ellentét: az angol szabadkereskedelem és a brit Zollverein!, amelytől — ha bármely formában megvalósulna — csak ösztönzést kapna a többi állam is a preferential vámrendszer továbbfejlesztésére.

A világgazdaság leromlása és újjászervezése c. fejezetben reasummázódik a könyv anyaga és kidomborodnak az író gondolatai. A világgazdaságnak a háború utáni fejlődése, helyesebben: visszafejlődése szemünk előtt lejátszódott, ismerős folyamat (az általános drágulás, a valutaromlás, az egyedül nyertes U. S. A. elzárkózása, a távol-keleti (kinai) krízis, a Balkán-kérdés rendezetlensége, a süllyedő vásárló erő egyrészt, az exportköltségek megnövekedése másrészt, mindez együttvéve: bizonytalanság és rizikó, ami legkevésbé sem alkalmas a kereskedelem élénkítésére). — *Visszajára fordult a gazdasági élet rendje: túltermelés az egyik oldalon, a fogyasztás megcsökkenése másfelől.*

Mekkora csalódott Anglia, midőn azt hitte (akárcsak a kontinentális zárlat után!), hogy Közép- és Kelet-Európa elvesztéseért kárpótlást fog nyújtani a tengerentúli területek fogyasztása! Hiszen Anglia igazi fogyasztó piaca Európa, amelynek (gyarmatárúkból való) fogyasztó képessége is megcsökkent, ami ismét visszahat a gyarmatokra. Ezeknek bevétele s így (az angol cikkekben való) fogyasztóképessége is csökken. Az elmaradt bevételt azután saját ipari termeléssel, majd magasabb vámokkal akarják pótolni. S akik Angliából figyelmeztetik a gyarmatokat a vámfalak lebontá-

sára, azok nem gondolnak minderre? ... és arra, hogy valójában kik okozták Közép-Európa összeomlását? ... A háború nem érintette Schweizot, de Németország elszegényedése miatt megcsökkent Schweiz idegenforgalma is így (Franciaországban, Belgiumban, Angliában való) vásárló ereje.

Ime! A világgazdaság megrázkódása a legbizonyosabb bizonyossága *organikus összetételének, vagyis annak, hogy a világgazdaság nem összetétel, hanem egész, amelynek egy része sem károsítható a többinek kára nélkül, de éppen így: nem is építhető fel az egyes részek mellőzésével.* De bizonyossága annak is, hogy *egy ország kereskedelmét, gazdasági lehetőségeit nem lehet „elvenni”. Ellenkezőleg: a világgazdaságot újjá kell építeni és itt nem lehet különbséget tenni győző és legyőzött között. Ennek módjai: a legyőzött országok hitelképességének valamennyi ország együttműködésével való helyreállítás, ami azonnal növelni fogja Közép- és Kelet-Európa vásárlóképességét és a tengerentúli fogyasztást; messzemenő kereskedelmi és gazdaságpolitikai egyezményekkel kellene kiegyenlíteni azt a kárt, amit az erőszakos annexiók — a termelő és fogyasztási területek szétszakításával — okoztak (pl. a mi esetünkben).* Egyszóval: áldozatokat kell hozni az összeség, vagyis a növekedő nemzetközi kereskedelem érdekében. Mert ha az egyesek érdekét nem tudják alárendelni az összeség érdekének (l. a bevezetést), akkor állandó lesz a veszélye a világgazdaság olyan irányú fejlődésének, ami ismét háborút hoz.

Sajátságos jelenség: a világgazdaság (eddigi) fejlődése háborús veszedelmet jelent; a háború pedig szétrombolja a világgazdaságot. Itt *csak egy kivézető út van: olyan nemzetközi kapcsolat (Gemeinschaft) létesítése, amely a világgazdaság érdekében lehetetlenné teszi a háborút, mert amint „béke nélkül nincsen világgazdaság, éppen úgy világgazdaság nélkül nincs igazi béke”.*

Kováts József.

Dr. Erődi Kálmán: *Középiskolai földrajz-pedagógiai kiállítás Budapest 1930.* VI. 23—VII. 12. A szerző kiadása. 36 lap.

A nyár kezdetén Budapesten tartott továbbképző tanfolyammal kapcsolatban középiskolai földrajz-pedagógiai kiállítás is volt. Úgy a földrajzi kurzus, mint pedig a vele kapcsolatos kiállítás élénken tárta fel azt az érdeklődést és egyszerűséget, amely a gyermek egyéniségének megterhelése nélkül, annak jövője biztosítására serkenti a pedagógusokat. A kiállításnak kettős célja volt: a) megvilágítani gyakorlatilag a tanfolyam elméleti anyagát és b) bemutatni a hazai földrajzoktatás mai állapotát. A kiállításon 27 budapesti és 9 vidéki középiskola vett részt. A kiállítás anyagát a következő csoportok alkották: 1. Általános rész. 2. Didaktikai csoport. 3. A tanulók munkája. 4. Földrajzi mintaszertár. 5. Taneszközök bemutatása. Az az átgondoltság, amellyel a továbbképző kurzust megszervezték és az a tervszerűség, mely a kiállítási anyag tagozódásában kifejezésre jutott, jótékony hatással volt az érdeklődőkre. Ennek a hatásnak akar, úgy látszik szélesebb körben is érvényt szerezni a kiállítás rendezőjének *dr. Erődi Kálmánnak* kiadásában, a fenti címen megjelent beszámolója, melynek tartalmát: *dr. Erődi Kálmán:* Beszámoló a földrajzpedagógiai kiállításról; *Albrecht István:* A földrajz-pedagógiai kiállítás előkészítése és megnyitása; *Dubovítz István*

és *dr. Bíró Ferenc*: Földrajzi szakkönyvjegyzék középiskolai tanári könyvtárak számára; *Dubovitz István*: Legújabb tudományos földrajzi irodalom; *dr. Horváth Károly*: A magyar földrajzi ifjúsági irodalom könyvei; *dr. Bíró Ferenc*: A földrajzi mintaszertár leltára című fejezetek alkotják. E beszámoló füzet értéke főleg a legszükségesebb földrajzi szakkönyvek összeállításában rejlik s ezért szívesen fogadja és forgatja azt minden szaktanár, akár résztvevett a továbbképző tanfolyamon, akár nem.

Kanszky Márton.

A. Hettner: *Die Oberflächenformen des Festlandes.* Probleme und Methoden der Morphologie. Geographische Schriften, 4. füzet. B. G. Teubner kiadása Leipzig—Berlin. 1928. 178. old.

A kiváló, nem rég nyugalomba vonult heidelbergi professzor, hét éve megjelent (1921-ben) munkájának második átdolgozott kiadásának lényege ugyanaz maradt. Egyébként azonban változtatott rajta. A hét év újabb kutatásainak eredményeit átvette, túltéve magát a régi felfogáson. A fel-földek és alföldek fejezetét, mivel az ő szempontjából jelen munkájában nem bírnak túl nagy jelentőséggel, kihagyta. A kutatás és ábrázolás módszeréről írt fejezeteit megrövidítette, minthogy ismétléseket tartalmazott.

Az egész munka, úgy mint annak első kiadása, megingatja a Davis-féle iskola teóriáit, nagyszerűen bizonyítva annak tarthatatlan álláspontját. Davis ciklus teóriája összeomlik a szerző nagyszerű ellenbizonyítékai alatt és ez ellen, a két kiadás között eltelt időben, Davis iskolája nem hozott fel semmi tudományosan megalapozott ellenvéleményt.

A könyvben a szerző a morfológiai formákat a tudományos kritika eszközeivel vizsgálta meg és ennek megfelelően, minden részében lehetőleg tárgyilagos, úgy hogy még a Davis iskola hívei is tanulhatnak belőle.

A munka nem tankönyv és nem bevezetés a morfológiába, hanem a morfológia művelőinek ad értékes eszmei és metodikai ismeretet.

Wagner Richárd.

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

Kak. (Egyben válasz.) A *F. és E.* 1930. 78. lapján, a szatmári *Kak* község határában följegyzett *Kormun* és *Kurmur*, szerintem török eredetű magyar személynévből képezett halastavak nevééről szólva, mellékesen azt mondtam, hogy *Kak* szintén törökből lett név, *Pais Dezső*-nek egy jegyzete alapján, mely úgy szól, hogy „erre a török igére (t. i. *kokmak*) mehetnek vissza az 1055: *oku zarma* és a hazánk különböző vidékein előforduló *Kak*, esetleg a *Kákony*, *Kákonya*, *Kakucs helynevek*“ (*M. Ny. XXV. 123.*).

Egy kérdezősködésből kiilyólag utánnanéznén a szónak, *Kak* személynévet nem találok, bár megengedem, hogy van. Azonban helyette egy másik lehetőségre mutatok rá. A napokban kezembe került a taskenti egyetem egyik kiadványa („Acta Univ. Asiae Mediae, Series XII-a, Geographia, Fasc. 3, 82. lap), mely a közép-ázsiai szovjet köztársaságok (Kazakisztán, Kirgizisztán, Üzbekisztán, Türkmenisztán, Tadzsikisztán és Kara-Kalpakisztán) tavait ismerteti s ke-
reken 1000 (ezer) tónevet sorol fel. Ezek között előfordul *Kak* és *Kamiskak-kul* nevű tó is. (*Kamis* = nád, *kul* = tó).

Néhány szótárban (*Mahmud al Kasgári, Szulejmán*) utánnanéznén azt találok, hogy van egy török *kak* szó, mely mocsarat, állóvizet jelent. (*Prinz* szerint: „Utazásaim Belső-Ázsiában“ 94. sós ingoványt) Nem lehetetlen tehát, hogy valamiképpen ez

a mocsár, tó jelentésű török szó van a szatmári *Kak* falu nevében (első említése 1268), ahol az oklevél több-
tábat sorol fel. Azt gondoltam tehát, hogy lehetett itt egy *Kak* nevű tó, s erről kaphatta nevét a mellette lévő telep.

Lássunk az ilyen helynévadásra néhány példát. Vízjárta nedves-rétes, mocsaras vidékeken gyakori dülönév nálunk a *Mérges*, *Mérgesd*. Ezek a *Mérges ér*, *M. völgy*, *M. tó* formából vonattak el. (1299: *Mergustow*, *Ort-vay*). Nevüket arról kapták, hogy azon a helyen mótelyes, mérges fű termett, innen pld. a *Mételes tó*, *Mételpást* stb. helynevek. *Mérges puszta* van pld. a nagykunsági Nagyiván mellett, bizonyára ilyen mérges, bürkös stb. érről, rétről elnevezve. *Mérges tó* volt a györmegyei *Köny* mellett. Írják is róla, hogy veszedelmes volt a jószágra („Magyarország vm. és városai“).*) Szomszédságában van *Mérges* nevű falu (1291-ben királyi lovászok telepe), kétségtelenül a tó, vagy rét neve után. *Méregmező* van Remeteszegen, Szatmár m. (*Pesty-Hnév-Kézirat id. Mándy Péter* összeállítása u. ott), s így is lehetne magyarázni a kolozsi *Méregjó* falu nevét, t. i. a *Méregmezőn* folyó patak-ról.

*) Az adatot alkalmasint *Fényes* ismert munkájából (Pest 1836) vették, ahol ez van: „A Köny tó pedig mérges plántáiról nevezetes“ (105. és 120. l.). Hogy a község a XV. sz. táján itt birtokos. *Mérges* családról vette volna nevét nem valószínű. Inkább fordítva.

Mocsár és Mocsold nevű községeink is vannak. *Tófalu* (1269-ben udvari lovászok és tárnokok telepe) volt Fejérben, stb. Volt aztán IV. László korában egy *Kak* nevű tavunk is Alsó-Csallóközben. (*Kakthu* = *Kak* + *tő* és nem *Káka* + *tő*, ahogyan *Ortvay* értelmezi). Ez a név mintha arra mutatna, hogy a *kak*, a mondott jelentésben valamikor élő szó lehetett. *Pesty* kéziratának szátmári kötetében (a *Mándy*-féle összeállításban) aztán a következő példákat találjuk: Mándon van *Kattó*. Ez bizonyára *Kak* + *tó* (v. ö. *Baktó*, ma *Battó* Szegeden; *Reizner*: „Szeged tört.”). Ricsén van *Kiskattó*, Csaholcon 1419-ben: *Kakthou* és *Kakon* egy *Kaki* mélyben nevű dűlő. Aligha más ez, mint egy *Kak* nevű kiszáradt tó fenéke. A szátmári *Sárköz* falu határában van egy *Kakák* nevű dűlő („Megyei monogr. és Hn.”). Ez föltehetőleg többes szám, s olyan helyrajzi megnevezés, mint pld. az *Erek*, *Ergék*, *Sédek*, *Siók*, *Turjányok*, *Örjegek*, *Kadarcsók*, *Mattyok*, stb.

Alkalmasint víznév van a tihanyi *Koku zarma* nevében is, mely a szántódi rév neve volt (*Ny. K.* 34. 395, l. ehhez talán a párkányi *Kakat révet*), mely e szerint *Kak* szarvának magyarázandó. (V. ö. ehhez *Föveny* + *szaru*, ma *Jászfényszaru*).

Talán ez van a nagykunsági *Kakat* + *ér*, s a kérdezett ormánsági *Kákics* (1500: *Kakych*, *Csánki*) falu nevében is. Lehetséges, hogy ez nem a magyar *cs* kicsinyítővel van ellátva (pld. *Megyerics*), hanem egyenesen a török *kakacs* = piszok, ebből talán piszkos víz, mocsár szó rejtőzik benne, s a *kákics* növénynév alakot talán népetimologizálás útján kapta. (De v. ö. viszont a Krasznamenti *Kocsord* nevét, a *kocsord* növénynévvel).

Kak nevű helységünk van még So-

mogyban az Aranyos patak és Zemplénben az Alsóhernád mellett, tehát mindkettő vízzel kapcsolatban.

Ugyancsak vizek mellett vannak a *Kákony*-ok is. Az egyik a kalocsai *Sárköz* déli végében (*Lipszky* mappája, ma nincs meg), a másik Somogy dny.-i sarkában a Mura mellett révhellyel. (1268: *Kakna*, később *Kakonya*, *Kakony*, ma *Kakonyi malom és puszta*). Hogy ezek a *kak*-ból vannak-e képezve, nem tudjuk eldönteni. (Erre a mintára: *Kak* + *om*, *Kak* + *ony*. Az előbbi alakra: *Sár* + *om* + *ér* patak Szatmárnémeti mellett).

Nem akarjuk erőltetni a *Kakucs*-ok magyarázatát sem (l. fentebb: *Kákics*).

Balkány. Hogy ilyen természetű álló, v. folydogáló vízről elneveztek falvakat, arra talán jó példa éppen innen Szatmárból a *balkány* is. *Szinyei* Tájszótára szerint Szatmárban a *balkány* vízállásos helyet, időszakos tavat jelent.*)

A megye keleti felében, a töröknevű *Krassó* (= Fekete víz) falu mellől indul el egy lomha ér, s hosszú utat téve meg, nagy kanyargások után az Ecsedi lápba vész. A merre áthalad, mindenütt *Balkán*, *Balkány*, *Balkányvíz*, *Balkánypatak*, s mellékét *Balkányhát* névvel illetik. Fontos azonban, hogy nemcsak ez az egy, hanem több egymástól független folyás is viseli ezt a nevet, sőt van *Balkányos dűlő* Egri mellett és *Balkán-*

*) Szeged—Tömörkényen két *Csáj* nevű tó van. (Abaújban van két *Csáj* nevű község). *Csáj* a. m. patak, víz. Nem lehetetlen, hogy e neveken a török *csáj* szó húzódik meg. *Németh Gyula* könyvében (A honfoglaló magyarság kialakulása 32) azt olvassuk, hogy némely török törzs „földrajzi körülmények”-ről kapta nevét. A *Köjlär* nemzetség neve szóról-szóra a. m. tavak, „de olyan értelemben, mintha azt mondanánk: a tó lakói, a tó mellett lakók.” A kaukázusi török *Karacsáj* nép neve a. m. „Fekete patak”. E példákat nem analógiáknak, hanem a török névadás illusztrálására hozzuk fel.

csos Gyügye mellett (*Pesty*: i. m.), ami alkalmasint azt mondja, hogy a *balkány* csakugyan élő közszó e vidéken.

Egyéb adatok *Pesty* munkájából: „Ez a *balkány* stb.” „a *Purru* nevű *balkány* folyik rajta keresztül, Amacz. *Recsege Balkány*, Csenger *Körös Balkány*, Krassó, *Bákány Gerebse*, Olcsvaapáti, *Nyáros Balkány*, u. ott. *Kerekbalkány*, vízállóhely, Sályi, *Balkány* állóvíz Szamosdob. *Balkánynylas Kér*, *Balkány* Császló, *Uzka*, *Balkányforduló Cégény*, *Királybalkány* Kisnamény stb.”

Az oklevelek szerint a *balkány* régi szó is, mert már 1376-ban említik a *fluvius Balkan*-t, száz évvel később pedig a *Szárazbalkánhát*-at.

Szabolcsban van aztán *Balkány* falu (első említése 1289-ben), Békésben (Szeghalom m.) *Balkány puszta*, Torontálban Beodrától északra *Balkány dűlő*, amelyekről minden helyrajzi erőltetés nélkül is föltehető, hogy a fentemlített módon ebből a folydogáló víz, v. állóvíz jelentésű *balkány* közszóból alakultak.

Bolgány, füzes berek és *Bolgányi gyepek*, dűlő, van a győri *Dunaszeg*-en a *Kisduna* partján. Helyrajzilag is föltehető, hogy ez ugyancsak *balkány*.

Balkán, *Balkány* helyneveink megfejtését az *Etym. Sz.-ban* nem találjuk. Ennyi van róluk: „*Szinnyei* az oláh *bülc*, *bälc* = kleine pfütze szóra utal, amely azonban a magyar szó végzetét nem magyarázza meg”. Mi azt gondoljuk, hogy ebben a korban bajos is Szabolcsban oláh hatást föltennünk, annál inkább, mert Szatmárban, ahol magyar területen annyi a *Balkány*, az ottani oláh vidéken, a megfelelő térszíni-tájbeli megnevezés a *Balta* (v. ö. *Balta* öntésterület, mocsár Dobrudzsában). Nem lehet-e inkább, egy esetleges szláv származtatás elejtése esetében a *kak*-ról mon-

dottak után a török *balig* (balüg) = sár, tócsa (*balcsik*, *palcsig*, *balcsok* = piszkos, iszap, sár) szó felé kereskednünk, melyből török területen sok helynév van?*)

Bátky Zsigmond.

Zarándok, Bendek, Rendek. *Zarándok* nevű községünk kettő is volt Tolnában. Első említése 1327-ben *Zaranduk* (olv.: *Szaranduk*), később *Zarandok*. Bizonyosan személynévből lett. Ilyen nevű embert 1333-ból éppen Tolnából is említenek. (*Okl. Sz.*)

Zarándok szavunk szláv eredetű (*Melich* szerint szlovén, *Szláv Jöv.*), s mint *Horger* kimutatta a szláv *sztranik*-ből a magyarban szabályosan *szaránnok*-nak kellett lennie. Ebből formálódott aztán az *ajándok* és *szándok* hatása alatt *zarándok*.

Szarándok alakot eddig nem közölt senki, azaz közöltek, de nyelvtudósaink nem vették észre. A soproni határon ugyanis 1222-ben említenek egy *Zarannuk patakát* (*Czinár*). Ez

*) A *balkány*-t tehát nem akarjuk megmagyarázni. De mégis legyen szabad megemlítenünk, hogy Borosjenő mellett van egy *Balogán* (*Balkány*) nevű dűlő és róla elnevezett vízimalom egy tó végében. *Jenő* környékén kunok laktak és sok ott a törökös helynév. Lehetséges talán, hogy egy ilyen *baligán* > *balogán*-ból lett a *balkán* alak. *Balogán* különben oláh családnév is.

Dusnokon és környékén gyakori dűlőnév a jelzős összetételű, s mocsaras, vizes helyet jelentő *palé*, Szatmárban *palaj*. (*Kákás*-, *Disznós*-, *Izsáki* stb. *palé*. Nem függ-e ez össze valahogyan a *balig*-gal? (*Palespotokát*-, *Polipotokát* és *Poley* eret *Ortway* említ. De lehet, hogy ezek mások).

A *balkány*-ból lett *Balkány* helyneveinkhöz alakilag hasonlít a *Csomorkány* (*Csomortán*) Csongrádban, Háromszékben és Csikban. Lehetséges, hogy ez az ugyancsak sár, mocsár jelentésű *csamur* török szóból van képezve. (V. ö. talán: *Temer* + *kény*, ör + *kény*). *Chumur* és *Chumurtán* a régiségben személynév képpen is előjön (*Kovács*: Index), de viszont tudjuk, hogy *Szemet* és *Mocsár* személynéveink, s ezekből helyneveink is vannak.

az alak tisztára az, amit *Horger* finom elemzéssel, mint hangtanilag szabályos alakot, a korábbi nézetekkel szemben, a szláv alakból kikövetkeztetett.

A nevet már *Jerney* nyolcvan évvel ezelőtt *Zarándok-nak* magyarázta. (Ortvay: „Vízrajz”). Azt hisszük igaza van.)*

Horger azt mondja, hogy a *szaránok* alakból közvetlenül alakult a *szarándok* s nem kellett átmennie metatézissel a különben is csak egyszer följegyzett *szaránok* alakon. Ezt a fel fogást az alábbi helynevek (*Bennek* és *Rendek*) — úgy látszik — részint támogatják, részint nem.

*) *Moór Elemér*, aki szorgos igyekezettel kísérleti kimutatni a nyelvtudásaink által magyarnak megállapított helynevekben a szláv eredetét, természetesen ezt is szlávznak, szlovénnek tartja, elárulván ezzel, hogy a nevet helytelenül olvasta. Hogy miért olvasta így, persze akaratlanul, cikkének idevonatkozó fejezete „Zur Siedlungsgeschichte der deutsch-ungar. Sprachgrenze”: 3. Ortsnamen mit Grenzsperrren. *Ungar. Jahrbücher* 1929, 49) megmagyarázza. A szlovén *zarobnik* szóval hozza ugyanis összefüggésbe és „Verhau“-val (= gyeplő bevéágás) fordítja.

Ugyanitt azt mondja, hogy „*Sykrinpatak* (*Sikrin, Scykrin*) nevében a szláv *sěkyra* = *Axi* (= szekerce) szó van benne, tehát egy szerszám neve, amivel a torlaszokhoz fát vágtak le, holott legalábbis valószínű, hogy az a magyar *Szekrény patak*. (A szekrény persze szláv kölcsönszó: *skrinija*, a latin *scrinium*-ból). Így magyarázza ezt *Jerney* is (i. h.). *Szőkrön völgy* (dunántúli tájszó) van is Nemespécseken (Zala, Pesty: Hn. kézirat). A bemonás szerint azért hívják így, mert a dombok az ismert *szőkrön* (máshol *szűszék*) módjára összeborulnak. (A soproni *Sykrinpatak* is ilyen dombvidéken volt). *Szekrényes patak* (a megfelelő völgyben) pedig van *Bucsuta* mellett (Zala).

Hogy különben nemcsak a régi magyar írásban, hanem a szóanyagban is van még mit tanulni *Moór*-nak, arra a sok közül csupán két másik pataknév magyarázatát iktatjuk ide: Az egyik *Kvkelte*, amelyet *Kökel* tő-nek, a másik *Homusér*, amelyiket *Hamisér*-nek („falsch”) olvas, minden kérdőjel nélkül. (U. Ib. 1926, 441 és 1927, 145). Az ilyenekről hogy *Kolom* = halom, *Medves* = Meggyes, *Podaboch* = Pater v. Poterbach, *Cheggé* = ismeretlen név, nem is szólunk (u. az 1929).

Somogyban volt 1331-ben *terra Bennek*. Ez 1409-ben és 1486/87-ben ugyancsak *Bennek*, de közben *Bednek* is, ma pedig *Bendek* (Csánki). Lehetséges tehát, hogy a *Bendek* alak közvetlenül a *Bennek*-ből lett. A név alkalmassint személynév. Eredetét sajnos nem tudjuk.

Részben mást mutat a négy *Rendek*. Ezek: *Ajkarendek* Veszprém, *Csabrendek* Zala, *Rendek* Léka mellett, Vas, német neve: *Liebing* és *Rönök* Szentgotthárd mellett, Vas, német neve: *Radling*.

A két vasmegyei falu nevééről *Moór* adott megfigyelt kísérletet. A Léka mellettinek történeti adatai ezek: *Lennek* (1390), *Lennyk*, *Lybnik*, *Rennek* és *Redneg* (1519.). A *Grenzsperr* — keresésnek megfelelően, amihez persze valami „ásás” v. „vágás” jelentésű névre (szláv *rovnik*) van szükség, azt mondja *Moór*, hogy egy szláv *Rivnik* alakból kell kiindulnunk (l. lentebb) s ebből lett aztán a német *Libnik*, majd *Liebing*. A magyar név viszont ugyanebből a *Rivnik*-ből indul ki, de ebből *Rednek*, majd *Rendek* lesz, amibe a magyar *rend* (ordo) szó is belejátszott.

A szentgotthárdi magyar *Rönök* (ill. német *Radling*) adatai és alakjai ezek: *Ryunuk* (1336), *Runuk*, *Rönek*, *Renek*, *Rednek* (1480).

A magyar *Rönök* rendje ez: *Ryunuk* és *Rewnek*, persze nem *Rünük*, *Rönek*-nek olvasandó, amint egy nyelvésznek illik, hanem *Rivnük*, *Rewnek*-nek, mert a szláv *rov* ígét kell belőlük kiszorítani, s így lesz aztán egy nem létező szláv *Rivnik*-ből magyar *Rünük*, ill. *Rönök*. A német *Radling* útja ez: Szláv *Revnek*, ebből magyar *Rednek*, ebből német *Radling*, egy föltehető *Rädling*-en keresztül.

A veszprémi *Rendek* sora ez: *Ryd-nak* (1270), *Rednek*, *Rennek* és *Red-*

nek (1488). A zalaié: *Rennek* (1344), *Rednek* és *Rennek* (1478).

A felsorolásból — legalább mi nem nyelvészek — azt látjuk, hogy az eredeti alakot bajos kikövetkeztetni, mert hiszen a községek régebbiek mint első említésük, vagyis a legkorábbi följegyzett alak is fejlődött alak lehet. Azt se tudjuk, vajjon mind egy főből valók-e. Hogy német ajkon a magyar *Csepreg*-ből *Tschapring*, vagy *Zölnek*-ből *Zaning* (M. Ny. 1928, 280), vagy *Rednek*-ből *Radling* lett, világos. De kérdés nincs-e fordítva is? Mi pld. úgy látjuk, hogy a német *Henning* sz.-névből magyar ajkon *Hennig*, *Henneg* lett (pld. *Csánki* V. 317, I. 163, 168 és I. 296 Sáros: *Henning*, ma *Hönig* stb.). Ez a *Hennig* alak aztán fejlődhetett *esetleg* *Hednek*, *Hendek* alak felé. Ha ez a föltevésünk megáll, amit a nyelvészeknek kell eldönteni, akkor hivatkozunk egy példára, mely egyrészt a *szaránnok* > *szarándok* alakulására mutatna rá, másrészt e nevek, v. közülök egyvalamelyiknek származására az előbbi, t. i. *Moór*-féle magyarázatnál talán világosabb fényt vet. A példa ez volna:

A mosoni várjobbágyok 1305-ben egy Dunaszigetet adnak el Oroszvár határában a szomszéd pozsonyi bírónak. (*Anjouk. Okm.-tár* I. 94). Neve *Reynning sziget*. Ez bizonyára német személynév, a sziget birtokosának neve. A határjárásban szereplő másik két sziget *Kamasziget* és *Coloman sziget*, szintén birtokosáról van elnevezve. Mikor aztán a következő évben az ugyanottani *Mórocz sziget* határát járják meg a pozsonyi bíró, Hertlin javára, a szóbanforgó szigetet *Rennek* szigetének (Insula *Rennek*) írja be az oklevélbe *Rynnekerius* udvarbíró jegyzője. A *Reynning* és *Rennek* név tehát úgy látszik egyformán járatos volt, s mi most azt tételezzük

fel, hogy az utóbbi az előbbiből lett, alkalmasint magyar ajkon.

Ebből a *Rennek*-ből már most, a fenti négy név (és a *szaránnok*) alakváltozatainak példájára szerintünk lehet *Rendek*, vagy előbb *Rednek*, aztán *Rendek*.

Egyszóval mi azt gondoljuk, hogy a *Reynning* *Rennik*, *Rennek* német személynévet jó okkal kereshetjük *Rendek* helyneveinkben, v. egy részükben. Egy *Renukszentmihály* pusztát (Somogy) *Czinar* Indexében találunk, *Renekeszit* pedig *Csánki* említ Sárosban (I. 299). *Renuk* itt föltehetőleg személynév, s párja neki a szentgotthárdi *Rüntük*, *Renek*.

Mi tehát ezt is személynévnek gondoljuk. *Henning* (Henneng) *patakát* Szepesből közöl *Csánki* (I. 263: „Mihályfalva”). Hogy egy ilyen német személynévet a mondott helyeken föltételezhetünk, legalábbis valószínű. A somogyi *Bennek*-ben persze egy *Beyning* német nevet szeretnék látni, de hogy az-e, egyáltalán nem merjük állítani.

Bátky Zsigmond.

Kecskemét Győr megyében. Győrszentiván határában van egy *Kecskemét* nevű dülő. Homokos hátság, ma szőlővel beültetve. A névről sem Pesty kéziratos helynévtárában, sem a megyei monográfiákban nem találunk semmiféle adatot.

Kecskemét nevű városvegi házcsóport Székesfehérváron is van. *Pais Dezső*, aki *Kecskemét* nevének megfejtésével foglalkozott, ezt is *Kecskeszár*-nak, kecskelegelőnek magyarázza (*Népünk és Nyelvünk* 1930).

Kimutattam, hogy ez a felfogás ebben az esetben téves (*Magyar Nyelv* 1930, lásd még N. és Ny. 1930, *Kecskemét, Kecskeszár* című válasszat), mert itt, a többszázados téglavetőtelepen, kiszáradott víz, v.

vízfénék nincs s maga a név sem pár száz éves, mint állítják.

Lehet, hogy *Pais* előbbi cikkecskénk megjelenése előtt így magyarázta volna a fenti helynevet is. Eltekintve a *tárgyi alap* hiányától, mely „meddő” elméletének szerintünk egyik gyenge oldala (itt ugyanis méginkább nem lehet szó semmiféle vízről), a kérdést azt hisszük egyszeriben eldönti *Takáts Sándor* „Szegény magyarok” című könyve, ahol az 158–159. lapokon ezek olvashatók: „Fölségedhez alázatosan folyamodunk . . . mi, kik az Alföldön és az pogányok birtokából (értsd: török területről) barmokat hajtunk . . . minékünk pedig marháinknak és barmainknak egy szál s csak egy talpalatnyi földünk sincsen az fölségtök birodalmában, hol az mi barmainkat jártathatjuk, míg eladjuk . . . Hanem azon könyörgünk alázatosan, hogy fölségtök mutasson földet itt Győr környül minékünk . . . engedje az szentiványi földet az vásárhoz stb. 1590, Simon János, Cseh András, Varga Ferenc kecskeméti, Bankócs Máté kevi és Kovács György halasi tőzsérek”.

„A magyar kamara sürgetésére a tőzsérek e kérése, ha nem is azonnal, de mégis teljesült, aminek az lett a következménye, hogy a győri heti marhavásárok mód nélkül megelénkülték” (u. o.).

A kecskeméti tőzsérek tehát legelőt béreltek Szentiván határában, hogy a győri és távolabbi vásárookra hajtott jószágait ott megpihentethessék és elláthassák. Bizonyára innen

maradt a *Kecskemét* név az ősi csordahajtó „Mészárosok útja” mellett eső szentiványi legelőn. Ritka és érdekes példája ez egy távoli helynév átlátásának. *Kecskemét* dülönévvvel a Duna-Tisza-köz több pontján is találkozunk. Ha tudjuk, hogy kecskemétiak itt is béreltek legelőket, a névadást könnyen megértjük.*)

Bátty. Zsigmond.

Brassó Mátyusiöldön. *Barasó* — Brassó helynevünk (víznevünk) nem sok van, de mégis több, mint *Karasó* — *Krassó*. Azért minden új adatot örömmel kell fogadnunk. Most a Losoncon megjelenő derék ifjúsági folyóiratban „A Mi Lapunk”-ban, melyet egy állásából elüldözött lelkes magyar tanár, *Scherer Lajos* szerkeszt a „Sasok regősnaplója” című cserkészbeszámolóban (írta, ill. rajzolta *Peéry Rezső* és *Nemesszeghy Jenő* középisk. tanuló) olvassuk (1930. 138), hogy a Kisduna melletti *Nádszeg*-en egy utca neve *Barasó*, egy másiké pedig *Köse*. Mindkettő egy-egy érről kaphatta nevét. Párja ennek, hogy *Gyömörén* (Győr m.) egy utcát *Berettyó*-nak hívnak. (A *Barasó* és *Köse* magyarázatát l. *F. és E. 1930*; „Brassó Győrben” és 1929: „Kösély folyás”) *)

Bátty. Zsigmond.

*) Itt említjük meg, hogy kecskeméti kereskedők a török világ végén jártak Székesfehérvárra abaposztó vásárlására (*Ethn. Értesítő 1930, 19*), de marhahajtásokról ezideig nem tudunk.

**) Brassó különben családnévképpen is előjön nálunk. Épügy *Csalló* is. Ezt szintén törökből magyaráztuk. (*F. és E. 1926, 123*).

Iskolai földrajzi és történelmi atlaszok.

Dr. Kogutowicz Károly

Iskolai Atlasza

az összes közép-, polgári-, kereskedelmi iskolák és képzők részére.
VI. javított kiadás. Min. eng. sz. 884—05/95/1929. VIII. e. Ára P 4.—
35 lapon, 25 fő-, 32 melléktérképpel és Magyarországra vonatkozó
számos földrajzi, statisztikai grafikonnal.

Dr. Kogutowicz Károly

Iskolai Atlasza II. rész

a középisk. felső osztályai, tanítóképzők és keresk. isk. számára.

Szerkesztették: Gergely—Hézsér—Kogutowicz.

Miniszteri eng. száma 884—05/130/1929. VIII. e. Ára P 6-80
64 lapon, sok fő- és melléktérképet, gazdasági és kereskedelmi
statisztikai térképet tartalmaz.

Barthos Indár és dr. Kurucz György szerkesztésében:

Történelmi iskolai atlasz Magyarország történel- mének tanításához.

32 lapon, 24 főtérképpel. Min. eng. sz. 49.533/1926, III. a.

Ára P 3-20.

Bő tartalommal, a tudományos történelmi irodalom újabb eredményei-
nek figyelembevételével készült. Pontos és ízléses kiállításáról az Állami
Térképészet gondoskodott.

A hazai történelem tanításának nélkülözhetetlen segédeszköze.
Bevezetés céljából mutatóvázszámot ingyen küldünk.

Atlasz

a Világtörténelem tanításához.

A M. Kir. Állami Térképészet kiadása.

- I. rész.** Az Ó-kor. 20 lapon. 34 fő- és melléktérképpel. Miniszteri engedélyezési szám 43.759/1927. Ára P 3-20.
- II. rész.** Közép- és Új-kor. 32 oldalon, sok térképpel. Miniszteri engedélyezési szám 40.861/1928. III. Ára P 3-20.
- III. rész.** A legújabb kor. 18 oldalon, sok térképpel. Miniszteri engedélyezési szám 884—05/91/1929. III. sz. Ára P 3-20.
Bevezetés céljából mutatóvázpéldányt ingyen küldünk.

Történelmi atlasz a polgári iskolák számára.

A M. Kir. Állami Térképészet kiadása. 32 oldalon, 28 fő- és 7 melléktérképpel. Miniszteri engedélyezési szám 40.862/1928. III. Ára P 3-20.
Bevezetés céljából mutatóvázpéldányt ingyen küldünk.

Kókai Lajos könyvkereskedése
térkép-osztálya

A M. Kir. Állami Térképészet főbizománya

Budapest, IV., Kamermayer Károly utca 3.

FÖLD és EMBER

(La Terra e l'Uomo)

Rivista della Sezione d'antropogeografia della Società
Ungherese d'Etnografia.

Redattore : KOGUTOWICZ (KÁROLY)

Professore di Geografia nell'Università Francesco Guiseppe e
direttore dell'Istituto Geografico della stessa Università

SZEGED (U n g h e r i a).

Vol. X. No. 3.

DÉLMAGYARORSZÁG LEGNAGYOBB
GRAFIKAI MŰINTÉZETE A

**SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS
KÖNYVKIADÓ RT.
SZEGED**

FÖLD ÉS EMBER

SZÉPHALOM

**SZEGEDI FERENCZ JÓZSEF
TUDOMÁNYEGYETEM
KIADVÁNYAI**

**A SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS
KÖNYVKIADÓ R. T. NYOMDÁJÁBAN
KÉSZÜLNEK.**

4

FÖLD —ÉS— EMBER

TUDOMÁNYOS SZEMLE — SZERKESZTI:

KOGUTOWICZ KÁROLY

1930.

SZERKESZTŐSÉG:

SZEGED, EGYETEMI FÖLDRAJZI INTÉZET

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG EMBERFÖLDRAJZI
SZAKOSZTÁLYÁNAK KIADÁSA
BUDAPEST

	Oldal
<i>Fodor Ferenc: Egy palóczi életrajza (Nagyvisnyó) (Bátty Zs.)</i>	320
<i>Haltenberger Mihály: Geographia Hungarica (Irmédi-Molnár L.)</i>	71
<i>Hettner Alfréd: Die Oberflächenformen des Festlandes (Wagner R.)</i>	326
<i>Káán Károly: Az Alföld problémája (Kanszky Márton)</i>	— — — 193
<i>Kalmár Gusztáv dr.: Európa földje és népei (Kanszky Márton)</i>	— — — 142
<i>Kalmár Gusztáv dr.: Ismeretlen népek s névtelen földek (Kanszky M.)</i>	195
<i>Kiss Lajos: Földművelés a Rétközön (Irmédi-Molnár László)</i>	— — — 140
<i>Levy H. dr.: Die Grundlagen der Weltwirtschaft (Kovács József)</i>	— — — 321
<i>Matusovits Péter: A homok fásítása (Kanszky Márton)</i>	— — — 194
<i>Néhány megjegyzés a középkori magyar városok kérdéséhez (Schünemann Konrád)</i>	— — — — — 195
<i>„Néhány megjegyzés a középkori magyar városok kérdéséhez“ (Szabó István)</i>	— — — — — 318
<i>Reischek Andreas: A maorik földjén (Szabó Béla)</i>	— — — — — 193
<i>Roheim Géza dr.: Magyar néphit és népszokások (Dömötör Sándor)</i>	— — — — — 141
<i>Rümel W.: Napsütötte országokban (Apró Árnika)</i>	— — — — — 320
<i>Schünemann Konrád: Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa (Szabó István)</i>	— — — — — 72
<i>Strömpl Gábor: Helyneveink vizrajzi szókincse (Bátty Zsigmond)</i>	— — — — — 321
<i>Gróf Teleki—Karl—Kéz: Magyar Földrajzi Évkönyv (Kanszky Márton)</i>	141
<i>Voigt Bernhard: Die Buren (Cs. Sebestyén Károly)</i>	— — — — — 142

Folyóirat szemle.

A Földgömb	80
Annales de Géographie	148, 204
A Tenger	80
Az Időjárás	203
Burgenland	148
Entnographia	147
Foreign Affairs	80, 204
Földrajzi Közlemények	80, 147, 203
Geographical Review	80, 204
Geographische Anzeiger	148, 204
Geographische Zeitschrift	80, 148, 204
Geopolitik	80, 148, 204
Hidrologiai Közöny	203
Ifjúsági Vezető	147
Magyar Róna	147, 203
Magyar Statisztikai Szemle	80, 147
Magyar Szemle	80, 147, 203
Mitteilung der Geographischen Gesellschaft in Wien	80
Népünk és Nyelvünk	147, 203
Pestvármegyei Népművelés	147
Pettermanns Mitteilungen	148, 204
Társadalom Tudomány	80
Technika	147, 203
Természettudományi Közöny	148
Városok Lapja	147
Városi Szemle	80, 148

Térképek és mellékletek.

	Oldal
Achillea asplenifolia, Beckmannia eruciformis elterjedése Magyarország csonka területén — — — — —	54
Acorelluspannonicus, Trifolium parviflorum elterjedése Magyarország csonka területén — — — — —	53
A Fertő-csatorna 2. sz. duzzasztója a mosonszentjánosi határban — —	16
A Hanság „első szántása” — — — — —	104
A Hanság mai vízhálózata — — — — —	40
A Hanság láp medencéje — — — — —	40
A Hanság vízrajzi képe a XIX. sz. első felében végrehajtott szabályozás után (1844.) — — — — —	8
A kép baloldali, telkesített területén répa-tábla . . . — — — —	128
A Kistrépcse bujtója a Kapuvári Egererdő Ny.-i részénél — — — —	16
A mosonszentjánosi tőzegbánya vízlevezető-csatornája — — — —	24
A szabályozás következtében megsüllyedt talaj — — — — —	136
A terület birtokosok szerint való megoszlása (Hanság) — — — —	137
A terület művelési ágak szerint való megoszlása (Hanság) — — — —	138
Az Ikva árvize a telkesített területeken (1926-ban) — — — —	32
Ábrák II. József-féle kataszteri felméréshez — — — — —	333
Camphorosma ovata, Pencédanum officinale elterjedése Magyarország csonka területén — — — — —	49
Eszterházy herceg híres, földvári magyar gulyája — — — — —	120
Gyula 1807-ből származó térképe — — — — —	156
Lepidium cartilagineum Kochia prostrata elterjedése Magyarország csonka területén — — — — —	53
Részlet a Vad-Hanságból a mosonszentjánosi határban — — — —	24
Statice Gmelini elterjedése Magyarország csonka területén — — — —	49
Tőzegboglyázás — — — — —	112
Tőzegforgatás a mosonszentjánosi tőzegbányában — — — — —	112
Tőzegszállító motorvonat a vallai tőzegbányában — — — — —	120

MINDEN JOG FENNTARTÁSAVAL
COPYRIGHT BY HUNGARIAN ETHNOGRAPHICAL SOCIETY IN
SZEGED 1930.
